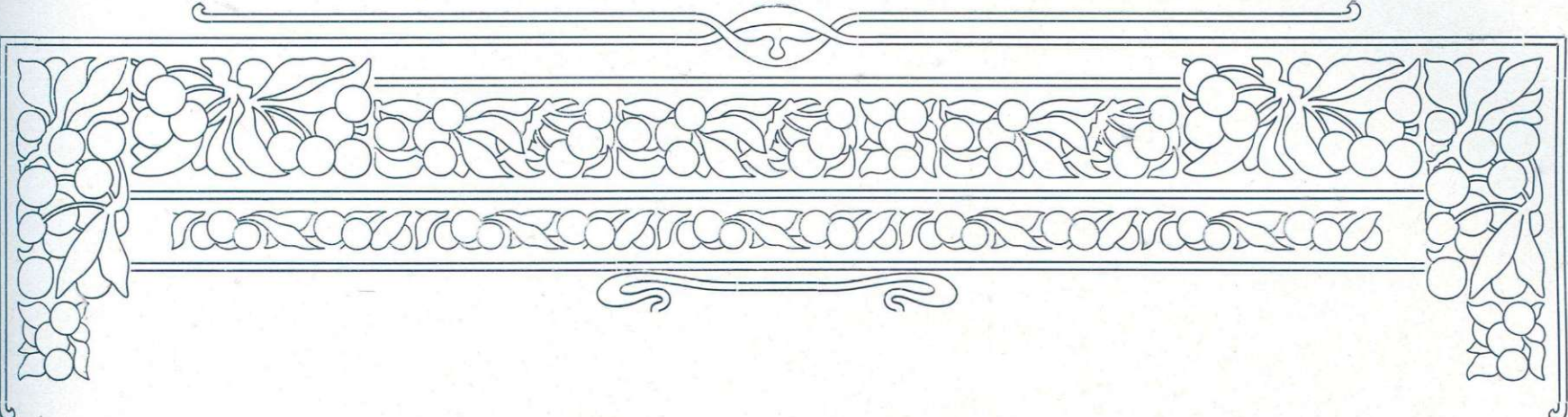

Pod svobodnim solncem.

Povest davnih dedov. — Spisal Fr. S. Finžgar.

Druga knjiga.

(Dalje).

V.

Po Iztokovem in Epafruditovem begu se je že v rano jutro razburil ves Bizanc. Kakor požar v preriji, v katero buti orkan, je zaplamtela skrivnostna povest pretekle noči in se raztočila po mestu. Kakor skeleča iskra je zadela kliente pred vrati čislanih konsilarijev in pretorjev, bogatih senatorjev in zvutih trgovcev. Kakor tuleč demon je segla do Kampa, na ognjišče drhali ob Zlatem rogu, razplamtela se po forih in preplula veletok ljudstva na prostrani Osrednji cesti. „Iztok — Epafrudit,“ so šepetale strahoma usehle ustnice uglednih meščanov, ko so se komaj prebudili iz spanja. „Iztok — Epafrudit“, je kričala množica, zaljubljena v ti imeni. Iztok — najslavnejši lokostrelec v cirkusu, lepi centurio, Epafrudit — najradodarnější gostitelj ljudstva pri hipodromskih igrah! Množico je zgrabila zavest, da je utonila za vselej slast, ki bi ji jo pripravil ob prihodnjih igrah Sloven Iztok, da se ji je zaprlo za vselej darežljivo perišče Epafruditove roke. Ta ljubezen, porojena iz brutalne sebičnosti, je pozabila na Bizanc, pozabila, da visi nad njo koščena roka mogočnega despota, ki grozno maščuje vsako nedostojno besedo zoper svoje veličastvo in zoper bleščeči nimb svete despojne. Množica je pozabila nase. Raztrgane, napolgole tolpe so vrele skozi umazano ulico s Suženjskega trga na Konstantinov forum. Carska cesta je valila kričečo drhal izpod arkad Tetrapilona na Teodozijeve trgu. Stranka zelenih je raztrosila bogato plačane hujskače med ljudstvo, da je kričalo na despojno, žugalo carski palači s stisnjenimi pestmi in jo zmerjalo: Morivka!

Gneča je naraščala; kakor povodenj je pokrila marmorni Konstantinov forum in pregrnila velikanska poslopja carske palače. Kakor bi se dvigali kričači

iz zemlje, je naraščalo ljudsko valovje. Tisoči so bili med njimi, ki jim ni bilo brige za Iztoka in Epafrudita. Ali trenutek je bil ugoden, da so lahko dali duška notranjemu gnevu in svobodno kričali in zabavljali na despojno in despota.

Carska palača, komaj zdramljena iz spanja, se je razburila. Azbad je bil obveščen ob prvem jutru, kaj se je zgodilo ponoči. Sam je prijezdil v palačo, besnel nad centuriji, bičal vojake in takoj poslal oddelek Herulov in Germanov, da povežejo in odženo v ječo vse nočne straže. Bal se je despojne in despota in hotel ukreniti vse, da se stvar ne izve. Ko je pa čul odposlance iz vojašnic, da je čez noč izginilo dvajset najboljših Slovenov — palatincev, da je ponoči jezdila konjica skozi Adriano-polska vrata in prevarala straže, je bil zbegan; kričal je povelje za poveljem, da častniki niso vedeli, katero bi prej izpolnili. In sedaj nenadoma buka na ulici. Dvorjanice so trepetale v strahu, evnuhi so se plazili kakor sence, prihuljeni, trepetajoči, zatiskali so si ušesa in se skrivali po hodnikih. Zunaj je pluskalo valovje, kriki so navduševali tolpo, divji udarci so se oglasili na vrata carske palače.

Teodora se je prebudila in pozvala Spiridiona. Udarila je prvič s slonokostenim kladivcem na ploščo — udarila drugič — udarila razburjena tretjič, da se je razpočilo kladivce. Evnuha ni bilo. Pri-tekle so trepetajoče sužnje, padle na kolena prednjo in vzdihovale: „Upor! Buka! Groza na ulici! Palačo razderó!“

Teodora je pobledela, stisnila ustnice, črni senci svilenih obrvi sta se vzbočili.

„Po Iztoka!“ je kriknila. Sužnje so zbežale iz so-be, sredi nje je obstala Teodora. Razpuščeni lasje so se v temnih valovih vsipali čez pleča in preko valujočih, razburjenih prsi. Rahlo se je tresla po vsem

životu, iz oči so ji gorele iskre poguma in samozavesti.

Azbad je v hipu klečal pred njo in iskal z ustnicami belega šolnčka. Despojna pa mu je odmeknila nogo, pozabila vse dvorne ceremonije, topotnila po mehki preprogi in ukazala:

„Udari! Kaj čakate?“

„Jasna despojna, moje ljudstvo — straža prešibka“ — — Azbad je slovkoval z drhtečim glasom in se ni upal ozreti se v despojno, ki je stala kakor Amazonka z dvignjeno pestjo pred njim.

„Udari, sem velela! Kolji in presekaj se skozi drhal ter išči pomoči na Kampu! Hodi!“

Azbad je takoj ukazal oprostiti povezane palatince in je s celo stražo udaril iz palače. Njegov lepi žrebec se je vzpel in zaprhal, ko ga je pognal v množico. Kreпки Heruli so nastavili kopja, osti so odprle studence krvi, drhal se je preklala, divje tuljenje se je razleglo po širokem foru. Azbad je sekal bliskovito z gizdalinskim mečem, katerega konica je komaj dosegala glave v gneči. Ko ga je množica spoznala, ga je obsula s točo kamenja in opeke, katero so grabili iz skladišča, pripravljeno za cerkev sv. Sofije. Koder je vrtal klin Herulov in Germanov, se je množica umikala. Od zadaj so pa pritiskale nebrojne tolpe, begunci niso mogli bežati, ljudsko valovje jih je stisnilo na palatince. Pobesneli ljudje so grabili kopja vojakom in jih lomili, žrebcu so trgali uzde, porezali povodce. Azbad je udarjal, da so rdeči curki brizgali krog njega. Konj se je splašil in podivjal. Predrzneži so držali Azbada za stremena, vlekli ga za noge in kričali: „Na tla s prešestnikom! Teodorin ljubimec je! Iztoka je pehnil v ječo! Umoril je Epafrodita! Smrt mu!“

Azbadu je omahovala roka, levica je iskala grive razbrzdanega konja. Izboren jezdec je bil — ali omahoval je v sedlu; kričal je povelja — toda palatinci niso mogli do njega. Z zobmi jih je grizla gneča, kopja so bila polomljena, vsled navala pa mnogi še do mečev niso mogli, da bi jih potegnili iz nožnic. Azbad je vztrepetal zavesti, da je izgubljen. Če ga potegnejo s konja, ga zmandrajo in udušé. Zabodel je ostroge v konjske boke, plemenita žival je bolešno zarezetala, pognala se v skok in preko teles in glav divjala, kakor bi plula po morju.

Tedaj so se nenadoma oglasile trombe težke konjice. Drhal je onemela. Po Carski cesti se je zablestelo oklepov — množica je kriknila in plusnila vsaksebi.

„Belizar! Belizar!“

Togota se je izpremenila v plahost, vse postranske ulice, vsa Solzna dolina, Sužnji trg, vse je gohtalo množice, in Belizar ni ne enkrat udaril z za-

vihtelim mečem. V nekaj trenutkih je bil trg prazen, gluh — drhal se je poskrila nenadoma, kakor je nenadoma vzrastla iz tal. — — —

Še tisto popoldne je sklical Upravda na posvet najuglednejše senatorje, povabil Belizarja in Azbada. Seji je prisostvovala tudi Teodora.

„Videli in čuli ste v jutro, da se je dvignila drzna množica in navalila na palačo svetega despota. Krmil sem narod, kakor Bog krmi tice pod nebom; in ptice hvalijo Stvarnika, narod se je pa pobunil in psoval gospoda zemlje in morja. Govorite, kje tiči vir zla, kdo je šuntar, ki je zapeljal množico? Pri sv. Trojici, naj umre!“

Krog senatorjev je dolgo molčal v globokem spoštovanju. Ko so z molkom naznanili, kako svete so jim besede, ki so prišle iz ust despota — se je dvignil siv senator, upognil koleno do tal in izpregovoril:

„Jasni despot, zmagalec Afrike! Buko je dvignil — Epafrodit!“

Senatorji so pridržavali sapo in zrlili v Justinijana kakor na božanstvo.

„Epafrodit? Toženec? In custodia libera? Azbad magister equitum, naj je ta grški šuntar še danes v vòzi!“

Senator, ki je klečal pred tronom, je prosil z očmi dovoljenja, da zgovori.

„Nadaljuj, čislana starost!“

„Naj milostno dovoli hlapcu vzvišeni despot, da mu dam sledeče dokumente, katere mi je izročil v jutro suženj od Epafrodita.“

Senator je segel v nedrije in pokazal pergame. —

„Silenciarij, vzemi in čitaj!“

Tajnik je odpečatil pismo, ki je bilo naslovljeno na Upravdo.

„Mogočni despot — —.“

Tajnik je utihnil, roka se mu je tresla. Justinijan je imel uprte vanj bodeče oči, suhi roki sta trdo prijeli naslona ob tronu.

„Silenciarij, čitaj! Vem, da odmeva iz pisma lajanje psa. Za to se gospod ne meni! Dalje!“

„Mogočni despot, nenasitna pošast, krvopija ljudska! — —“

Senatorji so se stiskali za prsi, mašili ušesa in se na široko prekrizevali preko ramen. Teodori je pobledelo lice, zlati nimb je trepetal na glavi, purpur na vzburjenih prsih je drhtel.

„Nehaj!“ je kriknila silenciariju.

„Čitaj!“ je ponovil s suhim glasom despot. „Sveta despojna naj se prepriča, kako je z njo božja modrost. Ko bi jo bil slušal in zatvoril Epafrodita, ne bi bruhal ta smrad iz njegovih ust. Odpusti, despojna!“

ORANJE

O. IVEKOVIĆ

Silenciarij je nadaljeval:

„Na večer pred svojo smrtjo prihajam k tebi, kri barbarska, da se poslovim. V čisti vdanosti sem trošil milijone — bedak — za despota. Za plačilo me preganjaš. Zakaj? Ker ti vlada slovita hotnica, ker te je omrežila prešestnica, hči medvedarja. Tudi njej sem poklanjal darov, da je pila iz čaše zmagoslavja — na moj račun. Ko sem pa začel z njo dvoboj, ko sem otel kakor Suzana čisto Ireno, ko je Krist Pantokrator navdihnil barbara Iztoka, da je pahnil iz naročja prešestnico Teodoro — mi je zaprisegla pogibel. Sprejel sem to obsodbo. Toda prej sem iztrgal iz ječe Iztoka in ga vrnil barbarom. Danes ti je bržkone množica pokazala, kdo je Epafrodit, in koga bolj ljubi — tebe ali mene. Ti imaš meč, jaz imam ljubezen. S to lepo zavestjo končavam svojo pot. Moji nežni živci, porojeni na grški zemlji lepe umetnosti, ne prenašajo več tvojega nasilja. Ko boš bral to pismo, vedi, da sem potopljen z najboljšo jadrnico in z vsemi umetninami vred na dnu grških voda. Če te vleče sla, pridi ponje. Moje posestvo je pa pred letom prodano po svetem pravu trgovcu Abiataru. — Storil sem to iz usmiljenja, da si ne oskruniš grabežljivih rok. Pravni dokumenti so priloženi. Epafrodit.“

Vsi senatorji so se skrivili v grozi. Azbad je pobledeval in zardeval, Justinijanovo lice je porumenelo kakor vosek, Teodora je pa omahnila na tronu in omedlela. Despot sam jo je prestregel, dvignil v naročje, ozrl se na senatorje in s suhim glasom, ki se mu je trgal tresoč iz grla, izpregovoril:

„Satan je posodil čeljusti psu, da je ugriznil na smrt nedolžno, sveto despojno!“

Sužnji so dvignili tron in odnesli Teodoro. Sam despot jo je spremil.

Ko so položili onesveščeno carico na svilen kreslo v njeni sobi, je pokleknil Justinijan ob njej in ji položil roko na čelo. Šepetaje je zval sveto Trojstvo, rotil apostole, naj otmo Teodoro.

Počasi je odprla oči.

Justinijan je vzkliknil:

„Deo gratias!“

„Ne boj se, moč se mi vrača. — O, da je ušel klevetnik!“ —

„Mea culpa, jasna despojna! Ko bi te bil slušal...“

Teodora je trudoma dvignila roko in ga objela krog vratu.

„Ker si apostol — moj predobri! Ali veruješ kleveti?“

„Bogu verujem in tebi, ker s teboj je on.“

„Iztoka sem zatvorila, da otmem tebe. Ščuval je zoper despota — in sedaj je otet — otet po lisjaku — o — graeca fides . . .“

„Božja modrost pa otme tebe — in po tebi mene — pravica božja pa plača samomorivcu na dnu pekla — — —.“

„Ne veruj, despot! Graeca fides . . .“

Teodora je zatisnila oči.

„Ne verujem, despojna, ker ti veliš Izgrebemo lisjaka!“

Tedaj je vstopil dvorni zdravnik. Carica je pa odkimala z roko, da ga ne potrebuje.

„Zaspim.“

„Zaspi in pozabi!“ . . .

Ko se je vrnil Justinijan v zbor senatorjev, je Teodora takoj vstala. Omedlevico je le hlinila.

„Torej je zmagal satan — satan v njem. — Prokletstvo temu Grku!“ —

Šla je razburjena, da so se ji tresle ustnice, po dragocenih preprogah. Glavo je povescila, v ušesih so ji šumele grozne besede iz Epafroditovega pisma. Kakor poniževalni udarci z umazano roko v njeno lice so se ji zdela ta odkritja — polna resnice. Pozkušala je mirno razbrati, kar je čula iz pisma. Prešestnica — hotnica — barbar — ! To nesramnost je zalučil njej — despojni — v obraz zviti Epafrodit. In to žaljenje je poslušal zbor senatorjev. Krivili so se sivi možje in si zatiskali ušesa. — Hinaenci! Njihovo srce se je pa radovalo, ko je brizgalo blato na njen sveti nimb. Kako si zabriše te madeže? Ali bodo senatorji molčali? Tajna seja je. Ba — tajna! To se pravi, da bo vsak, ko se vrne domov, tajno pošepetal skrivnost na uho svoji ženi in še prej svoji kurtizani. Te gredo v Zevksipove kopeli in bodo pod večer takisto tajno pripovedovale prijateljicam — in drugo jutro bo govoril o pismu Bizanc na forih — seveda — ne javno, ampak govoril bo.“

Teodora je mislila, toda ni iznašla zatvornice, ki bi zaprla jez, preko katerega zašumi kleveta Epafroditova.

„Naj govore“ — je dejala, „Upravda me varuje — za to gre, za drugo se ne menim.“

Sarkazem lascivke, ki je prebredla morje blata, ji je obsenčil poteze na licih. Ustnice ji niso več trepetale, rahlo so se razširile in nasmehnile.

„Ko sem otel kakor Suzana čisto Ireno“ — tudi to je zapisal Epafrodit, je razmišljevala dalje. „Otel? — Kako otel? Mar je ni več med dvorjanicami? Morda je menišič utekel z barbarom?“

Ta misel jo je bolj zapekla kakor Epafroditova očitanja. Ves strup ljubosumja ji je presekala dušo. Ves strah pred carjem, vsa sramota pred Bizancem — vse je skopnelo kakor sneženi kosmič v južnem solncu. Sesedla se je na kreslo in z vso vrojeno ji duhovitostjo snovala takoj načrte, kako se osvetiti Ireni, kako doseči Iztoka. — — —

V tem je Upravda v tajni seji razpravljala mirno dalje važna državna vprašanja. Govoril je o monopolu svile, o stavbah, vodovodih, zlasti o cerkvi svete Sofije. Nobenega svetovavca ni bilo, ki bi se drznil najmanjšo besedico ugovarjati despotu. Koncem seje se je pa dvignil despot in slovesno proglasil:

„Znano je vesoljnemu svetu, da je iskala preganjena kraljica Gotov, Amalazunta, utočišča in tolažbe pri meni. Despot zemlje jo je sprejel, slušal njeno tožbo o krivicah in ji obljubil pomoči. Toda krivica je šla v službi hudega duha preko pravice in nabrusila nože zavrtnim morivcem. Padla je kraljica — umoril jo je narod podanikov.¹⁾ Zato pa je naloga despota, ki ji je obljubil pomoč, ki si je izbral za geslo življenja: „Boj krivici, bramba pravu!“ — da osveti njeno kri. Zato slovesno izročam poveljništvo armade v izkušeno roko Belizarju, ki naj osveti smrt Amalazunte in osvobodi Italijo izpod jarma morivcev.“

Vsi senatorji so se priklonili, Belizar je vstal in pokleknil pred Upravdo ter sprejel zlato verigo v znak vojne oblasti. Justinijan je razprostrl nanj roki in molil k sv. Sofiji, da ga navdahne in obseči z duhom zmagovavca.

Ob tem slovesnem trenutku javi dvorjan, da je prijezdil brzosek iz Adrianopola in želi oddati list jasnemu despotu. Pošilja ga magister peditum — Orion.

Azbada je oblila rdečica ob tem poslanstvu. Senatorji so dvignili glave in osupli strmeli na Upravdo.

„Magister peditum — Orion?“

Upravda se je ozrl na Azbada.

„Govori, odličnost, kdo je ta magister peditum — Orion? Ne spominjam se ga!“

Azbadu so se ježili lasje v strahu. Iztok je bil imenovan od Teodore in njega — cesarski reskript je bil ponarejen — zato, da bi lažje uničila Iztoka. Če zve Upravda — zadene kazen samo njega. Teodora se opraviči.

„Magister equitum, čemu pomišljaš?“

„Naj bom zadnji suženj v hipodromu, če kaj vem o tem imenu. Brzosek se moti.“

„Prinesite pismo!“

Silenciarij je šel iz dvorane, Upravda je sedel na prestol, naslonil glavo v koščene prste in gledal proti zavesi, kamor je bil izginil silenciarij. Vladal je molk. Senatorji so si z dragocenimi tunikami zakrili usta, da se ne bi čulo dihanje. Ves Bizanc je vedel, da je bil Iztok od carja imenovan za magistra palatinskih pešcev. Vojaki so raznesli novico še tisti

večer po mestu. In sedaj Upravdovo vprašanje. — Izpod čela so opazovali Azbada, kateremu je ginila rdečica in se prelivala v bledost silnega strahu. Vsi so slutili, da je vmes roka carice.

Silenciarij se je vrnil s pismom. Z levico mu je namignil Upravda. Razpečatil je zavoj in ponudil pergament carju. Ker se despot ne spominja tega Ori-ona, poznajo ga morda drugi. „Kaj piše? Beri!“

„Jasni despot!“

Ker se nisem utegnil posloviti, zato se poslovim sedaj. Dolgujem ti zahvalo, ker sem se v vrstah tvojih vojakov izuril. Zato sprejmi za plačilo priloženo roženico. V njej so kamenčki iz Hilbudijeve čelade. Vedi, da ga je podrla pušica z mojega loka. Sedaj se vračam preko Hema k očetu — pod svobodno solnce, katero mi je hotela ugasniti za veke — medvedarka Teodora. Po nagrado za to njeno ljubeznivost pridem sam — in z menoj vojska Slovenov. Zahvali za ta obisk despojno.

Iztok.“

Justinijan se ni genil. Na suhi dlani je počivala glava, na obrazu se ni genila nobena mišica. Gledal je preko senatorjev na steno, kjer je bila slika svetih Treh kraljev pred Herodom.

Počasi je izpregovoril, ne da bi genil z glavo in trenil z očmi.

„Peklo se je odprlo danes in izbruhalo četo satanov. Despota pa ne uničijo. Kristus Pantokrator jih zatre. Belizar, vsi Sloveni morajo v Italijo na vojno! Azbad naj odbere nekaj Herulov, ki naj sledé ubeglim Slovenom in temu magistru peditum — Upravda se je nasmehnil — preko Hema. Če jih dohité, naj jih posekajo na mestu. Če jim utekó, naj gredó do Hunov in poiščejo Tunjuša, ki naj se takoj oglasi v Bizancu!“ — — —

Ko so senatorji zapuščali dvorano, je pošepetal evnuh Azbadu, da mora brzo k despojni.

Slušal je. Toda tresel se je v grozi. Komaj je ušel jezi Upravde, ker ni despot povpraševal dalje o Orionu in smatral vse samo za zvijačo Slovena. Sedaj mora pa k Teodori. Težak bo račun o Iztokovem begu.

Ponižno je dvignil oči v despojno, ko je klečal pred njo in ji poljubljal nogo. Toda hitro jih je povesil. Zakaj v njenih očeh ni videl milosti.

„Kje je Irena?“

„Pobegnili.“

„Z Iztokom?“

„Ne, sveta despojna. Teden dni poprej.“

„Zakaj je nisi poiskal?“

„Izginila je, kakor bi utonila v morju. Brez sledu.“

¹⁾ Aprila I. 535.

„Išči jo, zvedi zanjo, plačuj vohune — sicer se mi ne prikaži več! — Kako si stražil Iztoka?“

„Izdajstvo v hiši! Spiridion je izginil z Grkom. Podkupljen je bil od trgovca.“

„Tudi njega išči in išči Epafrodita, ki se ni utopil — nikdar. Ne verujem lisjaku!“

„Za Epafroditom je poslal jasni despot jadrnico.“

„Tega nisem prašala! Pojdi!“

Po tleh je drsal Azbad od despojne in odšel pobit in ponižan kakor zadnji suženj, ko ga pretepe gospodar z bičem. Ko je prišel iz palače, so že gorele zvezde na nebu. Divje je gonil žrebca preko forov na Kamp v vojašnice, da izbruha srd in ponižan napuh nad nedolžnimi palatinci.

V nizkih tabernah, mimo katerih je jezdil, so pa popivali Epafroditovi sužnji, svobodni in veseli, da so dobremu gospodarju izpolnili zadnjo željo ter v jutro nahujskali narod v divjo buno zoper carja in carico.

VI.

Iz dalje se je svitalo jutro. Zvezde so postajale redkejšje, močan vzhodnik je pihal po Proponti. Epafrodit je stal nepremično še vedno na krovu in slo-nel na ograji brzojadrnice. Pretekla so desetletja, odkar ni prebil bogati trgovec toliko duševnega in telesnega napora. Toda njegove oči še niso zahotele spanca. Dramila ga je zavest, da se vozi zmagavec iz Bizanca. Nebo je svetilo z milijardami lučk njegovemu triumfu, šumeča Proponta mu je z valovi vzklikala: Mnoga leta.

Dolga, stisnjena barčica je letela. Veter je polnil jadra, da so se krivili jamborji. Ob straneh so pa še udarjala dolga vesla v morje, gnana od mišičavih rok najboljših sužnjev, ki jih je vzel Epafrodit seboj. Izpočetka vožnje je bila njegova razburjenost tolika, da ni bilo prostora nobeni drugi misli kakor misli o begu in rešitvi. Veleval je neprestano Numidi, naj hitreje udarja s kladivom takt veslačem. Obljubljal jim je plačilo in nagrado povrhu, če utečejo carskim zasledovavcem. Prepričan je bil, da ni v bizanskih vodah hitrejše jadrnice, kakor je njegova. Toda kljub temu, da je letela z ugodnim vetrom in bila tirana z vesli, se mu je zdelo, da leze počasno, in da lahko vsak hip zazre za seboj rdeče oko carske barke, ki ga ujame in odvede — v smrt.

Šele ko se je svitalo jutro in so prebrodili nad polovico Proponte in ko najboljšje oko ni zapazilo nobene zasledujoče barke, se je Epafrodit pomiril. Veslačem je dovolil polurni odmor in bogat za-jutrak. Tudi njemu je prinesel Numida ostrig in mrzlih prepelic ter vrč starega vina. Trgovec se je zavil v plašč, zakaj mrazilo ga je v hladni jutrajni sapi. Je-

del je s slastjo, napor in skrb sta ga užejala, da je točil izredno mnogo iz vrča. Ko se je okrepčal, so se mu umirjale misli, budila se mu je samoza-vest, da je zmagal despojno, otel Iztoka in sebe. Na vzhodu se je bočila zarja. Trgovec se je ozrl proti Bizancu, ki je pogledom že davno utonil v zelenih valovih. Občutil je naenkrat tesno boleost v srcu.

Bizanc! Štirideset let je bival v njem, zaslovelo je njegovo ime, z Justinijanom je kockal nešteto-krat, preden je še zacaroval. Tisoče je izgubljal na-lašč, da je prestolonaslednik Upravda imel novcev za razkošno življenje. Danes pa mora bežati, dasi ni storil krivice. Bežati mora, ker je branil Ireno, ker je otel življenje tistemu, kateremu je dolgoval sam življenje.

„O Bizanc, kako si ostuden“, je izpregovoril na-glas. „Sedaj moram proč od tebe — moram. Povelje usode! Toda šel bi bil brez tega povelja, ker je gnus do razmer tako grenak, da bi ga moja leta več ne prebolela.“

Epafrodit je zaklopil oči, kakor zvezde na nebu — ob vzhodu jutra. Zavil se je še tesneje v plašč, naslonil se udobno na mehkem stolu. Valovi so se penili ob bokih ladje in mu zazibali otožne misli v sladek užitek zmage.

Živo se je vglobil v carigrajsko jutro. Slišal je šum množice, katero so nahujskali njegovi osvobo-jeni sužnji. Videl je blede obraz duhovite despojne, ki si je grizla ustnice v gnevu, da jo je ukanil Grk in ji iztrgal plen iz rok. Smeh se mu je krožil krog ustnic, ko je zrl v duhu suho lice despotovo, ki je bral njegovo pismo, ki ga je moralo užaliti do smrtne grenkosti. Sporočil mu je, da gre v smrt, da se potopi sredi morja. S to lažjo ni upal Epafrodit ustaviti preganjanja in stikanja za seboj! Pre-dobro je poznal Bizanc, kjer se je moralo vedno verovati nasprotno, kar si povedal. In če bi verjel Upravda, verjela ne bi nikdar despojna. Želja po osve-ti bo dvignila sidro najboljšim barkam in razkropile se bodo po vsem Egejskem morju ter ga iskale. Epafrodit se je nasmehnil skoro glasno. Njegov načrt je bil zarisan na pičico. Odločno je razgrnil volneno kožo, vstal, ozrl se proti vzhajajočemu solncu in z dvignjenimi prsi potegnil vase hladni zrak. Zasenčil je oči z dlanjo. Na horizontu se ni ganila nobena bela perot hiteče ladje.

Umirjen in zadovoljen je poklical Numido in mu zapovedal, naj krmar okrene ladjo, ko prebro-dijo Helespont, proti severozapadu, v smeri otoka Samotrace. Če zazró pred seboj ladjo, naj se je ne ognejo. Ob njej naj plôvejo dalje in razvijo nje-gov prapor. Če bi se bližala pa barka za njimi — naj mu to takoj naznani.

Nato je Epafrodit šel v kubiculum, legel in zaspal, kakor truden vojvoda po dobljeni zmagi — —

Bližala se je tretja polnoč, odkar so bili na morju. Spati ni smel nihče, tako se je glasilo povelje. Epafrodit je stal na krovu in strmел v noč, da bi zagledal luči v pristanišču trdnjave Toper. Zakaj krmar je trdil, da jih zagledajo opolnoči. Vožnja je bila ugodna ves čas. Srečali so nekaj bark, ki so plule v Bizanc. Vse so poznale Epafroditovo brzojadrnico in vse so jo spoštljivo in navdušeno pozdravljale. Epafrodit se jim je nalašč bližal, ker je hotel, da potoma povedó carskim ladjam, kam je bežal. Preračunal je natančno, da morajo zakasneti en dan ob najhitrejši vožnji. Toliko časa pa mu je zadoščalo, da izvede načrt do konca in izbriše vsako sled za seboj.

Opolnoči se je oglasil suženj na jamborju: „Luči!“

„Toper“, je ponovil krmar in se priklonil Epafroditu. Takoj so pričeli povezavati jadra. Vesla so pa polagoma udarjala v vodo in gnala brzojadrnico v pristan. Preden so prišli v soseščino bark, je ukazal Epafrodit: „Sidro!“

Zaškripala so velika vretena, maček se je potopil in zapičil v dno, ladja se je stresla, nekoliko nagnila in obstala. Spustili so čolniček v morje. Vanj je sedel Epafrodit in Numida, moštvo je ostalo na ladji in pleglo. Edini evnuh Spiridion ni zaspal. Vse noči in dneve je prebedel na barki. Zaril se je v kot pod krovom, pokril s plahtami vreči z denarjem in prečepel na njih v groznem strahu. „Če jih ulové?“ — Zamizal je vselej ob sami misli in se stisnil v klopčič ter objel svoj zaklad. Kadar se mu je vrnil zopet pogum, ko je na ladji vse počivalo, in so doneli le udarci tolkača veslačem, odgrnil je umazane plahte, odvezal vrečo s tisoč zlatimi bizantinci — ter s slastjo tipal po zlatu, prešteval jih s potnimi rokami in spuščal tiho na kupček. Če mu je iz tresoče roke zdrknil zlat in je tenko zacingljalo, je vselej vztrepetal. Vso dušo mu je objela nedosežna sladkost ob tem glasu — hkrati pa mu je grozen strah zgrabil mozg, da je pokril s celim telesom svoj zaklad in prisluškal dolge trenotke, če ni glas koga vzbudil in privabil dolgo roko, ki bi se iztegnila iz mraku in segla po denarju. Ko je prebil strah, je štel dalje, preštel dozadnjega, spravil, tesno zavezal vrečo in pričel razmišljati, česa bi se lotil. Priskoparil si je toliko, da bi lahko brez dela živel. Ali kako bi mogel posegati v kup, ki bi kopnel in ginil. Ne. Sklenil je, da v Toperu izstopi in gre v Solun ter nepoznan započne malo trgovino.

Zato je tako silno hrepenel, da bi se mogel izkrcati. Toda Epafrodit je šel, z njim Numida,

moštvo spi brezskrbno spanje — on pa bdi, čaka in se trese. Naj sedajle pridejo ladje iz Bizanca... Zadrgetal je ob tej misli in se ozrl skozi okroglo lino izpod krova.

Kakor bi ga speklo, je odmeknil obraz od line. Počasi se je dvignil in pritisnil samo eno oko k lini.

Zastokal je, zaječal in se zvil na plahte nad svoj zaklad. Otrpel mu je razum, stisnil ga je tolik strah, da se je od drgetanja stresal pōd pod njim.

Kmalu je slišal, da je nekaj trčilo ob barko. Dvignil je glavo in prisluškoval. Brzojadrnica se je rahlo gugala. Zopet je potegnil dolgi vrat proti lini in pogledal.

Ob brzojadrnici je stala kupčijska barka, sklopljena z mostom z Epafroditovo ladjo. Na mostu je videl ljudi, ki so šli iz tuje barke na krov. Zaslišal je nad seboj stopinje. Usta so se mu razprla v krik. Toda glasu ni bilo iz grla — zaječal je in objel zaklad ter čakal mižé smrti.

Ladja se je zibala, umirjala, stopinje nad njim so prihajale in odhajale, vračale se zopet in utihnile. Spiridion je bil oblit po vsem telesu strašne groze. Še enkrat se je nagnila jadrnica, zarožljale so verige — nato vse tiho. Pod vesli je pluskalo morje. Drgetajoč kakor topolov list se je vzpel na vrečah in pogledal skozi lino. Tuja ladja se je oddaljila in v temi izginila. Evnuh se je oddahnil in v zahvalo molil vero.

Takoj nato se je pa vzburla ladja. Pod krovom so se zasvetile luči, vsi sužnji — sedaj svobodni služabniki — krmar, Numida in Epafrodit — vse se je zbralo na krovu ladje prav tik evnuhovega ležišča.

Epafrodit je obstal sredi njih. Odet je bil v navadno, preprosto obleko popotnega prekupca. Celo lice je bilo izpremenjeno, rjavo maziljeno — kakor od solnca ogorelo, da ga je Spiridion komaj spoznal.

„Končana je pot — končana vaša služba“, je začel Epafrodit s tihim glasom. Sužnji so se pripogibali, nekateri iz urojene navade poklekali.

„Stojte — svobodni ste. — Vsakemu sem pripravil plačilo za trud, da lahko počijete — potem pa poišče slednji službe koderkoli.“

Nekateri so začeli glasno ihteti.

„Vsi veste, kaj se je zgodilo v Bizancu, vsi veste, da visi nad menoj smrt.“

Ihtenje je postajalo glasneje, nekateri so pa dvigali pesti in stiskali čeljusti.

„Hvala vam — zvesti ste bili, in upam, da ob slovesu ne bo med vami izdajavca.“

Dvigali so se prsti kakor za prisego. Ali vse glave so se okrenile v kot na Spiridionovo ležišče. Tudi Epafrodit se je ozrl na evnuha.

VAS NA TURŠKEM HRVAŠKEM

B. ŠENOA

„Tega-le sumite — Spiridion — ali res?“

Evnuh je zakolebal na kolena, dvigal visoko prste in ponavljal prisego pri Kristu, pri Očetu in sv. Duhu.

„Zaseže te smrt tukaj, peklo tamkaj, ako si izdajavec!“

Spiridion se je tresel in se rotil pri sv. Trojstvu, da nikdar.

„Torej zaupam vsem! Moje dragocenosti so na kupčijski barki. Brzoadrnica je prazna. Trgovec — moj prijatelj jih popelje v Atene. Jaz sedaj izstopim v Toper, izstopite tudi vi — in v jutro raztrosite po mestu vsi žalostni novico, da se je sklenil Epafrudit potopiti z brzoadrnicco vred. Ko vzide solnce, priveslajte in zavrtajte ladjo, da se potopi. Žalujte za mano, da premotite ljudi. Zakaj tukajšnji prefekt gotovo naznani takoj v Bizanc, da sem se res potopil, ladje, ki me gotovo zasledujejo, priplôvejo sem — in se vrnejo. Sled bo zabrisana, moje življenje oteto in varno. Če me kdo sreča, naj me ne pogleda, naj me ne pozdravi. — Torej — ali mi storite še to zadnjo uslugo — vi, svobodni možje?“

Vsi so se stisnili k njemu, iskali njegovih rok in jih poljubljali pa govorili grozne prisege in klicali vse strele iz nebes in vse peklo iz zemlje na izdajavca . . .

Ob solnčnem vzhodu se je gnetla množica ljudi na obrežju. Ves Toper se je izpraznil. Epafruditovo ime ni bilo neznano častnikom in prefektu samemu. Narod je pa prignala radovednost, kako utone lepa barčica in pokoplje samomorilca. Osvojen sužnji so begali po mestu, jokali na glas, rvali si lase, grizli se v ustnice do krvi in vili roke ob nesreči svojega gospoda, katerega preganja po krivici silni Upravda. Nekateri so nalašč vpričo vojakov zabavljali na despota, da so jih prijeli in odgnali v kazen.

Ko je nenavadna novica došla v stan prefekta Rustika, jo je izvedela tudi Irena, ki je prišla srečno iz Bizanca po kopnem k stricu in bivala s služkinjo Cirilo v preprostem, napol barbarskem mestu srečnejša nego na gnilem dvoru.

„Epafrudit, moj rešitelj, varih Iztokov?“ je izpregovorila Irena napol šepetaje Cirili, ki je prihitela k njej z usodno vestjo. Vsled dolge vožnje po Solunski cesti iz Bizanca do Topera ji je nežno lice nekoliko zagorelo in utrujenost še ni izginila z njega.

Slonokosteni glavnik, s katerim bi ji imela ravnati Cirila zlate lase, ji je padel iz tresočke roke. Dolgi razpuščeni prameni umetnih kodrov so se ji vsuli po ramenih, po beli jutranji prtenini preko prs. Vsi spomini, vsa iskrena ljubezen do Iztoka in iz nje porojena hvaležnost do Epafrodita se je vzbudila

z mogočnim plamenom v njenem srcu. Lica so ji zagorela v srčnem ognju, ustnice so se ji tresle.

„Bogorodica, naj ne umrje pravičnik! Cirila, jaz ga otmem — moram, iz hvaležnosti — iz ljubezni do svojega Iztoka. Hiti!“ V naglici ji je sužnja spela lase s srebrno zalasnico, odela jo preko tunike z lepo stolo in ji pomagala obuti mehke sandale. Nato sta šli obe k stricu — prefektu Rustiku.

Stric je že izvedel o nameri Epafrodita. Vojaki so ga obvestili, da so ujeli nekaj njegovih sužnjev, ki so glasno žalili veličastvo despota. Le - ti da so povedali, zakaj gre Epafrudit sam v smrt — Justinijan ga dolži po krivem, naperil je pravdo zoper njega — on pa mu hoče ubežati s samomorom. Prefekt — Bizantinec skozi in skozi — si je hitro domislil, da ga nagradi bogato sam Upravda, če otme Epafrodita in mu ga izroči živega. Ravnal se je uprav z doma, da naglo ukrene vse potrebno in zajame ladjo, preden se potopi. Tedaj je prišla Irena.

„Pri Kristu, otmi ga, striček!“

Irena je dvignila tresoči roki do njega, v očeh so ji igrale solze, vsa se je tresla.

Rustik se je zavzel.

„Irena, ti jokaš? Čemu? On je protivnik jasnega despota — čemu solze za takega — solze dvorjanice?“

Irena ni povedala doslej stricu še ničesar, kar se je zgodilo z njo v Bizancu. Rekla je samo, da želi ostati dalj časa pri njem na deželi, ker ji ni bilo dobro v carski palači. Rustik jo je sprejel z veliko radostjo in zelo ponosen, da biva pri njem — so-rodnica dvorjanica.

„Epafrudit mi je storil veliko dobroto v Bizancu. Povem ti odkrito, stric, vzljubila sem magistra peditum. — Toda zadela ga je nemilost despojne in uničen bi bil nekoč, ko je bil z menoj, da ga ni otel ta Epafrudit s svojimi sužnji. In tudi mene bi bili onečastili in pahnili v nesrečo najeti tolovaji.“

Rustik se ni začudil. Pomižal je na eno oko in se nasmehnil. „A, tičica, si že doživela zanimive ljubezenske spletke na dvoru. E, živi se v Bizancu, živi! Poznam despojno! — Tvojo prošnjo izpolnim. Ne bo počival ta Grk v morju. Naj mu postelje despot ali despojna. Ima Upravda trdne postelje za krivičnike.“

Rustik se je prestopil, da bi naglo odšel in prestege trgovčevo namero.

„Ne smeš, stric! Otmi ga — in daj mu svobodo. Glej, jaz mu dolgujem življenje.“

Irena je zastavila stricu pot in se ga oklenila s tresočimi rokami. Toda prefekt jo je prijel rahlo za roke, odvil jih od vratu in šel mimo nje proti vzhodu.

„Otrok moj, prva ljubezen — prvi spomini! Pozabiš, ko zaljubiš drugič — tedaj se dobi drug

prijatelj, ki te otme — zakaj ta mora v Bizanc — pred despota. Jaz sem mu prisegel zvestobo!”

Rustik je odšel s trdimi koraki moža, ki je navajen veleovati. Irena je prebledela, tresočo desnico je iztegnila za stricem, kakor bi ga hotela pridržati, ustaviti: „Nikar! Usmili se mene — Otmi ga...”

Ali trdi koraki so odmevali po marmorju, včasih je trčil meč in zarožljala veriga na jeklenih prsih prefektu. Stric je odhajal, da ujame Grka in ga izroči pravici.

Ireni se je upognila hrepeneča desnica, obe roki je pritisnila na vroče čelo, Cirila pa jo je objela krog pasu — omahujočo v silni bolesi.

V svoji sobi se je zgrudila pred ikono.

„Prizanesi, o Kriste! Odpusti — otmi — otmi...”

Hipoma umolkne. Trenotek je uprla oči v ikono Bogorodice. Obraz ji je zažarel.

„Cirila, nocoj ga otmem iz ječe!”

„Prejasna gospodarica, težko delo!”

„Ni častnika pri posadki, ki ne bi izpolnil slednje želje dvorjanici. Jaz ga vidim nocoj, govorim z njim o lztoku — morda mu je sporočil, kje biva — ali pa je pozabil moje ljubezni —”

„Prejasna — on te ne zabi nikdar!”

„Da — on ne pozabi moje ljubezni —. O, Epafrodit gotovo ve, kje biva sedaj. Stražo podkupiva — in potem zbežimo k njemu —. Cirila — k njemu — k mojemu edinemu!”

Irenino lice se je razgorelo v koprnenu.

„Hitro na obal, Cirila. Videti ga moram; tudi Epafrodit me mora videti. Moje oči mu bodo govorile: Ne boj se! Irena ti vrne dolg.”

V pristanu se je ljudstvo razmikalo ob prihodu prefekta. Dva centurija sta vodila oddelke vojakov za njim. Hitro so zasedli pripravljene čolne in se uprli v vesla ter gnali proti brzojadrnici, ki se je svetila daleč pred luko v žarkih vzhajajočega solnca. Med množico je nastal začuden šum, ko je sam prefekt sedel v lep čolnič in s štirimi častniki odrinil na morje.

„Otmo ga! Ne utone! Dobi ga v pest Upravda! — Žal lepe barčice! — Kaj bi jo potapljal — Naj bi bežal — galebi je ne dohité, tako je urna — In denar ima — pa tišči v smrt. —”

Vse to je čul, pomešan med množico — Epafrodit. Nihče se ni menil za preprostega potnika, spoznal ga ni v Toperu nihče. Ko je trgovec videl, da so odrinili čolni, in vedel, zakaj so odrinili, ga je spreletel strah. Če jih Numida ne opazi, če dospó do ladje, preden odmaši zavrtane luknje — je prečrtana prevara. Prefekt razpošlje vse vojaštvo na lov za njim — kako bi ubežal? Iz Bizanca dojdejo carski zasledovavci — in pogon bi bil usoden.

Epafrodit se je ozrl. Rad bi se bil preril iz množice. Ali gneča je bila kakor zid teles. Čedalje bolj so se bližali čolni brzojadrnici, tišji molk je plul nad ljudstvom. Šepetaje, polglasno so govorili na uho drug drugemu opazke.

„Na krovu je!” je završalo med ljudmi.

Na rilcu brzojadrnice se je prikazala postava v blesteči opravi in z belim praporcem mahala kakor pozdrav prihajajočim.

„Poslavlja se Grk!” je izpregovoril tik za Epafroditovim hrbtom slok Herul, ki je dišal po konjskem potu.

„Prefekt se je dvignil! — Vojaki veslajo hitreje! Dobé ga!”

Epafrodit je začutil mravlje po hrbtu.

„O Numida”, se je jezil v srcu, „grom te ubij! Kaj čakaš? Izdaš me! Odmaši!”

Tedaj je zletelo belo praporce preko ograje v morje. Blesteča postava je zginila s krova. Epafrodit je pridržaval sapo. Vojaki so gonili na smrt — med ljudstvom grobna tišina.

Naenkrat se nagne visoka jambora na brzojadrnici. Ljudstvo na obrežju vzklikne:

„Tône! Potaplja se!”

Na krovu se prikaže suženj v kratki tuniki, ki kriči in vije z rokami.

„Hitro si se preoblekel, Numida! Dobro igraš! Vrl dečko!”

Epafrodit ga je hvalil v srcu, groza je prenehavala. Barka se je nagnila čisto na stran, voda je udarila pod krov skozi odprte line, valovje se je razburilo in razpenilo — suženj je planil s krikom s krova v morje in se prijel čolnička, ki je plesal ob barki. Vojaki so dvignili vesla — in obstala sta čolna. Na obrežju se je razlegal krik, smeh, zašumeli so pogovori — barka je utonila.

Ljudstvo se je razkropilo — Epafrodit je obstal sam, v srcu radost, da je izvel do pičice svoj načrt in grenkost, ker je morala poginiti barka — ljubica, da je s poginom zbrisala sled pred preganjavci. Ko je tako zatopljen obslonel na kamenu, potegnil ga je nekdo za rokav.

Spiridionove oči so se zasvetile pred njim. Veliko veselje je bilo na obrazu evnuhovem.

„Gospod”, je izpregovoril, ko se je previdno ozrl po okolici.

„Gospod, videl sem svetlo dvorjanico Ireno.”

„V Toperu?” se je razveselil Epafrodit.

„Tukajle, tamle pod platano je oplakovala tvojo smrt.”

„Oplakovala? Je zvedela tudi ona?”

„Kaj ne bi? Ni dojenčka v Toperu, da ne bi izgovarjal tvojega imena. Potrudili smo se, gospod, zelo potrudili.”

„Plakala je, praviš?“

„Naglas! Bridko, da so mi solze stopile v oči. Morda je omedlela — zakaj videl sem častnike, ki so jo obkrožili, prinesli nosilnico in odšli z njo.“

„Sirotko, angel božji! Še danes jo potolažim. Greh ima, kdor ne otare solz od teh nebeških oči.“

Epafrudit je govoril ganjen in v zanosu. Vsa duša mu je vnovič zaplamenela za to bitje, in zazdela se mu je, kakor bi ga bil Bog oblagodaril in ga varoval zadnje dneve edino zato, da izvrši najlepšo nalogo svojega življenja — da združi dvoje krepostnih src — Iztoka in Ireno.

„Greh ima, praviš, gospod. In res ga ima in imel bi ga jaz, tako velikega, da bi me patriarh ne otel pekla, ko bi ti ne bil tega naznanil.“

„Zahvalim te. Razodel si mi hvaležnost svetle dvorjanice. Epafrudit ji vse povrne. — Kam sedaj, Spiridion?“

„V Solun —; ker si nehal ti — začnem jaz s trgovino!“

„Želim sreče, modrost imaš. Morda se še vidimo, morda te še potrebujem!“

„Na službo gospod prejasni, vedno na službo tebi — do smrti.“

Epafrudit je zagledal Numido, ki je plul s čolničem vstric s prefektom in glasno objokoval smrt svojega gospoda. Slišal je, da je govoril Rustiku,

kako ga je ljubil, da je hotel z njim vred v smrt — pa se je zbal smrti — ker ni pravičen in čist kakor nedolžni Epafrudit. Grk se je hotel ogniti Numidi, da ne bi vzbudil pozornosti. Zato je zavil v mesto. Kakor senca mu je sledil evnuh. Ko sta prišla pod platano, je ponovil Spiridion:

„Vidiš, gospod, tukaj je plakala prejasna.“

Tedaj se je Epafrudit ozrl v nedra in mu smehljaje izročil par zlatov.

„Ne maram plačila za to, res ne maram. Ampak zlatih bizantincev je samo devetsto devetindevetdeset — za tisoč sva se zmenila, ne zameri — za to sprejemem, gospod, samo za to, pri Kristu, da ne lažem.“

Epafrudit je šel mirno dalje in mu namignil z roko, naj se loči od njega. — — — — —

Še tisti večer je Irena zvedela po Numidi vso resnično bridkoveselo povest o Iztoku in o Epafruditovi ukani. V blaženstvu se je topila pred ikono Bogorodice. In ko se je izmolila v hvalnem psalmu, je vstala s cvetjem na licih, z ognjem v očeh. Njeno srce je prekipelo v ljubezni. Objela je služabnico Cirilo, stiskala jo na prsi, poljubljala ji oči in ustnice ter ponavljala kakor omotična:

„On živi! Moj Iztok živi in me ljubi! Pome pride — edini, predobri — junak junakov ...“

(Dalje.)

Bila je pesemca tista ...

Zložil Jož. V a n d o t.

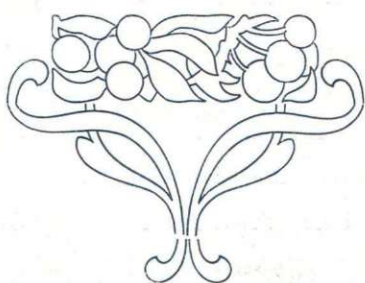
Saj je le v gozdu zelenem
ptica zapela mi,
jaz pa sem mislil tu v srcu,
da si zapela mi ti.

Bila je pesemca tista,
ki si jo pela nekdanj,
kak so sestrice tri mlade
v tuji podale se kraj.

Prva kraljestvo je našla,
druga začarani vrt,
tretja pa v reki šumeči
belo je srečala smrt ...

Sladko je pevala ptica,
kakor ei ti mi nekdanj,
tiho odplavala ptica
in ne bo več je nazaj. —

Bila je pesemca tista,
ki mi ne gre iz srcá:
tožni jo pojemo vselej
daleč od rodni gorâ ...

Publikum.

Spisal Iv. Cankar.

asih, posebno ob sivem, pustem vremenu, se mi zdi, da je naša ulica brezkončna, da se razprostira od vzhoda do zahoda, od severa na jug, kolikor daleč more korak in da je to temno zavetišče trudnih in obloženih prostrano kakor vesoljni svet sam.

Kadar romam po tem žalostnem svetu, srečavam čudne ljudi. Bog vedi, kakšno naključje jih je bilo zagnalo v temò; en sam trenotek je bil morda, malenkosten in smešen — zdaj tavajo v mraku, za zmerom so jim zaklenjena vrata v svetlobo . . .

Prišel sem nekoč v zakotno kavarno, kakor jih je v teh krajih zelo veliko. Izba tesna in nizka in kljub svetilkam čudno mračna; po žganju diši in po slabem tobaku, vzduh je težak, poln plesnobe. Čemerni ljudje sedé tam, tihi in zli; vzdrami jih šele žganje in takrat se zasveti v pijanih očeh tista strašna luč: spomin na nekaj, kar je bilo zdavnaj, v sanjah; in upanje, ki se nikoli ne bo izpolnilo.

Ko sem stopil v izbo, sem ugledal za mizo žensko, ki je gledala v strop in kadila cigareto. Njena frizura je bila zelo visoka in spodaj so bili lasje temnejši nego zgoraj; oblečena je bila v svetlo rdečo bluzo, v ušesih je imela velike uhanе, kakor jih nosijo ciganke, in na roki je rožljala težka zapestnica. Priletna ženska je bila, morda že blizu štiridesetih; gube na licih, na čelu in posebno krog oči so bile le zasilo zamazane s šminko. Njen pogled pa se čisto nič ni podal ne frizuri, ne uhanom, ne šminki; nemiren je bil, nekako plah in zelo otroški.

Prisedel sem k nji, prižgal sem ji drugo cigareto in takoj sva se začela prijetno pogovarjati.

Pripovedovala pa mi je tole zgodbo:

Od začetka so mislili, da bi jahala v maneži; lepo sem že stala na konju, ko se je podil v kolobarju; ampak ko sem ugledala ljudi, sem padla na pesek in stvar se je nehala tako, da sem bila bolna mesec dni . . . Nato bridkost in revščina — toda kaj bi o tem? . . . Prišla sem nazadnje k človeku, ki je imel zakotno menažerijo. Tam sem ostala dve leti.

Daleč v predmestju je imel svojo kolibo ta človek. Nikoli ni bilo spodobne duše tja; sama drhal. Poleti so prišli časih gospodje s svojimi damami, ampak smejali so se, kakor se smeje starec otroškim igračam; niso spoštovali moje umetnosti in pomislite čudo: bolelo me je v srcu, čisto na-

tihoma, da je niso spoštovali, dasi umetnost ni bila velika.

Menažerija je bila skromna; par opic je imel, ki so bile zmerom lačne, z rezanico nabasanega krokodila, ki je smrdel, in živega leva. Tisti lev je bil res živ, ampak tako star in klavrn, da se mi je zmerom smilil; žival je žival; gospod se je kazal z njim, lev pa se je tresel in ko je bilo komedije konec, se je skrtil v kot in strah ga je bilo.

To je bilo vse za nameček. Imenitnost se je šele pričela, kadar sem stopila na oder jaz.

Gospod je imel veliko kačo, pitona, štiri metre dolgega. Jaz poznam tisto kačo in vem, da ni bila veliko prida; že zato ne, ker je stradala neprestano. Lena, kakor mrtva, je ležala v klopčič zvita. Ko sem jo ugledala prvikrat, sem se hudó prestrašila. Temno marogasta je bila, mokra, neblagodišeča; že pod glavo je bila debela kakor moja laketa, samo bolj ploščata, bolj zgrbljena in mehkotna; v životu pa je bila še veliko debelejša; tiste majhne oči so gledale naravnost name, zaspano, toda tako mirno in naravnost . . .

„Stopi bliže, primi jo narahlo pod glavo, po-božaj jo!“ pravi gospod.

„Nastopila si to službo, služi zdaj!“ sem mislila in sem se doteknila s prsti tiste ozke, ploščnate, trioglate glave.

„Da bi tako mrzla ne bila!“ me je spreletelo. Kača se ni genila, samo gledala je name.

„Kmalu se bosta privadila drug drugega!“ se je zasmel gospod.

In ko sva šla, se mi je zameglilo pred očmi . . .

Resnično sva se kmalu privadila drug drugega, jaz in tisti dolgi črni piton.

Tesno mi je bilo pri srcu in skoro sem se jokala, ko sem stala prvi dan v visoki kletki in so zunaj strmeli ljudje; len in čemeren je ležal piton v kotu, čisto miren, v klopčič zvít. Stala sem tam v tesni, kričečesvetli obleki, vrat gol, roke gole do ramen. Ljudje so zijali in so čakali, jezen se je ozrl gospod.

Poklonila sem se ljudem in se jim ljubeznivo nasmehnila, kakor se je spodobilo. Nato sem stopila k njemu, ki je ležal v kotu grd in črn ter gledal name s tistimi mrtvimi, mirnimi očmi. Prijela sem ga z eno roko pod vratom, z drugo še niže, vzdignila sem krepko in sem si ovila tisto debelo,

spolzko, črno vrv štirikrat okoli telesa, tako da je ostal na tleh okoli mojih nog samo še en sam kolobar. Glava je ležala mirna in mrzla na moji goli rami, čisto blizu mojih lic; teló, štirikrat ovito okoli mene, je bilo težko, toda ni se genilo. Stala sem mirno, mraz mi je bilo; ljudje so zijali in strmeli. Ko so se dovolj nazijali in sem bila trudna, sem počasi odvila težko vrv, in len in grd, kakor prej, je ležal ogromni svitek na tleh.

Sčasoma sem se privadila temu poslu. Nič več mi ni bilo mraz, tudi gnusa nisem čutila več in in ne strahú, kadar sem si ovijala kačo okoli telesa. Nikoli mi ni prišlo na misel, da sem bila v tisti minuti, ko sem stala ovita od kače, popolnoma v oblasti te črne vrvi. Ni mi prišlo na misel, da je življenje v nji, globoko skrito, kakor za gostim mrakom, in da bi lahko nenadoma planilo iz noči. Naposled mi je bilo samo še dolgčas; dolgčas posebno zato, ker se mi je zdelo, da bo dremalo to življenje zmerom dalje, do tistega konca, ko bova nehala živeti piton in jaz . . .

V davnem času, v rani mladosti, sem se vozila po deželi s siromašnimi komedijanti; in smo prišli v pokrajino, ki je ni bolj žalostne na svetu; sam kamen in tiha samota . . .

Sanjalo se mi je o tisti pokrajini in ko sem se vzdramila, so bila moja lica vsa solzna in hudo mi je bilo pri srcu. Poleti je bilo, vroč je bil dan in soparen. Trudna sem bila in vsa bolna, ko sem stopila v kletko. Le malo ljudi je bilo zunaj; par belih slamnikov se je svetilo, par potnih obrazov je strmelo vame. Tudi meni je bilo zelo vroče in pot je tekel po tisti stezi, ki so jo bile zjutraj zarezale solzé.

Stopila sem k črnemu klopčiču, ki je ležal tam len, topo dremajoč; ko sem ga prijela pod vratom, se mi je zazdelo, da se je zgenilo pod mojim palcem; toda mislila sem takoj, da se je bila zgenila le moja roka, kakor časih vztrepečejo ustnice in se stresa ves život še dolgo po hudem ihtenju. Vzdignila sem ga z obema rokama in težje se mi je zdelo breme nego kdaj poprej. Pa sem pomislila: „Trudna sem od tistih žalostnih sanj, od spominov!“ . . . Kadar so se vili okoli mojega telesa vsi štirje kolobarji, nisem mogla nagniti glave; moj vrat je bil napet in razločila sem obraze gledalcev samo, če sem globoko in siloma povescila oči. Zato nisem videla, če se je premikal poslednji kolobar, ki se je vil na tleh okoli mojih nog; tisti večer pa se je nenadoma nekaj doteknilo nogé in čutila sem čudno, spolzko hladnočo skozi žamet šolna. Morda je minilo šele par trenotkov, ko je bila utrujenost že tako velika, da sem se tresla v životu. „Vzdigni roko, nehaj!“ sem mislila; pa glejte, roka je visela

kakor mrtva. Šele par trenotkov je morda minilo, takrat pa se mi je zdelo, da so minile že zdavnaj tiste ukazane minute. V prsih mi je bilo tesno, kakor da bi tiščal kamen nanje; tedaj se je zgenilo narahlo tudi na rami. na plečih se je zgenilo, krog bokov. Zazeblo me je, da so mi zašklepetali zobjé; ni bila groza — čisto navaden mraz je bil, kakor da bi stala razgaljena v snegu, razgaljena, uklenjena. Močnejše so se napeli kolobarji ob mojem telesu, od rame do méč in spreletelo me je čuvstvo, ki ni bilo nič drugega nego velika osuplost. „Kako? Mrtev je ležal zmerom, samo toliko je imel življenja, kolikor sem mu ga dala jaz — in glej, nenadoma ima življenje tudi sam, čisto svoje, mojemu tuje in morda celó neprijazno . . . Kaj je v tistem življenju, kam gre? Kaj hoče od mene?“ . . . Tako sem se bila privadila tiste velike vrvi, da ni bila zame drugega nič nego vrv, in resnična je bila moja osuplost, ko je vrv nenadoma oživela. In takoj nato me je spreletelo še nekaj bolj smešnega kakor osuplost.

„Pozabila sem, da je življenje v njem in tako sem ga žalila v svoji nevednosti bogvedi kolikokrat. Kamen sune človek v stran brez usmiljenja — glej, pa če bi bilo življenje v kamnu! . . . Morda sem ga žalila, ko sem ga razkazovala ljudem . . . In tako je rasla v njem huda misel: pride dan!“ . . .

Kolobar se je ovijal zmerom tesneje, dihala sem težko in sunkoma, kakor da bi me tiščalo za vrat.

„Zdaj je čas . . . zdaj je čas da odvijem!“ sem mislila, pa nisem genila roké.

Nikogar nisem videla zunaj, slišala pa sem dobro, da je nekdo vzkriknil in da je zašumelo. Tisti krik je morda razsrdil pitona in ovil se me je s toliko močjo, da me je za hip, samo za tisti hip, spreletela črna groza . . . kakor da se me je bilo oklenilo osmero mrzlih jeklenih rok s sovražno, spolzko silo . . . črna groza me je spreletela, ne bila bi me pač tako v objemu sovražnih rok, zakaj stud je bil v grozi . . .

Samo za hip — nato pa se je vse nenadoma izpremenilo. Zazdelo se mi je, da ne stojim več, temuč da plavam višje, polagoma in prijetno . . . Videla sem nekoč zeleno pokrajino s svetlobelo cerkvijo na holmu in s solnčno vasico, ki je visela ob holmu, kakor da je počivala tam jata golobov. Nedelja je bila, vse je bilo tiho, po poljski stezi, med zorečim žitom, je šel lep kmetski fant . . . Glejte, nenadoma sem ugledala tisto pokrajino, kakor da se razprostira blizu pred menoj in moje srce je bilo veselo . . . Nekoč pred davnodavnim časom, ko smo romali po deželi pol komedijanti, pol berači, sem sedela za vozom in sem jokala. Pa je

prišel nenadoma gospod, pobožal me je po laséh kakor troka, in mi je podaril pomarančo. En sam hip, in kakor v megli sem videla njegov obraz, ker so bile objokane moje oči . . . in glejte, zdaj sem ga ugledala bolj jasno pred seboj, kakor v tistem davnodavnem času, nisem genila nog in sem mu šla naproti, on pa se je smehljal in mi je ponujal svetlo pomarančo . . . Visoko v sinji luči je trepetalo nebo, solnce je sijalo žarko . . . samo še tisto žarko luč sem videla in zdelo se mi je, da sije vsa ta Velika noč meni na čast . . .

Ko sem se vzdramila, sem ležala na postelji. Ležala sem še dva meseca ali tri in ko sem vstala, sem bila trudna. Še zmerom sem trudna, gospod . . .

Tako je pripovedovala; in ko je nehala, sem ji zapalil novo cigareto.

„Kako pa se je zgodilo?“ sem vprašal.

„Ko se me je bil najtesneje oklenil in je bila moja duša že v grlu, so prišli in so ga razsekali na mojem živem telesu . . . Do poslednjega trenutka sem stala pokonci, samo s prsti sem se dotikala tal . . . Ubogi Publikum!“

„Kdo?“ sem se začudil.

„Publikum! Tistemu pitonu smo namreč rekli Publikum . . . gospod ga je bil tako krstil.“

Gledala je v strop s svojimi otroškimi očmi in je mislila bogvedi kam; dim cigarete se je vil krog njene visoke frizure.

Jaz pa sem izpil kmalu svoje žganje in sem šel in sem premišljeval, kako je prišlo človeku na pamet, da je krstil črnega pitona s tako čudnim imenom.

Božji prameni.

Zložil Zvonimir.

Habitantibus in regione umbrae
mortis, lux orta est eis.

(Is. 9., 2.)

1.

Na višku hriba vekovečno Solnce,
moj Bog, moj Krist, stoji blesteč,
oči razprte in plamteče,
na gorkem srcu venec krvaveč.

Izpod trepalk božanskih iskre žarne
prše v dolino, v črno noč,
črtaje v mrak poteze svetle
in slamne koč vžigajoč.

Kako vzplamtijo sela v božjem ognju
Ljubezni — Kakor solnca žar . . .
da vse obzorje širno svita,
da višje, višje plameni požar.

In zdaj-zdaj na obličju Krista
zazrka ogenj iz noči: —
Ljubezen vrača se k Izvoru,
da v Njem se vnovič razgori . . .

2.

In sikajo prameni božji tudi
na hladni marmor rádostnih palač,
proseče lesketaje — — — a v bližini bližnji
ječi sirot potrlih neutešni plač:

„V iskrenih solzah nékoč smo zidali
razkošni dom — berači — há . . .
da zašopiri v njem baržun in svila
in črna neusmiljenost srcá.

O Bog, prijatelj bednih, vir ljubezni —
zakaj v palače ogenj tvoj blesti . . . zakaj?
Saj hladni marmor medlo le odsvita
in pramene odbija v noč nazaj.

— In vrhu hriba, Solnce zlatobojno,
naš Krist, zakaj v ljubezni plameniš?
Zakaj oči v to črno noč odpiraš?
Zakaj razpenjaš roke ti na križ? — — —

. . . In vihra besna iz globin zajoče,
kot plakala bi zemlja težki plač . . .
Srcé Ljubezni nove gorke žarke
pošilja v dol do koč in do palač. —

Kamjenjec in Hotin.

Potopisna črtica. — Spisal L. Lenard.

(Dalje in konec.)

3. Podolje.

Podolje je dandanes ena izmed gubernij, v katere je razdeljeno rusko carstvo tako kot Avstrija v posamezne kronovine. Podoljska gubernija je ena izmed največjih in najrodovitnejših celega ruskega carstva. Sestavljena je iz nekdanjih poljskih vojvodstev Podoljsko in Breclavsko, le sedanje okraje Borščov, Čortkov, Husjatin in Izleščiki je dobila Avstrija in priklopila k vzhodni Galiciji, del breclavskega vojvodstva, takozvani vinogradski okraj pa spada zdaj pod kijevsko gubernijo. V geografičnem in historičnem pomenu znači „Podolje“ doljenje ali nižjo ležečo Rusijo nasproti gorenji ali višje ležeči Rusiji. V tem pomenu obsega torej Podolje velik del vzhodne Galicije, to je vso zemljo od Lvova in Brodov, od porečja Strija in Zaruča proti vzhodu, na Ruskem pa celo današnjo gubernijo Podolje in vso južno od nje ležečo zemljo do Črnega morja, torej vse porečje Dnjestra in Buga. Ime „Podolje“ rabi najprej zgodovinar Kromer leta 1351. Ta poljski zgodovinar pripoveduje, da so tega leta Tatarji opustošili za vlade kneza Olgierda celo doljenje Rusijo, zvano Podolje. Leta 1375. so podpisali knezi Korijatoniči „gramoto“ za cerkev v Smotricku kot „knezi podoljski“. Poprej pa so to prostrano deželo imenovali „Ponižje“.

Sedanja ruska podoljska gubernija obsega 748.139 m² in šteje 3.770.692 prebivalcev. 50% njene površine je rodovitno polje, 18% travnikov in pašnikov, 7% stavbenega sveta, 18% gozdov, 2% zavzemajo reke in jezera, 2,3% je nerabnega sveta. To priča jasno o velikem prirodnem bogastvu in rodovitnosti kraja. Primeroma jako malo je na Podolju gozdov in še ti se nahajajo izključno v rokah velikih posestnikov. Raditega morajo ljudje kolikor mogoče štediti z gorivom in kurijo večinoma s slamo, a tudi z živinskimi odpadki, sploh z vsem, kar se sploh dá za to porabiti. Po osvoboditvi kmetov l. 1863. so bili graščaki vedno bolj v denarnih zadregah in so sekali gozdove, tako da dandanes morda že 10% Podolja ni več pokritega z gozdovi. Poljski veliki posestniki so zasadili na svojih posestvih mnogo sadnega drevja in tudi kmete prisilili, da so storili isto. Feliks Potocki na

primer ni dovolil nobenemu svojih kmetov, da bi se oženil, ako ni poprej na svojem vrtu zasadil gotovo število sadnega drevja. Raditega je na Podolju sadjarstvo primeroma precej razvito. V nekaterih okrajih se nahajajo tudi obširni vinogradi, vina se pridelala do 16.000 veder. Slaven je bil nekdanj podoljski med in Podolje so imenovali kraj, ki se cedi medu. Zgodovinar Kromer pripoveduje, da so se l. 1489. Tatarji tako napili medu, da so bili vsi pijani in so jih potem Poljaki vse potolkli. Čebelarstvo je dandanes popolnoma propadlo, največ se še peča ž njim duhovščina. Poleg zanikarnega gospodarstva na Ruskem je temu krivo zlasti to, da so se posekali gozdi in razorale stepe. L. 1885. se je naštel na Podolju le še 98.000 panjev. Tudi milarija je močno propadla in se komaj še drži. Obrti je na Podolju malo in se pri sedanjih razmerah le težko in počasi razvija. Vsa dežela živi torej skoraj izključno od poljedelstva in izvažala v veliki meri pšenico in sladkor. Prebivalstvo Podolja je po veliki večini (70%) malorusko, Poljakov je 10%, večinoma so veleposestniki in meščani, po mestih in po trgih je jako mnogo Judov, ki pa na vaseh med kmeti ne smejo stanovati. Velikorusov je jako malo, večinoma le uradniki, trgovci in sektirariji, ki so pribežali iz osrednje Rusije, preganjani radi svojega veroizpovedanja, dalje nekaj Nemcev. Armenci so se popolnoma popopoljali in prestopili h katoliški veri in latinskemu obredu.

Na Podolju so se srečavali narodi na svojih selitvah in vojnih pohodih; morda ni bilo nikjer toliko vojsk in na nobeno zemljo ni prišlo toliko in tako različnih narodov kakor na to. Že v prazgodovinskih časih so se valili tod mimo Skiti in Sarmati, narodi izanskega pokolenja, pozneje so napadali deželo od juga in od vzhoda finoturški narodi Pečenegov in Polovcev, Tatarji in Mongoli so si kraje osvajali in jih opustoševali. Za časa selitve narodov so pritiskali od severa na Podolje germanski narodi. Rimljani so razširili svojo državo do Podolja in ga prepletli s svojimi okopi, utrdбами in tabori, Grki so segli po njem, varjaške čete so se klatile po njem, armenski in židovski kupci so ga obiskovali v četah in se po njem naselili, litavski knezi so tu ustanovili svojo dedno kneževino. Poljaki so ga zasedli in ga povzdignili v poljsko voj-

vodstvo, potem pa so polastili Podolja Rusi in postalo je ruska gubernija.

Toda vkljub temu, da je bilo Podolje kraj, kjer so se križali veliki pohodi narodov in vkljub temu, da so se tu odločevale bitke med Poljaki in turško-mongolsko-tatarskimi narodi je vendar ohranilo od prvih zgodovinskih časov do današnjega dne svoje prvotno malorusko prebivalstvo. O bitkah in pohodih raznih narodov so ostale samo še pripovedke v zgodovini in v narodnih pesmih, ostalo je samo še nešteto gomil, razvaline gradov, sledovi taborov in okopov in razne starodavne vojne potrebščine, ki se nahajajo na Podolju v velikem številu. Od cele prošlosti Podolja je ostal edino le maloruski

morja, a so jih Skiti pozneje potisnili proti severu. V Odiseji pripoveduje Homer:

Tam Kimerijci žive, in njih mesto in carstvo je celo v večne zavite megle in oblake, ker solnce nebeško nikdar njihove zemlje ne pogleda z gorečimi žarki.

Da so bili Skiti iranski narod, soroden Perzom in Masagetom, o tem ni več dvoma. Že Herodot deli Skite v štiri horde. Glavna, „carska horda“, je prebivala po črnomoških stepah med Donom in Dnjeprom in je „smatrala druge Skite za svoje sužnje.“ Severno od njih, med Dnjeprom in Bugom, žive po Herodotu Skiti poljedelci (γεωργοί), še bolj na severozapadu pa Skiti kmetje (ἀροτῆρες), „ki pridelujejo kruh ne le za sebe, ampak tudi za prodajo.“

TRDNJAVA V KAMJENJCU OD SEVERNE STRANI

FOT. L. LENARD

narod kmetiški, vse drugo se je izgubilo v meglo pravljič in zgodovine.

Najstarejše vesti o prebivalcih današnje Male Rusije imamo pri Homerju. V Ilijadi pripoveduje, da je Zeus pogledal na „daljno zemljo dobrih jezdecov, Trakov in Misijcev, silnih v ročnem boju in slavnih kobilodojilcev, ki se žive z mlekom, revni in najbolj pravični med ljudmi.“ Že Strabon je razumel pod tem opisovanjem črnomoške kočevnike in Heziod tudi že ve, da se imenujejo „Skiti“. Severno od Skitov pa žive po Homerju in Herodotu Kimerijci, ki so se raztezali nekod do Črnega

Po Herodotu so torej v njegovem času vsaj v jugovzhodnem delu sedanjega Podolja prebivali „Skiti kmetje“, ki pa gotovo niso bili pravi Skiti v etnografskem pomenu, ker so se zelo ločili od carskih Skitov. „Skite“ jih imenuje le raditega, ker so bili podložni iranskim Skitom. S Kimerijci ne moremo nič početi, ker so vesti o njih pri Herodotu in pri Homerju preveč nejasne. Dalje pa pripoveduje Herodot še o nekaterih drugih narodih, ki so prebivali severno od Črnega morja. Ob Dnjestru so prebivali Nevri. Res da stavi Herodot Nevre severno od izvira Dnjestra, ker pravi, da je

jezero, iz katerega izvira Dnjester, meja med Skiti in Nevri. Toda Herodotove informacije segajo samo do sredine Dnjestra in Buga, dalje pa kombinuje po lastni volji in potiska narode bolj na sever, da bi tako napolnil ž njimi kraje, o katerih nima še nobenih vesti. Nevre moramo zatorej iskati severno od Dnjestra, to je v današnjem Podolju. O Nevrih pripoveduje Herodot, da imajo skitske navade, da se za nekaj dni na leto vsak Nevr izpremeni v volka in da so se v njihovi deželi tako pomnožile kače, da so se morali vsi Nevri izseliti v zemljo sosednih Budinov. Nevre smatrajo zgodovinarji za Slovane, njihovo ime pa razlagajo iz slovanske korenine „nur“. (Nur je pritok Buga, odtod tudi „nurska“ zemlja); Legendo, da se izpreminjajo v volkove, razlagajo iz slovanske vraže o volkodlaku. Tudi Budine proglašajo za Slovane. To bajé izpričuje njihovo ime, katero izpeljujejo iz korenine „bud“, „bodem“. Drugje pa pravi Herodot, da stanujejo Budini severno od Sarmatov ob Donu in Volgi in pozna v njihovi zemlji grško naselbino Gelon. Torej je o njih težko povedati kaj gotovega.

Pozneje je rimski car Trajan razširil kraje svoje države do Podolja in je za obrambo tega novega ozemlja dal po Podolju nasuti takozvane „Trajanove nasipe“, katerih sledovi se še dandanes vidijo. Pozneje se je raztezala čez vso Rusijo Hermanrikova država gori do Merja, Medna in Čud. Toda povest o tej gotski državi je tako bajeslovna, da ji ne moremo ničesar verjeti. Zgodovina Podolja se začne šele začetkom kijevske ruske države. Na Podolju so se naselila maloruska plemena Uličev, Teverov, Lučanov in Dudlebov.

Kdaj je bilo Podolje priklopljeno ruski kijevski državi, se ne ve. Na vsak način je Vladimir Veliki že vladal nad njim. O tem knezu pripoveduje Nestorjeva „Povest“, da je napravil tri pohode na zahod. Gotovo je to: Vladimir Veliki je priklopil svoji državi Červen in Peremišl, to je sedanjo vzhodno Galicijo do reke Sana. Potemtakem se je polastil tudi sedanjega Podolja in Volinja, toda kdaj je prišla ta zemlja pod vladno kijevskih knezov, se ne ve. Gotovo ne takoj v začetku kijevske države, kajti staroruska država se je razvila na trgovinski podlagi, torej se je začela razvijati najprej ob velikih trgovinskih potih. Najprej se je razvila v Kijevu in v Novgorodu, največjih trgovinskih središčih na poti iz Carigrada k severnemu morju po Dnjepru in Dvini ali na poti iz „Varjag v Grke“, kakor pravijo staroruski viri. Potem so se ustanovila druga trgovinska in vojaška središča na tej poti: Ljubeč, Smolensk, Polock, Pskov. Nato se je odprla stepna trgovinska pot od Kijeva h Kaspiju in ustanovila prikaspijska ruska kneževina Tucutarakan. Nekaj

velikih pohodov na Povolžje je odprlo ruski trgovini pot k Volgi, Uralu in dalje v Azijo in to je privedlo h kolonizaciji in k ustanovitvi ruskih kneževin na Volgi in njenih pritokih, Oki in Kami, Murom, Rostov, pozneje Suzdalj in Moskva. Tretja trgovinska pot je peljala iz Kijeva čez Podolje in Galicijo v Krakov in Prago, stari trgovinski središči.

V staroruski državi ni igralo Podolje nobene politične vloge. Vladimir Veliki je podaril svojemu mlajšemu sinu Vsevolodu današnji Volinj, Podolje in Galicijo ter te kraje povzdignil obenem v kneževino. Stolica te kneževine je bilo mesto Vladimir Volinjski. Najstarejši sin Višnjeslav in po njegovi smrti drugorojeni Jaroslav je dobil Novgorod, drugi, Sudislav, Pokov, tretji, Izjaslav, Plock, Stanislav Smolensk, Svjatopolk Turov, Vsevolod Vladimir, Mestislav Tucutarakan, Boris Rostov, najmlajši med sinovi, Gleb, pa Murom. Po smrti Vladimirja se je kneževina bojevala vedno s sosedmi, menjavala neprestano svoje kneze in se drobila vedno bolj in bolj. Najprej je odpadla od nje Galicija in postali sta samostojni kneževini Halič in Peremišl. Halič je prišel pod vladno modrega kneza Danila do velike veljave in si ohranil tudi za časa Tatarjev deloma neodvisnost. Ko so izumrli hališki knezi, je podedoval poljski kralj Kazimir Galicijo in jo zedinil s poljskim kraljestvom.

4. Zvanjec.

Nedaleč od avstrijske meje leži trg Zvanjec, skozi katerega sem se moral peljati. Zvanjec lepo leži na skalnem bregu Dnjestra, kjer se izliva vanj reka Zvanjec, in šteje do 4000 prebivalcev, med njimi 500 Judov, 1500 pravoslavnih, ostali so pa katoličani. V mestecu je pravoslavna in katoliška cerkev, židovska sinagoga in štiri židovske „božnice“. V Zvanjcu se izdelujejo plavi; razvita je živahna trgovina z lesom in strešnimi ploščicami. Zvanjec je naredil na mene veliko bolj ugoden vtisk kot gališki trgi. Kakšna razlika je na primer med Zvanjem in našim Bilčem Zlatim, dasiravno je Bilče po številu prebivalcev najbrže nekoliko večje od Zvanjca. V Bilču nič kot ruska koč pri koči po obeh straneh ceste, skoraj uro daleč, vse enake, lesene, nizke, na najbolj preprost način, s slamo pokrite. Izvzemši cerkev, grad, žganjarno in razna grajska gospodarska poslopja, ni tam nobenega poslopja, ki bi se le nekoliko razlikovalo od najbolj preproste maloruske „hate“. Ljudje, ki nas srečujejo v Bilču, so le zanemarjeni kmetje z dolgimi lasmi in brkami, v belih hlačah in kožuhu s črno kučmo na glavi, ali pa Judje, umazani in smrdljivi, z dolgimi bradami in dolgimi od olja se bliščečimi „pejsami“ za ušesi, z lisičjimi kučmami, odeti v umazane „halate“. V

Zvanjcu me predvsem ne srečujejo Judje v svojih narodnih nošah. Sicer je danes, slučajno ne vem kakšen, židovski praznik in polno Judov se sprehaja v prazničnih nošah. Toda ruska vlada jim ne dovoli nositi „pejs“ in drugih narodnih znakov. Sicer je vprašanje, če je ta prepoved pametna. Juda grozno razburi, ako mu kar meni nič tebi nič odrežejo „pejso“, kateri je posvetil toliko truda in olja, in na katero je ponosen kakor Dalmatinec na svoje brke, vlada pa s tem čisto nič drugega ne pridobi, kakor da imajo ulice nekoliko manj orientalsko podobo. Ako me sreča Jud v pejsah in halatu, vem takoj, s kom imam opraviti, ako pa je oblečen „po nemško“, človeka lažje prevara. A tudi domačini Malorusi se nosijo tukaj drugače kot onstran meje. Na avstrijskem Podolju se oblačijo v belo platno in v bele kožuhe,

Svičku z Łęczina. Takrat je bil Zvanjec še mala vas. Pozneje ga je podedovala mogočna podoljska rod-bina Sročickih s Srocka, ki je že davno izumrla. Poslednja Sročicka s Srocka, grofica Ana, je podarila Zvanjec za doto sieradskemu vojvodi Aleksandru Koniecpolskemu. Valentin Kalinovski, general podoljskih zemlja, je sezidal prvo trdnjavo za obrambo proti Moldavi in Valahom. Barbara Koniecpolska, sestra Valentina, je podarila kmalu potem Zvanjec za doto Janezu Lanckoronskemu, podoljskemu zastavonoši. Potem je vladal tu njihov sin Stanislav, vojvoda ruski, in Zvanjec je postal takrat slaven v zgodovini. Veliki poljski junak Chodkievicz, „rešitelj domovine“, je tu naredil most čez Dnjester, ko je šel nad Turke proti Hotimu. Pri tej priliki so Poljaki vkljub prepovedi generala mesto popolnoma oropali. Tudi kra-

POGLED NA KAMJENJEC

FOT. L. LENARD

samo kučme imajo črne, tu se nosijo bolj črno, skoraj bolj po evropsko. Dalje so tukaj na prvi pogled kmetje manj servilni in bolj samostojni. Onstran meje se klanja kmet do tal vsakemu, kdor ni, kot on, oblečen v belo „poletnanko“; tu so stali pri cešti ali me srečavali, vračajoč se s polja, zrli rado-vedno na mene, a nobeden ni snel klobuka z glave. V Bilču ni skoraj nobenega rokodelca, črevljarja, krojača ali kaj podobnega; tu pa so mi rekli, da je rokodelcev do 135. Seveda bodo to najbrže samo Judje, a bolje je, da je Jud krojač ali črevljar, kakor pa da prodaja kmetom žganje, katero kuha graščak.

Zvanjec je staro in zgodovinsko mesto. Kralj Vladislav Jagiello je podaril leta 1431. ta kraj vitezu

ljevič Vladislav je šel tu čez reko na Turka in ko se je po slavni bitvi poljska vojska vrnila, se je tu odpočila in pokopala svojega sivega generala Chodkievicza. Po končani vojni je hotel Stanislav Lanckoronski zopet povzdigniti mesto in mu je pridobil od kralja veliko predpravil. Dal mu je magdeburško meščansko pravo in lasten grb. Kralj Janez Kazimir se je hotel maščevati nad kozaki za poraze, ki so mu jih zadali pod slavnim hetmanom Bogdanom Hmielnickim in se je l. 1653. tu utaboril s 30.000 vojaki, da bi zabranil Hmielnickemu vrnitev, ko je ta šel na pomoč svojemu sinu v Moldavo. Sledovi mogočnega poljskega tabora se vidijo še dandanes za Zvanjcem, na poti proti Hotimu. Hmiel-

nicki je izvedel v Sučavi o smrti sina, ustavil se na poljih derebčinskih, polastil se Husjatina, prišel kralju za hrbet in mu zabranil dovoz živeža. Lakota, mraz in bolezni so tako hudo razsajale med poljsko vojsko, da je moral kralj prositi za mir. Najprej se je pogodil s Tatarji, ki so bili v zvezi s Hmielnickim. Obljubil jim je v teku 6 mesecev izplačati 100.000 cekinov, nato pa se je pomiril s Hmielnickim, kateremu je potrdil zborovsko pogodbo.

Kmalu potem je pridrvela čez Zvanjec nova burja na Podolje. V jeseni l. 1672. se je odpravil sultan Mohamed IV. proti Kamjenjcu in je šel pri Zvanjcu čez Dnjester. Poljska posadka se mu je vdala brez strela in Mohamed je s posadko janičarjev, 300 konjenikov in 150 izbranih pešcev pod poveljstvom kajmakama, zasedel grad. Leto potem je Janez Sobieski premagal Turke pri Hotimu in pri tej priliki je bil Zvanjec zopet popolnoma razdejan. Po zmagi je hitel Sobieski v Varšavo po kraljevo krono in šele l. 1684. se je vrnil pod Zvanjec, da bi si osvojil Moldavo in je velel narediti most za Zvanjcem. Pozneje so se v Zvanjcu naselili Armenci, ki so razvili živahno trgovino in obrt. Toda sreča ni trajala dolgo. Za časa barske konfederacije je bilo mesto spet popolnoma uničeno. L. 1769. so napadli Zvanjec Turki, uničili popolnoma mesto in okolico in poklali nad 1000 prebivalcev. Šele prihod ruske vojske jih je prisilil, da so se umaknili. Leta 1770. je razsajala v Zvanjcu kuga. L. 1775. nam opisuje neki odlok poljskega „sejma“ položaj Zvanjca takole: Mesto Mateja Lanckoronskega, vojvode braclavskega, dedno, „hostilitate“ vojsk od vojnih napadov do tal z ognjem uničeno, nekdanj z gradom obdano, v prebivalcih cvetoče, je zdaj samo „rudera“, ki kažejo podobo žalostne situacije. Hoteč „subvenisse“ velikemu propadu, obenem pa pomagati mestu z „attinencijami“, da bi se razpršeni prebivalci lažje mogli zbrati in mesto „ex rudibus edificovati“ in „komercijo“ povzdigniti „ad pristinum statum“, ga oprostimo od vseh „publičnih“ davkov dvanajst let, ab anno 1769. inclusive.

Jaz nisem imel časa ogledati si Zvanjca; mudilo se mi je naprej, da bi prišel še pred večerom v Kamjenjec. Nališpane Judinje so se izprehajale po cesti in merile z debelimi očmi mene, tujca. Danes je židovski praznik, možje tiče v sinagogi in v „božnicah“ ter opravljajo svoje pobožnosti, ženske pa se izprehajajo po cestah, odete v šumečo svilo. Na rokah, vratu in v ušesih nosijo židinke polno dragocenosti, umite pa niso. Umazanost in nesnaga judovskega stanovanja, ležišča in spodnje obleke je nepopisljiva. Glavna stvar je, da se v soboto blišče na ženskah dragi kamni in zlato.

5. Kamjenjec.

Pred mano se razgrinja široka cesta, ki pelje v popolnoma ravni črti proti Kamjenjcu. Morda je, kakor tudi pri tolikih drugih ruskih navadah, temu prvi in glavni vzrok „širokaja ruska natura“, ki hoče imeti vse zasnovano v velikih potezah in ne trpi nič tesnega, malenkostnega. Ceste pa morajo biti na Ruskem zelo široke še iz nekega drugega vzroka. Neprenehoma so naju srečevali vozovi, gosposki, kmetiški in židovski, ki so se vračali iz mesta ali pa s polja, večinoma vpreženi s tremi konji v eni vrsti, včasih celo s štirimi. Z enim konjem se vozi le Jud, a še ta ne vedno. Drugi vpregajo vedno vsaj po dva konja, še raje imajo takozvano „trojko“, t. j. tri konje vprežene v eni vrsti, ali celo „čtvjorko“, to je štiri konje, v eni vrsti vprežene. Da se taka vprega lahko izogiba druga drugi, je seveda potrebna jako široka cesta. Konji so vsi jako majhni, suhi in čisto brez vsake pravilne oblike. Podoljski konjiček je zelo grd in zanemarjen, toda vztrajen in potrebuje malo hrane. Poleg tega je jako poceni. Saj se dobi v vzhodni Galiciji primeroma dobro kljuse za 40 goldinarjev, na Ruskem so pa primeroma veliko cenejši.

Solnce je že zašlo in na okolico so jele legati sence, ko se je dvignilo pred menoj „orlovo gnezdo“, grad kamjenješki. Cesta je oživela, poslopja so bila vedno bolj gosta in vedno lepša. Peljemo se med starodavnim zidovjem, deželna cesta se izpremeni v mestno ulico — prišel sem v Kamjenjec Podoljski.

Kamjenjec je eno izmed najstarejših rusko-poljskih mest; kar se pa tiče slikovite lege in prirodne utrjenosti, je to mesto nekaj posebnega. Skala, na kateri stoji, ima obliko stožca in se nahaja v globoki kotlini s strmimi bregovi. Reka Smotrič se bliža Kamjenjcu od zahoda, pod mestom se pa zavije proti severu, potem se obrne proti zapadu, tako, da obdaja mesto od vseh strani in je, ko se vrne k zahodu, od prvotne struge oddaljena kakšne štiri sežnje.

Nekdanj je imelo mesto dvoje vrat: laška (poljska) vrata ob vzhodu in ruska vrata ob zahodu. Od prvih je ostal samo še kos zidu in dva stolpa, nekdanj so pa imela tri stolpe in v polkrogu zavito zidovje; pod srednjim stolpom se je šlo v mesto. Od poljskih vrat pelje strma pot navzgor k trdnjavi Batorija. Pred njo stojita dva ogromna kamnita stolpa, na enem je grb davnega podoljskega vojvodstva, na drugem pa dvoglavi orel in letnica 1832. Postavila ju je ruska vlada. Trdnjava Batorija ima sedem nadstropij in mnogo zidovja in je imela nekdanj velik strateški pomen. Ruska vrata, tudi

utrjena, so imela nekdanj štiri stolpe. Tretja vrata je dal zgraditi kralj Stanislav Avgust. Od teh vrat, ki so se po kralju imenovala „Ponjatkovska“, je peljala pot do mesta čez takozvani turški most, katerega so zgradili Turki iz razvalin dveh cerkva. V zadnjem času so zgradili širok, pripraven most, ki pelje v Kamjenjec do takozvanega „Novega mesta“. Škoda, da se tako zanimivi ostanki gradu in trdnjave pod rusko vlado tako uničujejo. Ako se zida hiša in je potreba kamnja, podere se kar del stare trdnjave ali stolp.

Nekdanj je bilo v Kamjenjcu 27 cerkva, med njimi latinskih katoliških 12; zdaj je katoliških cerkva samo še 4, predvsem katedralna cerkev, posvečena svetemu Petru in Pavlu, v začetku lesena, v XVI. stoletju zidana, pozneje prenovljena in razširjena. Turki so jo izpremenili v mošejo in ji prizidali visok, vitek minaret, ki stoji še dandanes. Na njem se blišči nad polmesecem kip Matere Božje. Ko so l. 1886. odpravili škofijo, je postala katedrala navadna župna cerkev. Dominikansko cerkev so zgradili iz lesa Korijačoviči l. 1370. Ko je l. 1420. zgorela, so jo nanovo sezidali, sevé iz kamna. Turki so iz nje najprej naredili vojašnico za janičarje, pozneje pa jo izpremenili v mošejo. Njen največji kras je prižnica iz enega kamna. Turki so jo pripeljali iz Carigrada, in ko so morali zapustiti Kamjenjec, so se dogovorili v pogodbi s Poljaki, da bosta prižnica in prej omenjeni polumesec na minaretu ostala na mestu nerazrušena. Leta 1843. so zatrli samostan. Nato se je v poslopju nastanilo semenišče, dokler tudi to ni bilo odpravljeno leta 1866. Zdaj so v njem ruski uradi. Armenska cerkev je bila tudi v začetku lesena. V njej se nahaja sloveča Mati Božja iz desetega stoletja. Najstarejša je v Kamjenjcu cerkva sv. Nikolaja, nekdanj armenska cerkva; v nji se nahajajo armenske liturgične knjige iz l. 1296. L. 1822. so jo Armenci izročili unijatom; ko je pa vlada odpravila unijo, je bila izpremenjena v rusko pravoslavno cerkev. Vseh pravoslavnih cerkva je v Kam-

jenjcu 18, najnovejša je krasna cerkev sv. Aleksandra Nevskega, najstarejša pa cerkev sv. Trojice, ki je še iz časov Korijačovičev. Pri ruski katedralni cerkvi sv. Janeza je ustanovljena od l. 1864. bratovščina sv. Janeza, ki ima namen razširjati pravoslavje na Podolju. V nekdanj frančiškanskem samostanu stane zdaj ruski škof.

FOT. L. LENARD

TURŠKI MINARET V KAMJENJCU

V Kamjenjcu se nahaja gimnazija, katero so ustanovili jezuiti l. 1610. in ženska gimnazija s 300 dijakinjami. Tu je ustanovljeno tudi podporno društvo za dijake in dijakinje, ki izda na leto do 3000 rubljev podpore. Poleg tega je v Kamjenjcu še pravoslavno semenišče in mnogo nižjih in strokovnih

šol. Omenim še, da ima Kamjenjec tudi protestantski tempelj, židovsko sinagogo in 32 hiš molitve — (božnic).

Ko sem prišel v Kamjenjec, se je že mračilo in najprej je bilo seveda treba izbrati prenočišče. Priporočili so mi neki hotel, toda nisem vedel, kje leži. Treba je vprašati. Velim ustaviti voz in vprašam nekega policista, ki ni imel drugega dela, kakor da je prodajal na cesti samo dolgčas, kje leži hotel „Bellevue“. Policist skoči z največjo postrežljivostjo k meni na voz in veli vozniku pognati. Tako postrežljivega policista še nisem našel. Je pa tudi dobil za svojo ljubeznivost celih 15 kopejk, za katere se je potem zelo vljudno zahvalil. Sicer sem imel v Kamjenjcu še dvakrat priliko, priti v dotiko z ljubeznivimi organi javnega reda. Enkrat mi je veter odnesel klobuk in ga valil po ulici. Moj položaj je bil neprijeten, toda usmiljeni ljudje so mi ga pomagali loviti. Najbolj pripraven pa je bil neki policist, ki je slednjič res ujel klobuk in mi ga prinesel z veliko vljudnostjo. Drugič sem stal pred rusko škofijsko cerkvijo v družbi z gospodom R., odličnim

katoliškim Poljakom iz Kamjenjca, kateremu sem bil priporočen. Imela se je vršiti velika pravoslavna cerkvena parada. Na ulici je polno vojakov delalo špalir, policija se je zvrstila okoli cerkve, slednjič je prišla procesija med špalirjem vojakov in policistov z arhijerejem (škofofom) na čelu; duhovniki so nekaj nesli — meni se je reklo, če sem prav razumel, da obleko Matere Božje — ljudstva je bilo malo — le vojaščina, policija, uradniki in duhovščina z dolgimi lasmi in bradami. Na celo parado je bilo treba strašno dolgo čakati, ker se je arhijerej po ruski etiketi zakesnil. Kar stopi k mojemu tovarišu njegov znanec, načelnik policije, v lepi praznični uniformi. Bilo mu je dolgčas in hotel se je razgovarjati do prihoda arhijereja in njegove parade. Moj tovariš me urno predstavi policijskemu načelniku za svojega sorodnika, „obivatela“ iz Galicije, in potem smo stali dolgo časa na ulici in se razgovarjali.

V hotelu sem si najel stanovanje, poskrbel še za konje in za kazaka, povečerjal, potem pa šel ogledat si mesto.

Trenotkom žalostnim...

Zložil Zvonimir.

Šumite, oj temni gozdovi, —
že solnčni ugasnil je žar,
na nebu se križajo bliski,
iz dalje se bliža vihar

Oj, v burnih mi prsah tesno je,
v nemiru trepeče srcé,
ugaša mi solnce na nebu
in lega tema na poljé.

A jaz želim luči, svetlobe,
in žarkov veselih želim —
šumite, šumite, gozdovi
trenotkom žalostnim...

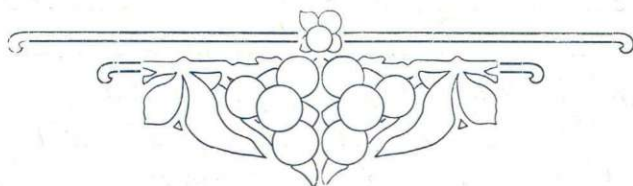

Krvave rože.

Zložil Zvonimir.

V oknu blestečem krvave
rože goré,
čeznje devojki se lepi
vsipljejo zlati lasjé,
žarki večernega solnca
v mrak se lové...

In čez makova lica devojki
švigne solnčni trak,
rože krvave povesejo
cvetje v mladi mrak...
Živo za polji večernimi
vriska junak — — —

Pod oljko in lavorom.

Zapiski iz solnčne Italije. — Spisal dr. Evgen Lampe.

Bilo je ob samotnih, tihih večerih, ko sem pisal te vrste. V moji domovini je ležal tedaj globok in težak sneg po hribih in dolinah in vode so se odevale z ledenimi kristali iz strahu pred mrzlimi vetrovi, ki so besneli nad njimi. Nič vsega tega nisi videl v topli Italiji. Mesto snega, ki se je le enkrat prikazal kot znak izredno hude zime, kakršne stari ljudje niso pomnili, je le večkrat lilo, in kadar je dež enakomerno kapal zunaj na strehe in semtertje potrkal na moje okno, sem mirno sedel v svoji samotni sobi in v spominu so se mi obnavljale podobe, ki sem jih videl ob svetlih solnčnih dneh, in vstajale so mi misli, ki so me prevzemale ob krasnih prirodnih prizorih in ob divnih umotvorih človeške roke, ki sem jih gledal na gorkem jugu, v domovini umetnosti. Pred očmi so se mi vrstila starodavna mesta s svojim bujnim življenjem, modro morje je pljusvalo ob zelene bregove, marmornati cezarji in bronasti bogovi, pestre pokrajine in drzne kupole, zlate tkanine in briljantni okraski poleg revnih koč in drhtečih udov, starodavnih palač razpadli oboki in žvižgajoči par novodobnega napredka, podzemeljske temine in sijajno razsvetljene ulice, mogočne fasade in ljubeznive madone — vse to in še tisoč drugih stvari, ki so se mi na poti v naglem begu vtisnile v spomin, se je vrstilo v teh tihih večerih pred menoj in jaz sem jih gledal z nemim veseljem, kajti postale so moja last, s katero sem svobodno razpolagal v svoji domišljiji ter primerjal in razporejal po svoji volji, kar so stoletja ustvarila v neprestanem tekmovanju.

In tedaj so se mi obnavljale misli, ki mi jih je bil zbudil njihov prizor. Svetli žarki in temne sence, kakor sem jih zopet videl, so se mi zgostili v trajne podobe in da mi ne izginejo popolnoma za vedno, sem jih nekaj otel bežečemu času in priklenil nase v teh skromnih vrsticah. Le malo sem jih mogel prijeto in obdržati in še te so tako okorne, da sem žalosten, ko vidim, kako je nemogoče svetlo misel v vsej njeni krasoti pokazati v čutni podobi, bodisi tudi duhu najbližja podoba pisane besede.

Ali niso utrinki najlepši med zvezdami in ali ni najdražja ona sladkost, ki gre mimo kakor senca in je zbudila le hrepenenje, da bi jo vedno uživali? Tako se nam rode ob pogledu na dela božje vse-mogočnosti in človeške umetnosti tisočere sladke

misli. Kakor metuljčki nas obletavajo in božajo kakor prijetne sapice. Ko jih pa hočeš pridržati, so že odhitele, in le to, kar je težko in neokretno, je ostalo na dnu spomina kot naša trajna last.

A veselimo se tudi tega! Spomin, da smo lepo mislili, je tako prijeten kakor zavest dobrih del. In zato sem z veseljem in ljubeznijo pisal te vrstice, ko so me obiskavali svetli spomini in je zimska noč gledala skozi okno na nemega potnika v tuji deželi.

Ne bom našteval, kaj sem videl, kajti to bi bilo duhomorno in neskončno. Le nekatere misli hočem zapisati, ki se zbuja potniku po Italiji. Vem, da je to nevarna stvar, ker vsakdo gleda veliki svet skozi svojo lastno prizmo, ki mu jo je ustvarila vzgoja poleg osebnega razpoloženja. Skozi to prizmo se včasih svetloba čudno lomi in obdaja predmete z raznobarnimi robovi, ako jih celo ne zavija in protinaravno ne zvečuje ali zmanjšuje. Čital sem mnogo knjig in slišal razne sodbe o predmetih, ki sem jih gledal, in tu sem videl, koliko vsak človek spregleda, koliko stvari niti ne vidi, in druge, ki so manj važne, povečuje ali gleda skozi domišljijo in predsodke v čisto napačni luči. Da imenujem samo Hipolita Taina, tega slavnega zastopnika moderne misli, kakor se je razvila v Franciji. On prepotuje Italijo, a namesto da bi se učil od nje in se vglobil v to, kar je v teku stoletij res velikega ustvarila, pride le kritikovat in povedat, kaj je on že prej mislil, preden je videl stvari, ki jih naj popiše. Mož, ki je prišel s predsodkom, da je antika ideal in krščanstvo le zastor pred idealom, ki ga odgrinja modernizem, je odšel le toliko modrejši, nego je prišel, da je videl stvari, pred katerimi je čutil onemoglost svojega svetovnega naziranja. Moderni Francoz, ki je videl zadnji čas papeškega Rima, ni premagal svojih predsodkov in je zapustil knjigo, polno bleščečih utrinkov in frapantnih misli, a v celoti neresnično in pogrešeno podobo. Nasproti je goreči konvertit Joergensen, ta nežna, sladke poezije polna duša, ki je z meglene obali Severnega morja prišel v Italijo iskat gorkote za svoje po resnici hrepeneče srce, v svojem navdušenju videl marsikatero podobo svetlejšo, nego je v resnici. Tako stoji naša misel med nami in med svetom. Posameznosti vidimo enako, a kadar naj združimo svoje vtiske v veliko, vseobsežno sodbo o največjih

delih človeškega uma, se razprše naše misli v slučajne podrobnosti, ki jih potem čuvstvo in predsodek zedinita v nepopolno sliko. Zato ni nič bolj nevarnega, nego so splošne sodbe o ljudeh in narodih.

A teh tudi ne vsiljujem nikomur. Samo bežeče slike podajam v svobodnem sporedu.

V Napolju.

Komu naj bi ga primerjal, ta čudoviti napoljski zaliv z njegovimi prirodnimi čudesi, z njegovo čarobno sanjavostjo in nepopisno milino, ki strinja tukaj morje, nebo in zemljo v eno dovršeno sliko? Nisem videl še nič podobnega na svetu, kajti tukaj se družijo vse, kar more človeka očarati in zasnivati v brezdelno, mehkužno, sanjajoče občudovanje in uživanje prirode. To morje je tako temno modro z azurnimi črtami, ki jih režejo vanj gibčni valovi, nikdar mirni okraski njegove površine, to nebo je tako sinje, tako napojeno s prijazno se smehljajočo mehko modrino, to obrežje s svojimi fantastičnimi obrisi, posejano z raztrganimi ognjeniki, bujno obraščenimi lokami in belimi mesti je tako bizarno, da si je treba le še s pogledom na kadeči se Vezuv zbuditi domišljijo, ki nam pričara pred oči velikanske prirodne revolucije, ognjene izbruhe, pokopana mesta, žareča podzemeljska žrela s potresi in lavinami rekami, da nas prevzame neizrekljivo čuvstvo tihega strmenja, ki nemo gleda in strmi v ta čudoviti svet.

Ena sama primera mi pride na misel. V vatikanskem muzeju sem videl orjaško glavo iz belega marmorja, star ostanek grškorimskega podobarstva, ki so jo izkopali ob tem obrežju blizu Pozzuolija. Umetnik se je bil opojil pogleda na to divno morsko obrežje in je mrzlemu marmorju vdihnil svoje vtiske. Ustvaril je glavo morskega božanstva, nekaj čisto posebnega, uprav napolitanskega tudi v mitologiji. Dolga brada mu je težka od vode in visi v dolгих štrenah na prsi, v njej se pa veselo prekucujejo delfini in plavajo ribe, kakor naorskem dnu med goščavo koral in tisočerih vej, rok in peres, ki tipljejo tam doli okoli sebe in se gibljejo kakor v lahnem vetričku. Ustne so mu pohotne in debele, vedno odprte za uživanje ter mehkužno zaokrožene. Široka lica so dobro rejena, skoro se tresejo, tako so tolsta, a vendar še lepa. Sanjave oči gledajo kvišku v daljavo, bogvekam, in nad celim obrazom je razlit izraz smehljajoče se sreče in popolnega zadovoljstva, ki ne čuti prav nobene potrebe več. Tja gori gleda v sinjo nebeško luč, ki mu je tako dobra in mila, da mu ni treba migniti s prstom, niti dvigniti rok k prošnji, pa ga obsuje z vsemi dobrotami. V debelih kodrih na glavi mu zore grozdi in cvetejo oranže. Zakaj ne bi počival,

zamaknjen v svojo nezasluženo srečo. Jupiter, Cerera, Bahuš in Neptun so ga ovenčali z najboljšim, kar imajo, darovi morja in sadovi zemlje so njegovi, brez truda, da bi jih zagrabil, in brez strahu, da bi jih izgubil, saj mu plavajo po bradi in rastejo v kodrih. On je zadovoljen in treba mu je samo še zadremati, da mu zlate sanje obžare zemeljske užitke z olimpskimi sladkostimi.

Tak je napoljski zaliv in taka so čuvstva, ki jih zbuja. Seveda je ta svet moral odločilno vplivati tudi na svoje prebivalstvo, in res so Napolitanci ljudje prav posebne vrste. Njihov oče Vezuv jim je dal ognja kakor svojemu vinu. Skozi sredo mesta se vleče Toledo, glavna ulica, sedaj uradno Via Roma imenovana, ki je seveda, kakor skoro vse italijanske glavne ulice, ozka in obzidana od visokih hiš, med katerimi se skozi tesne presledke odpirajo še bolj ozke, temne stranske ulice v gostem zatonem omrežju. Cel dan vidiš na tej ulici, ki je v ravni črti dolga dobre pol ure, živahno gibanje. Mimo prodajalnic, kavaren, gostilen se šeta gosta množica, tako da pri vsakem koraku ob koga zadeneš. Proti večeru postaja gneča vedno večja in ljudje se pritiskajo na tlaku ob hiše, ker po tesni ulici se množe elegantne kočije napoljske noblese, ki se pelje na izprehod. Središče vsega življenja je za Napolitanca izprehod zvečer v svetlem blesku električnih svetilk. Tu se kažejo vse najlepše obleke, se najdejo prijatelji in pogovarjajo, šetajoč se v glasnem šumu, tu se razpravljajo vsa vprašanja, javna in zasebna, in v tej gneči tudi lahko kupiš, česar koli poželiš, ker ti vsiljivi prodajalci ponujajo najrazličnejše stvari prav pod nos. V tem vrvenju se seveda rada pokaže v največjem sijaju tista elita rodu ali premoženja, ki se čuti vzvišeno nad mrgolečo ljudsko maso. Lepa, svetla kočija, dva iskra konjiča, ki rezgetaje bijeta ob tla, da vse za njima gleda, spredaj na visokem sedežu eleganten voznik z visokim cilindrom — to je vrhunec želja za napolitansko damo. In v Toledu jih vidiš vsak večer brez števila. Na eni strani gor, na drugi dol se pomikajo ponosne ekvipaže. Notri sede večinoma dame v dragocenih oblačilih; posebno ne sme manjkati okoli vratu kričeča bela boa, ker daje drobnemu obrazu nekaj tako levjega; zato je pa tudi tako razgrnjena, da se dobro vidi, zlasti če je pristno hermelinja. Ponosno naslonjena gleda signora iz žametaste kočije in užaliti jo more le, če je druga ekvipaža še impozantnejša od njene. Stara španska grandezza se je tu še ohranila iz časov kraljestva obeh Sicilij. Marsikatera rodbina je seveda izza tega časa gmotno tako nazadovala, da je edino le prevzetna carozza znamenje njene imenitnosti, in uprav zaradi tega je še tembolj v časti

POGLED NA NAPOLJ IZ S. MARTINA

FOT. BROGI; FIRENZE

in se mora vsak večer javno pokazati. Gladko obriti kočijaži v elegantnih livreh s svetlimi cilindri vihte neprenehoma dolgi bič, udrihajo po konjih, ki se penijo in vzpenjajo, ter pokajo, da zveni po ušesih. Vsa ulica je nepretrgana vrsta vozov, ki se seveda neprenehoma ustavljajo, vmes švigajo ljudje čez ulico in se motoviliijo kolesarji, vse pa kriči, se smeje, draži in prepira. Kočijaži vpijejo drug na drugega in se obdolžujejo, zakaj ne morejo naprej, pri tem se pa neprenehoma pogovarjajo s svojimi konji. S posebnim tleskajočim glasom jih bodre in tolažijo; v največjem šumu konjiček sliši, če mu gospodar tiho tleskne z jezikom, ter pomiga z ušesi, da je razumel; to pa ne zadržuje voznika, da ne bi iznova udrihnil po njem z bičem. Neusmiljeni so Napolitanci proti živalim in to je ena njihovih najgrijh lastnosti. Osli in mule so preobložene s tovari, in navrh séde še Napolitanec z gorjačo v roki ter vpije nad živaljo in jo pretepa in suje, da pokajo kosti.

Posebno živahno je v starem mestu, ki se vzpenja amfiteatralno v velikem polkrogu. Neverjetne stvari vidiš tam, če se izprehajaš nekaj časa po teh ozkih ulicah, ki so obdane od visokih, štiri do sedemnadstropnih hiš. Občutljiv pač ne smeš biti, inace pobegneš nazaj. Čez ulice so razpete vrvi, na katerih se suši perilo. Ulice so večinoma zakrivljene in se križajo v nerednih kotih, tako, da nastane gosta mreža, in človeku se zdi, kakor bi se zamotal v njo in ne bi našel izhoda. Samo visoko zgoraj nad strehami je odprta špranja, skozi katero gleda ozek pas nebesa in pošilja doli nekaj svetlobe, ki jo pa uživajo večinoma le zgornja nadstropja, tako da za spodnje stanovalce le malo ostane. Tu so prodajalnice in delavnice, večinoma pol na prostem zunaj hiše. Napolitanec hiše skoraj ne rabi za drugo, nego da ima v njej spravljeno ognjišče, posteljo in nekaj hišnega orodja, ter je zadovoljen sploh z najmanjšo merico umetnih ugodnosti. Rokodelci delajo med hišnimi vrati. Takoj zadaj vidiš že posteljo in kupe razcapane obleke, med katerimi sedi vedno zgovorna žena, otroci se pa prekucujejo na ulici. Prodajavci silijo z vso svojo robo na tlak, ki je ob hišah položen za pešca in je tako ozek, da moraš vedno stopiti z njega, ako koga srečaš, in to je gotovo pri vsakem drugem koraku. Ulice so tlakane s širokimi ploščami, ki so pa tako izhojene in izvožene, da je že prav malo ravnega na njih. Na tem tlaku se muči uboga živina, da je joj, zlasti tam, kjer gre navkreber. Napolitanec namreč ne snaži nikdar ulic drugače, nego da pobere na njih vse odpadke, ki mu morejo koristiti; skrb za snago prepušča dežju, ki semtertje splakne ulice. Zato so kamenite plošče prevlečene

s plastjo klejastega blata, ki polzi pod kopiti. Uboge mule, ki vlačijo najtežje tovore po teh ulicah, bijejo s kopiti ob tla in vedno jim drsi, ker noga ne dobi trdne opore. Zato padajo živali na kolena in nekaj navadnega je, da se konj zvali in kar stegne po tleh z drhtečimi udi. Takrat se promet ustavi, ulica se zagozdi, radovedneži pritisnejo glave skupaj, in kakor da spodaj ne bi bilo dosti občinstva, se prikažejo še v oknih gledavci in vse kriči vprek, kar seveda zmešnjavo le še povečuje.

Pa ni treba tako znamenitega dogodka, da se Napolitanci zberó. V stranski ulici je naenkrat vse črno ljudi. Stražniki lete skup in silijo v gnečo, široki klobuki orožnikov se vidijo iz srede. Radoveden pristopim: kaj neki imajo? Gotovo bodo koga uklenjenega odpeljali. A čez nekaj trenutkov se razidejo vsi čisto mirno, in če bi koga vprašal, kaj je bilo, bi odgovoril, da se ni zgodilo nič; le pomenili so se nekoliko.

Staro mesto ima še ostanke prejšnjih utrdeb, in tu se vidi najpristnejše napolitansko življenje zlasti okoli srednjeveške Porta Capuana. L. 1484. so postavili Kapuanska vrata kot slavolok za Ferdinanda I. Aragonskega, ki je tu slovesno prihajal v mesto. Lepo razmerje členov s plemenitimi okraski kaže na teh vratih najlepše lastnosti zgodnejše renesanse. Tu prihaja v mesto ljudstvo iz okolice, ki prinaša na prodaj svoje bogate pridelke. Med Napoljem in med Kapuo se razteza pod Vezuvom najrodovitnejši del Italije. Tu priroda res ponuja človeku svoje darove in zemlja v svoji dobrotnosti ne pozna ne zime ne počitka: neprenehoma rodi in človek vsak čas uživa njene sveže sadove. Najokusnejša južna zelenjava raste tukaj, in celo leto sejejo in žanjejo, tako da ne vedo za pomlad in jesen ter brez skrbi za bodočnost od matere zemlje samo pobirajo njene sadove. Dobrih petdeset kvadratnih kilometrov meri ta krasni vrt, katerega bujno rastlinstvo kar kipi iz vročih, vulkanskih tal. Saj je vse to izbruhala zemlja iz svojega žarečega droba, in tako željna življenja je ta pepelnata prst, da vsako klico nahrani in opoji in se odeva kar sama z gostim rastlinskim plaščem.

„I paduli“ (paludi, močvirje) imenujejo Napolitanci svoj sadni in zelenjadni vrt. Posebno zjutraj in zvečer se skozi Kapuanska vrata pomikajo neštetilni vozički. Ne moreš si misliti bolj slikovitih prizorov, nego jih vidiš tukaj. Vozički so vsi dvo-kolesni; štiri kolesa imajo le mestne kočije. Večje vozičke vozijo mule, manjše osli. Blago je sicer naloženo precej tako, da je v nekem ravnotežju, a vendar mora biti živali oje privezano okoli života z močnimi jermeni, da se ne prevrne znak ali naprej. Ko je voz ves naložen, sede Napolitanec

spredaj na oje, tako da čepi svoji muli skoro na repu. Sedež sicer ni prav prijeten, ker se vedno guglje, a gospodarju je treba manj iztegniti roko, kadar pretepa svojo potrpežljivo žival. Komatov ne poznajo, okoli prsi ima konj širok vodoraven pas, s katerim vleče, na hrbtu nosi sedlu podoben nastavek, kamor se privežeta ojesi in ki je lepo ozaljšan z visokim medenastim okraskom, včasih celo z zastavico, z zvončki in dolgo žimo, spredaj in zadaj je konj ves prepasan z lepo prešivanimi jermenimi raznih barv. Tak majhen, črn konjiček v svoji magnatski opravi je res lična živalica, pa tudi

Vsako jutro me je zbudilo oslovsko riganje na cesti. Tukajšnji magarci ne rigajo samo, ampak uprav kriče in tulijo. Na cesti se ustavi, dvigne glavo, odpre usta na stežaj in začne tako pretresljivo stokati, da z zono in usmiljenjem poslušas ta bolesten žalospev trpeče živalske duše, ki pa vendar ne prikliče na pomoč nobenega „društva za varstvo živali“.

Pa vrnimo se k ljudem! Napolitanec je jako različen od severnega Italijana. Severni Italijani so bili v ožji dotiki z germanskimi in slovanskimi narodi in so zlasti od prvih dobili več industrialnega duha.

FOT. BROGI; FIRENZE

NAPOLJ: PREDMESTJE DEL PALLONETTO V SV. LUCIJI

urno teče z drobnimi koraki, kakor martinček, in je vztrajen in dobrovoljen. Taka je napolitanska kmetska noblesa; „galesso“ se zove dvokolesni voziček, ki ima tri zaporedne sedeže za šest ljudi, a ponavadi jih sede na ta majhni prostor še nekaj več, tako da jih čepi cela kopica zgoraj, vsled česar je razgovor cele družbe tem prijetnejši in zabavnejši. Pri vpregi pa Napolitanec ni izbirčen; k težkemu vozu vpreže v sredo vola, ob straneh pa mulo in osla; tak „baroccio“ je posebno zanimiv in ne žali prav nič napolitanskega estetičnega čuvstva.

Milan je evropsko mesto z veliko, cvetočo obrtjo. Genova je ponosno in bogato trgovsko pristanišče. Napolj pa je stara grška kolonija, ki je bila vedno v zvezi z jugom, s Sicilijo, Španijo in Afriko. Mnogo saracenske krvi se pretaka v tem ljudstvu, pomešanem z arabskimi, španskimi in grškimi elementi, ki so italijanski značaj jako izpremenili. Ljudstvo je silno živahno, a za vztrajno delo ne mara, ker ga priroda ne sili k trudu in skrbi. Mraza ni, zato Napolitanec ne skrbi za obleko in hodi strgan, odet le v najpotrebnejše oblačilo; vedno jasno, nebo ga kliče

iz hiše, zato ne skrbi za stanovanje, ki je umazano in zanemarjeno; milo obnebe ne zahteva krepke hrane, zato živi Napolitanec ob najskromnejši jedi in ne hrepeni po boljših užitkih; zemlja je rodovitna in mu vsega ponuja, zato pa nima veselja do dela in si veliko rajši kaj izprosi, kakor pa prisluži. Ne le zemlja, tudi morje ga je omehkužilo. Mnogo večje je bogastvo morja nego zemlje. Najbolj fantastične živali dobiš tu na krožniku, ako stopiš v kako domačo restavracijo in zahtevaš „frutti di mare“ — morskega sadja. To kar mrgoli na krožniku: ribice, večje in manjše, rački, pajki, polipi, črvički, jeguljice — vse leži vprek, lepo rdeče skuhano, da ne veš, kje bi začel. In ni slabo to „morsko sadje“, če ga malo z limono poškropiš in kar pohrustaš s kostmi in lupinami! Na milijone in milijarde ga je v morju in kar samo se množi in čaka, da ga z mrežo potegneš na suho in pozoblješ. Kdo bi delal, če je tako na svetu? Ali bo kaj bolje, če si bom grenil življenje s skrbmi za bodočnost? Tako misli Napolitanec in leže v senco ter gleda na krasni božji svet, ki tako lepo skrbi za svojega gospodarja.

Človek se v taki prirodi nehote poleni. Kamor pogleda, vidi bujno prirodno krasoto, ki ga očara in omami ter mu vzame energijo za naporno delo. To so izkusili Hanibalovi vojaki; ko so v hudem mrazu prilezli čez snežene Alpe, so bili junaški in utrjeni ter so premagali rimske legije. V bližnji Kapui pa so se polenili in omehkužili, pozabili so na disciplino in na visoko leteče načrte; tedaj je bilo Rimljanom lahko, da so jih potolkli. Ni treba dolgo bivati v Napolju in človek razume kmalu značaj tega lahkoživega, otročje brezskrbnega ljudstva, ker se mu polagoma sam prisposodi.

Z najmanjšim trdom si hoče tukaj človek pridobiti, kar ravno za trenutek neobhodno potrebuje. Krožnik gorkih makaronov in malo sadja je za Napolitanca tako obilen obed, da nima za hip nobene želje več in se vda popolnoma zadovoljstvu, veselo prepevajoč in plešoč po ulici. Makaroni so mu sploh najvišje na svetu. Pri nas hoče voznik napitnine, a v Napolju iztegne roko in pravi: „Gospod, ali ne daste nič za makarone?“ Kadar komu kaj plačaš, vedno te nazadnje s sladkim glasom prosi: „Zdaj pa še za makarone!“

Pod Vezuvom ob morju se vleče nepretrgana vrsta hiš in obdaja z lepim belim vencem ves napolitanski zaliv. To so znani kraji Torre del Greco, Torre dell' Annunziata, Resina — katerih imena se čitajo vedno v časopisih, kadar bluje Vezuv in jim grozi, da jih pokoplje pod žarečo lavo. „V Napolju se greši“, pravijo, „Torre del Greco se mora pa pokoriti.“ A vendar je ta kraj silno

gosto obljuden in nikomur ne pride na misel, da bi ga zapustil, ker je preprijetno bivati med ognjem in morjem. Tukaj je domovina makaronov. Tovarna pri tovarni jih izdeluje iz žita v najrazličnejših podobah: votle in paličaste, dolge in kratke, debele in tanke, in poleg tega še za v juho zvezdice in kroge, zrna in ploščice vseh oblik. Na drogih obešeni se suše kakor perilo v dolgih vrstah. Če se jih prime pri tem kaj cestnega prahu ali kaj drugega — ne vem. V Italiji se tako blago uživa v velikih množinah, in juhe sploh ni brez te tovarniške vkuhe. Mislim, da zato ne, ker se Italijankam ne ljubi, da bi same pripravljale jedi, in so vesele, če dobe že vse narejeno iz tovarne. Slednjič pa tudi ne bi zaupal taki umazani Italijanki, ki ves dan le med vrati sedi, otroke pestuje in čez ulico vpije, da bi znala kaj boljšega postaviti na mizo. Makaroni imajo vsekako še veliko bodočnost, kakor vsi tovarniški izdelki izpodrivajo ročno delo.

Razloček med severnoitalijanskim realinom in med južnim prebivavcem apeninskega polotoka izraža sledeča šala, ki se opira tudi na jezikovne posebnosti. Napolitanec izgovarja zloge široko, dasi besede precej krajša, Genovez govori stisnjeno skozi zobe. Srečala sta se nekoč — tako pravijo — dva psa, napolitanec in genovez, in sta našla kost. Napolitanec jo pobere in genovez bi jo rad imel. — „Kdo si ti“, ga vpraša. — „Io sono napolitano“ odgovori napolitanec, in ko s ponosom izreka svoj lep, polni *a*, mu pade kost izmed zob na tla. Genovez jo hitro pobere. — „Kdo si pa ti“, vpraša zdaj napolitanec. — „Mi son genese“, zareži genovez s stisnjenimi zobmi in zbeži s kostjo.

In tako je tudi res. „Zedinjeno Italijo“ so ustanovili severni Italijani, ker so spoznali, kako ta narodna ideja povzdigne njihovo politiško in gospodarsko moč. Piemontez je prihrumel in prepričal z mečem v roki Italijo, da mora postati narodna vevlast, kakor so narodno združene druge države. Ni bilo težko pridobiti vseh Italijanov za to idejo, ko so videli njene uspehe, in kmalu je bilo vse javno mnenje na strani Garibaldincev. Dasi premnogi niso odobravalili že tedaj vsega, kar je sledilo, vendar moč sugestije in narodni čut sta premagala vse pomisleke in veliko ljudsko glasovanje je slednjič potrdilo novo državo, ki je bila po dogodkih že ustvarjena. Sovraštvo proti tujcem, zlasti proti Avstriji, je pripomoglo k temu več nego notranja edinost, ki je v Italiji nikdar ni bilo in je tudi sedaj ni. Nasprotstvo med severom in jugom je veliko in se ne kaže le v različnih socialnih razmerah, ampak tudi v državnem življenju. Južni listi vedno očitajo vladi, da za jug ničesar ne stori in ga le izkorišča. Sicilija zahteva avtonomijo in je v vedni opoziciji,

Napolj se spominja, da je bil včasih kraljeva rezidenca. Narodni čut in skupni jezik družita sicer cel narod, a prve iluzije Zedinjene Italije so se davno umaknile bolj hladnemu naziranju in individualnosti silijo na dan.

Toda vročerkvne deklamacije južnih Italijanov se ne smejo smatrati za preveč resne. Nova doba tehniškega napredka, ki zahteva hladno računajočega duha, je našla to ljudstvo nepripravljeno. Ko sem bil v Napolju, je bil že delj časa občinski svet razpuščen in županove posle je vodil vladni komisar. Mestno gospodarstvo je v takem neredu, da so vsi izgubili glave in občinstvo je neobčutno gledalo, da mu je vlada vzela avtonomno izvoljeno zastopstvo ter tako izrekla prebivalstvu samemu največjo nezaupnico. Neki dnevnik se je norčeval: „Pri kraju smo, nihče ne ve, kod in kam. Ne vemo, kaj je mestno premoženje, neznani so nam dohodki in stroški. Za svoje dolgove vemo samo zato, ker jih upniki terjajo, kaj ima mesto, nam pa nobena dobrotna duša ne pove.“ Tudi velikanskega prometa tujcev, ki iz celega sveta prihajajo uživati prirodno krasoto, ne znajo izrabljati v modernem zmislu. Napolitanec gleda, da vjame od tujca kak soldo, a novi, z vsem komfortom opravljeni hoteli, ki se kot krasne palače vrste ob morskem obrežju, eldorado bogatih Angležev in Američanov, so vsi lastnina Nemcev in Švicarjev. Domačin se skromno raduje svoje krasne prirode, jo opeva in očuduje, a brezsrčni spekulativni tujec od nje bogati. Ni samo tukaj tako . . . Pa prepustimo te skrbi Napolitancem samim in izprehajajmo se dalje po mestu!

Vse ljudsko življenje se odpira na ulici z naivno odkritosrčnostjo. Povsod srečujemo prodajavce, ki vsiljujejo na cesti svoje blago. A to niso krošnjariji — ne, tako visoko se ne povzpne Napolitanec; pravi krošnjar bi bil že veletržec v tej službi. Eden ima tri svinčnike in jih ponuja cel dan, skače v

tramvajske vozove, leta za kočijami, vpije, kakor bi imel bogvekaj na prodaj, in jih pomoli vsakemu pod nos, dokler se jih ne iznebi. Zakaj bi se trudil s štirimi svinčniki, če mu pa zadostuje dobiček, ki ga ima od treh? Drugi prenaša dvajset pól papirja ali nekaj razglednic, tretji ima nekaj šivank ali pet škatlic vžigalic. Za vsako stvar zahteva trikrat več, nego je vredna, a jo dá slednjič tudi pod ceno,

NAPOLJ: KAPUANSKA VRATA

FOT. BROGI; FIRENZE

samo da dobi priložnost še kaj več priberačiti od kupca, ki se ni dal opehariti. Kuha se kar na ulici in prodajavci ponujajo vsakovrstne jedi, ki jih more pa uživati samo pristen Napolitanec. Posebno živahno je okoli prodajavcev makaronov, ki kuhajo v velikih kotlih. Jé se kar z roko; makaron se dvigne visoko v roki in izpušča v usta, dokler ne izgine v prepadu. Sredi množice vidiš deklamujočega človeka, ki se izprehaja med poslušavci ali stoji na stolu in hvali

svoje blago. Otroci in ženske ga poslušajo z največjo pazljivostjo. V roki ima škatlico s čudeznim lekom, ki ozdravi gotovo vsakatero bolezen, za dva solda jo da, a če hočeš, ti tudi izdere zob kar na mestu. Poleg njega ima drugi pred seboj celo zbirko ožganih ostankov od smodk, ki so že razveseljevale srečnejšega posestnika; pobral jih je na ulici, da brez koristi konca ne vzamejo ter jih lepo očedil; našel bo dovolj kupcev, ki žele kaditi kdaj tudi kaj boljšega, kajti dobra havana mora biti dobra na obeh koncih! Tam nekdo sredi vrišča ljudem na glas bere časnike ali piše pisma, a vse prekosita brez dvoma giornalista in trovatore.

Zvečer je. Luči žare, Toledo je natlačen ljudstva. Ob koncu glavne ulice je veličastna Galleria Umberto, krita s steklom, v sredi z visoko kupolo, polna bogatih prodajalen in bliščečih kavaren, za milansko najlepša galerija v Italiji. Tu je rendez-vous mestne elite, med katero se pa preriva tudi capin čisto svobodno. Kakor šumenje morja odmeva od visokih obokov glasni razgovor množice. A od ceste sem se slišijo nakrat tuleči glasovi in kakor tolpa bežečih zveri prihrumé v galerijo giornalisti, raznašavci časnikov. Časopise so še mokre pobrali izpod strojev in vsak izkuša drugega prehiteti. Tako lete kakor za stavo in tuleč naznanjajo nečuvence senzančne vesti, ki so popisane v časopisih. Vojske, umori, požari in ropi so veselje giornalistov. Kakor hudournik leti giornalista naprej in v teku deli časopise ter jemlje denar, vedno v skrbeh, da ga ne bi drugi prehitel. Kmalu ima skoro vsak človek časopis v roki. Ker so tukajšnji časopisi urejeni za ulično prodajo, morajo biti opravljeni kar moči kričeče z debelimi, mastnimi naslovi, ki vlečejo. Noben časopis ni dražji, nego en soldo — pet centesimov. Ta nizka cena je sicer ugodna za razširjanje listov, a je škodljiva njihovi vsebini, ker tako poceni se težko podà kaj dobrega. A višje ne morejo s ceno zaradi tekmovanja, kajti vsakdo hoče imeti le najcenejši časopis.

V pozni nočni uri pa nastopi trovatore. Kakor senca se plazi, pod suknjo ima skrito svetilko. Koščen obraz je bronasto-sivkaste barve, glava se nagiba k tlom, prsti so iztegnjeni. Elastično se prerije skozi vsako gnečo in gleda napeto kakor ris. Bliškoma izgine pod mizo in se prikaže zopet na drugem koncu. Nobena stvar ne uide njegovemu bistremu pogledu, kajti vse, kar je na tleh, je njegovo. Kavarne, gostilne in ulice, vse preišče in posnaži odpadkov, ki jih je zavrglo ostalo človeštvo, noben ogorek mu ne uide. On nima svojega, kamor bi položil glavo k počitku, a vse mesto je njegovo.

Ko je končal svojo pot, se stisne v kak kotiček na ulici in zaspi pri najdenih zakladih. Kadar je

mrzlo, jih vidiš po tri ali štiri spati na kamenitem tlaku kakor kup mrličev, da se grejejo.

Vsak popoldan proti večeru slišiš po mestu prijazne glasove, kakor pri nas na visokih planinah. Kravji zvonci zapojejo tako po domače, da se ti zdi, kakor bi bil prestavljen v gorske idile. In res, med mestnimi palačami korakajo mukajoče krave in koze letajo meketaje po ulicah. Okoličani prihajajo, da preskrbe mesto z mlekom. A Napolitanec ne prinese v hišo steklenice mleka, ampak pripelje celo kravo. Zakaj bi on nosil mleko in si delal stroške za posodo, če ga pa krava lahko sama nosi? Zvončkanje privabi gospodinje in vsaka si namolze sama, kolikor potrebuje; vsaj ve za gotovo, da je mleko pristno in vode potem že sama prilije! Marsikateri Napolitanec nima ničesar pod milim Bogom kot edino le kozo. Koza je pametna žival, pleza po hribih okoli mesta, in okoli plotov tuintam kaj pomuli, da se nakrmi. Zvečer se sprehajata z gospodarjem po mestu in služita denar. Hleva in hiše jima ni treba.

Pa še enega ne smem pozabiti, in ta je napolitanski prete. Ne moreš si misliti Napolja brez duhovnika, saj kamor stopiš, povsod vidiš njegov črni, svetli klobuk s širokim okrajem, ki je zavihan kakor grški circumflex na črkah. Tudi on se izprehaja zvečer na Toledu, dobiš ga v cerkvi, na trgu in v najtesnejši ulici; kjerkoli je kaj ljudi, je tudi prete zraven, čisto zraščan z ljudstvom in zaupno se pogovarjajoč z vsakomur. Redko vidiš, da bi se dva duhovnika skupaj izprehajala, ker so vedno pomešani med ljudstvom; nikdar nisem videl, da bi se bil kateri količjak spozabil; vedno so dostojanstveni, in ko govore z južno živahnostjo med ljudmi, se vidi, da jih vse spoštuje in jim zaupa. Pa tudi napolitanski prete ne pusti reči nobene žal besede čez svoje rojake in v marsičem sem izpremenil svoje nazore o ljudstvu, ko sem čul duhovnike govoriti o njem. Tujec vidi samo slabe strani ljudstva, ker se tudi snide samo z onimi, ki hočejo kaj zaslužiti. Tako spozna samo zunanjo skorjo in ne prodre do jedra in zato se nikdar od potovavcev ne učimo spoznavati ljudstva.

Šele polagoma se odpre pogled v ljudsko srce, v njegovo poezijo in ljubezen. In te je polna napolitanska duša. Tako prijetno ti je, če se zamakneš z visokega griča v to azurno morje, v te drzne gore, v to sinje nebo, misliti in pevati je tukaj človeku slast in strast, ki ga tembolj mika, čim manj mu je treba skrbeti za vsakdanje potrebe življenja. Tam nasproti na sorentski obali je srkal Tasso sladkost poezije, tukaj sta Tomaž Akvinski in Alfonz Ligvorijan premišljevala skrivnosti vere in življenja. Nekaj misleca in pesnika tiči tu v vsakem človeku,

tudi pod umazano haljo. Malokoga srečaš, ki ne bi ali sam s seboj govoril ali tiho pel; mandolina, gosli, piščal in petje odmevajo do pozne noči. V naivnem občudovanju prirodnih krasot postane človeška duša mehka in sanjava, uboštvo ji je lahko in želje se dvigajo do mističnih višin.

Povsod vidiš podobe svetnikov, zlasti pa Madone ne manjka nikjer. Ko korakaš zvečer skozi ozke ulice in pogledaš tuintam skozi vrata, vidiš povsod brlečo lučico v kotu pod podobo Madone; če je vse ubožno in umazano, se tukaj kaže vendar estetični čut v poetičnih okraskih. Kolikokrat sem videl Napolitanca, ki je stal pod podobo Madone in je piskal na piščalko svojo molitev, tovariš ga je spremljal na basu in ljudje so pobožno poslušali ta odkriti izraz naivnega čuvstva!

Bil sem na praznik v cerkvi, ki je bila polna ljudstva, vtopljenega v molitev. Sredi maše me prestrašijo čudni glasovi. Nekdo je začel brundati na meh, prav kakor znajo naši Čiči in kmalu se je oglasila ona nosljajoča, vedno enaka melodija lesene piščali, ki je tako podobna otroškemu joku. „Za Boga“, si mislim, „gotovo je kdo znorel in nastala bo panika med ljudstvom!“ A ljudje so pokleknili in še gorečnejše molili. Duhovnik je pristopil k oltarju, dvignili so baldahin in šli z Najsvetejšim k bolniku. Za baldahinom so pa korakali pifferari skozi mesto s svojo muziko.

Taki so Napolitanci, to otroško ljudstvo, ki mu je na prsih dobre matere prirode tako gorko in prijetno, da ga danes ne skrbi, kaj bo jutri.

(Dalje.)

Ni varno tukaj...

Zložil Ant. Medved.

Potihnejo vsi boji,
vse milo zdihovanje,
usahne mi obraz.
Za vami, dragi moji,
ki spite smrtno spanje,
priromam tudi jaz.

Veselo vas pozdravim,
ko sprejmete me v sredo,
povem vam marsikaj
pokojnikom, zvedavim
za sleherno besedo,
kaj svet počne takraj.

Kako se valja v sponah
strasti, nikoli treznih,
a tudi srečnih ne,
kako hlepi po kronah,
srebrnih in železnih,
samo po večnih ne.

Kako značaji čisti
naredko so sejani,
a bujen je plevel
sebičnosti, zavisti
med kmeti in meščani —
sam vrag ga je vesel.

Kako še danes črti
človeštvo vse preroke,
vse jasne miselce;
želi jim rane smrti,
iz duše krvoloke
gradi jim viselce.

A dosti! Vse več takrat,
ko mine pot pogreba.
Ni varno tukaj zdaj:
Na vse strani po dvakrat
ozreti se je treba,
če prosto zineš kaj...

Popotnik.

Zložil Marijan.

Vije se cesta v vijolično daljo.
Kam? — Ah, še sama ne ve;
hišice bele ob nji se smehljajo,
okna jim v solncu goré.

Vije se cesta v daljavo. — Popotnik
truden stopa po nji...
Hišice bele ga vabijo željno:
„Vstopi, pri nas odpočij!“

Toda ne vstopi trudni popotnik
in ne potrka na dver:
„Kaj naj iskal bi pri vas si nočišča,
zunaj tak lep je večer...“

V tiho poljano krene popotnik,
leže, zasanja sladkó:
Ziblje ga nočca, gozd mu prepeva,
čuva ga zvezdno nebo...

Zaklad.

Narodni igrokaz v štirih dejanjih. — Spisal Ksaverij Andrejev.

(Konec.)

Tretje dejanje.

Pri Marjetini koči. — Kresni večer. — Na levi ob Marjetini koči teče potok, ob njem rastejo vrbe in jelše. Čez potok je v ozadju mostiček, čez katerega pelje pot, ki pride izza kože. — Ozadje pokrajinska slika.

1. prizor.

(Fantje in dekleta so zbrani in pojejo znano narodno pesem V ozadju gori ogenj, na njem se v večji ponvi beli svinec. Navzoči so tudi: Najda, Jerica, Marjeta, ki sedi ob koči, in Štefan ter Jože. Ko se dviga zastor, zahaja solnce. Ko odpoje, fantje vriskajo).

2. prizor.

Lipe (ogrnjen v star plašč, na glavi klobuk z velikimi okraji, v roki pastirsko palico. Zauka): Ju-ju-hu-hu-hu!

Dekleta (živo). Lipe, naš Lipe! (Okrog njega.)

Barbka (pristavi). Naš fant je prišel!

Urška. Kakšen pa si?

Barbka. Saj res, tak kakor rajni Tincelj!

Lipe (stopi v ospredje, mogočno). Da, Tincelj, spoštljivi vaški črednik je pred kratkim umrl!

Jože. Dobili so mu seveda vrednega naslednika!

Lipe. Oče župan so namreč rekli: Lipe je šel od Rovana proč, on je kakor ustvarjen za črednika, njemu izročimo pastirsko palico. Jaz sem pa rekel: Oče župan! Vi ste modre glave, jaz pa praznega želodca. Dajte mi kaj jesti. In oče župan so mi dali kruha in klobaso — no — in tako sem postal vaški črednik.

Barbka. Res, prav podá se ti!

Jože. Kaj se ne bojiš volkov in medvedov? Pravijo, da jih je letos mnogo.

Lipe. Nak, Jože, ne bojim se jih. Oče župan so rekli, da dobim veliko, novo puško — ali kako se že pravi — že jutri jo dobim! Zakaj bi se jih bal?

Jože (ga draži). Beži, beži, stekel boš, če boš le kakšnega kosmatinca zagledal, puško boš pa v grm vrgel!

Lipe (užaljeno). Jaz že ne — nemara bi jo ti!

Barbka. Prav imaš, Lipe, le povej mu, kar mu gre!

Jože. Čakaj me no, da te vidim, koliko te je? (Stopi proti njemu.)

Lipe (se prestrašen umakne). Jej, branite me!

Dekleta. Ne boš ga ne! Pusti ga!

Jože. Saj ni vreden, da ga primem v roke. (Se smeje.) Tiho bodi, tiho, ti mogočni črednik. Kaj misliš, da te nisem videl, ko si se skril pred medvedom za hišne duri!

Lipe. Jaz? Kdaj? Ti lažnivec ti!

Jože. Ali kdaj? Menda pretekli mesec, ko ga je neki Hrvat na verigi gnal skozi vas! Ali ni res?

Vsi. Kaj res? Lipe, ali res? (Se smejejo.)

Lipe. Ni res ne! Skril se že nisem. Zakaj bi se skril? Bal se ga nisem — samo če bi se bila veriga odtrgala — pa — pa — takrat tudi puške nisem imel! (Vsi se smejejo.)

Jože. Junak si, junak vseh junakov! Ha-ha-ha.

Najda (stopi k Lipetu). Pustite ga! Kaj se norčujete iz njega! Morda ti, Jože, še toliko nisi prebrisan!

Jože (zasmehljivo). Prav imaš, Najda, le potegni se za svojega fanta! (Se zameša v gručo.)

Barbka. Strupen jezik imaš, Jože!

Urška. Se mu bo že še vtepalo!

Jerica. Solnce je zašlo. Mrak se dela. Ali začnemo?

Barbka. Ali je pripravljena posoda z vodo?

Metka. Je že zdavnaj! Prinesimo jo semle.

Barbka. Ena prinesi stol! (Urška prinese iz kože stol ter ga postavi sredi odra. Nanj postavita Barbka in Metka posodo vode, katero prineseta iz kože. Vsi stopijo okoli posode. Fantje bolj v ozadju, dekleta spredaj).

Lipe (v ospredju na desni, Najdi). Najda, hvaležen sem ti, ker se vedno zavzemaš zame. Prinesem ti s planine šopek najlepših cvetlic. Samo tebi, Najda! (Se pomešata med gručo.)

Urška (pri ognju). Svinec je že tudi dovolj razbeljen! Ali pričnemo?

Dekleta. Pa pričnimo!

Urška (prinese v majhni ponvici svinca). Katera vlije prva?

Barbka. Daj sem, bom pa jaz! (Vzame ponvico in vlije. Vse gledajo v posodo.)

Dekleta. Kaj se je vlilo? Komu je podobno?

Jerica. Škarjam je podobno, krojača boš dobila.

Vsi. Krojača, krojača, krojača! (Splošen smeh.)

Jože (se suče vedno okrog Jerice). Dober bo, samo da bo!

Barbka. Ti se nimaš kar nič vtikati v naše reči! Kaj pa misliš, da boš ti dobil? Grofico ali pa baronovko?

Urška. Prav si mu povedala, ošabnežu!

Metka. Kaj neki misli, da je!

Barbka. Za Rovanovo Jerico hodiš; kaj misliš, da ne vemo! Pa je ne boš dobil, ti že ne!

Urška. Saj bi je morda še ne maral, on bo iskal princezinjo.

Barbka. Vseh deset prstov bi si obliznil, samo če bi mu jo Rovau dal! Pa ni tako neumen!

Jože. Z ženskami se ne bom prepiral! (Se umakne v ozadje.)

Barbka. Saj tudi mislim, da nimaš veselja! Take ti povemo, da ti bodo zvene le nekaj časa po ušesih!

Jože (iz ozadja). Barbka, kdaj sem se ti tako prikupil, da me kar ne moreš pustiti pri miru? Morda zadnjič, ko nisem hotel s teboj plesati? (Nekateri se smejejo.)

Barbka. Še mar mi nisi, čeljustač. Takih pet na vsak prst!

Urška. Pusti nas. Kaj smo ti mar?

Jerica (pride s ponvico od ognja). Radovedna sem, kaj se meni vlije. (Vlije. Vse gledajo.)

Nekateri. Kaj je to? To ni nič!

Urška. Kaj ni pismu podobno?

Nekateri. Saj res, pismu, da!

Urška. Ženitvanjsko pismo boste šli delat. Omožila se boš!

Jerica. S kom neki?

Nekateri. Z Jožetom! (Se smejejo.)

Jerica. Katera hoče zdaj?

Barbka. Najda naj!

Urška. Saj res, Najda, ti daj! Pravijo, da je tretja najsrečnejša.

Najda. Jaz nisem najsrečnejša.

Nekateri. Bodi vesela, potem boš tudi srečna.

Urška (prinese svinca v ponvici). Na, kar vlij!

Najda. Da vam željo izpolnim, naj bo! (Vlije.)

Vse. Prstan, prstan, jej, prstan! Poroka bo!

Barbka. Najda, še enkrat vlij. Morda ti tudi pokaže, s kom se boš poročila.

Vse. Saj res, še enkrat vlij, še enkrat! Radovedne smo! Svinca sem.

Urška (prinese svinca). Tukaj je, je že tukaj!

Najda. Ali ni morda pregrešno?

Barbka. Ne boj se, saj je nocoj večer zato, da sme vsakdo poizvedovati, kaj mu je namenjenega! Kar vlij!

Najda. Bojim se — ali vendar... (Vlije.)

Nekateri. Kaj je to? — Črka — Š —? Štefan!

Nekateri. Črka — Š — je; samo strehce nimal!

Druge. Srpu je bolj podobno!

Jože. Bežite, bežite, to nima nič pomena! Same vraže, sploh — neumnosti! Pojdimo rajši kres zažgat! (Jerici.) Jerica, greš? (Jo potegne za roko k sebi.)

Jerica. Pridem, počakaj malo.

Jože. Pojdimo, fantje! Nekateri fantje odidejo čez mostiček, med njimi Lipe.)

Najda. Poročila se bom torej s smrtjo. Skušala sem Boga, zakaj sem dvakrat vlila? (Žalostna povese glavo.)

Barbka. Saj ni bil srp, ne misli na smrt. Pojdi z nami h kresu in bodi vesela!

Najda. Le pojdite same! Jaz menda ne bom več vesela. Nočem vam kaliti radosti. (Dekleta pospravijo med tem posodo in stolec v kraj.)

Barbka. Nič si ne jemlji k srcu, saj ni nič na tem.

Vse. Nič ni žaluj! Pojdi z nami, pojdi!

Najda. Vesela ne morem biti, ko vas gledam. Ve ste lahko vesele, mirno življenje imate — ljubite in ste ljubljene; starše imate, jaz tega vsega ne poznam. Zato le pojdite z veselimi k veselju.

Barbka, Najda, ne misli na to. Saj si tudi ti ljubljena! Me vse te ljubimo, te imamo rade!

Vse. Res, res, Najda, rade te imamo, pojdi z nami!

Najda. Ne, ne, dekleta! Ne zamerite mi, danes ne morem biti vesela. Prosim vas, pustite me samo.

Barbka. Pa pojdimo! Zapojmo ji: „Ko tičica sem pevala...“ (Pojoč odhajajo čez mostiček.)

3. prizor.

Najda. (Ko se pesem razgubi, si zakrije obraz.) „Oj zdaj pa nikdar, nikdar več!“ . . .

Štefan (je obstal pri mostičku; se vrne. Rahlo.) Najda!

Najda (se zdrzne.) Štefan — ti si tukaj? Zakaj se ne greš veselit z drugimi?

Štefan. Zame ni veselja, ako si ti žalostna. Najda, ne veruj v vraže, to je sama bedarija!

Najda. Ni samo to, Štefan. Glej, kaj so naredili z menoj. Kot ničvredno vlačugo so me izpodili od hiše! Kdaj sem to zaslužila?

Štefan. Najda, vem, vem, jaz sem vsega tega kriv! Ne bodi huda name, jaz tudi vse popravim. Govoril sem že z Rovanovim očetom. Povedal sem vse, kako je bilo tisti večer. Pehač jih je nalagal, on je tudi robec ukradel.

Najda. Slutila sem, da je bilo to njegovo delo.

Štefan. Žal jim je že; rekli so, da pridi nazaj. Zakaj nisi takrat povedala odkrito, kako in kaj je bilo?

Najda. Tvoja želja je bila, da sem molčala.

Štefan. Meni na ljubo torej! Tako daleč nisem mislil! Odpusti mi! Vse bo še, kakor je prej bilo!

Najda. Ne upam — zame nikdar več. Vse je proč, vsako upanje odveč. Vlil se je srp, umreti bom morala.

Štefan (jo hlastno prime za roko). Najda, Najda, ne govori tako! To se ne sme zgoditi!

Najda (mu odtegne roko.) Ne pregreši se! Samo Eden lahko reče: Ne sme se zgoditi! Nihče ne sme segati v Njegova dela!

Štefan. Saj ne bo dopustil. On ne bo dopustil!

Najda. Štefan, nekaj ti imam povedati.

Štefan. Govori! Kaj takega?

Najda. Morda že veš, kaj sem jaz? Uboga, zaničevana najdenka sem, kar že ime pové. — Ti si pa spoštovan fant, ki bi te moralo biti sram, da me sploh kdaj pogledaš.

Štefan. Najda, kako govoriš! Ako bi bila tudi od vseh ljudi zavržena — jaz te ljubim, ljubim! (Jo objame.)

Najda (hladno). Vem — Štefan — vem! (Se mu izvije.) Ravno radi tega nočem več prikrivati: Povem ti vse, četudi se mi pri tem trga srce. Tudi jaz te ljubim že dolgo. Premagovala sem se, dasi mi je bilo včasih težko, ostala sem vedno hladna napram tebi, to je bilo tudi prav. Znano ti je morda že, kaj se vse govori?

Štefan. Ljudje so hudobni; naj govorijo, kar jim drago! Midva pa se ljubiva! (Jo prime za roki.)

Najda. Štefan — v sorodstvu sva si — ni prav! Pozabi me!

Štefan. Nikdar! Najda, nikdar! Jaz ne morem!

Najda. Bodi pameten; ne tišči v nesrečo! Jaz ti želim srečo; zato ti pravim še enkrat: pozabi me! (Zajoka.)

Štefan. Ti si moja sreča, ti si moje vse! (Jo objame.) Kajne, saj tega ne govori srce? Samo izkušas me? Saj me ljubiš, ti me ljubiš!

Najda. Ravno zato, ker te ljubim, si tudi mislim, da z menoj ne boš srečen. Glej, Rovanova Jerica te ljubi; ona je nesrečna. Ljubi njo, osreči jo!

Štefan. Kako si blaga in plemenita!

Najda. Solze v tvojih očeh mi pravijo, da so te moje besede prepričale. Kajne, ti me pozabiš?

Štefan. Ne morem. Nje ne ljubim — nesrečen bi bil vse življenje — ob spominu na tebe. Samo s teboj bi bil srečen! Najda, reci, da si moja, da naju ne razdruži nihče več!

Marjeta (se zdrami in globoko vzdihne). Kaj so že vsi šli? Zbegana sem nekoliko, pa gre tako hitro čas. (Vstane.)

Najda. Pojdi, Marjeta je.

Štefan (jo prime za roko). Samo s teboj, Najda! (Odide čez mostiček. — Polmrak.)

4. prizor.

Najda (stopi k Marjeti in se je oklene). Mamica!

Marjeta. Kaj je, draga moja Najda? Žalostna si — kaj se je zgodilo? Razloži mi; lažje ti bo potem pri srcu. (Sedeta na stol ob koči.)

Najda. Nič ni posebnega. Mislila sem samo na — smrt. Zdi se mi, da se ne bi ravno težko ločila od sveta. Saj smrt je poštenemu — lepa. (Od kresa sem začne rdeče žareti. Žar postaja močnejši.)

Marjeta. Ne boš ji odšla; vsem je usojena. — Moj Bog, koliko jih je že šlo v grob! Mnogo starih in tudi mladih, dokaj jih pomnim. Moja mati je tudi mlada umrla. Jaz sem bila stara takrat komaj 10 let. Dobila sem mačeho in ta je bila hudobna. V 12. letu sem zapustila domačo hišo in šla služiti. Spominjam se še. Prišla sem s culo v roki ravno vrh hriba, ko je zahajalo solnce. Ozrla sem se še enkrat nazaj, na kraj, kjer sem preživela otroška leta. Zadnjikrat sem videla — zvečer je bilo, solnce je zahajalo — dragi kraj. Solze so mi polile lice in žalostna sem odšla na neznano pot. — Solnce je zašlo in zdelo se mi je, da je z njim zašlo tudi pol mojega življenja. Pred menoj pa je ležala tuja dolina — temna in mrtva — brez veselja.

Najda. Kako lepo pripovedujete! (Sliši se oddaljeno ukanje in strelji.)

Marjeta. Da, to so stari spomini. Pomlad, poletje in tudi jesen je že minula; moje življenje gre h kraju. Dneve pa, ki so mi še določeni, preživim v tej koči kraj vasi v miru in zadovoljnosti. (Se slišijo zopet strelji in ukanje.)

Najda. Mati, povejte mi, ali ste imeli zelo radi prvo mater? Ali vas je kdaj poljubila na čelo in pritisnila k sebi?

Marjeta. Oh, Najda, kje so že tisti časi! Ne spominjam se več natanko; le to še vem, da je bila moja mati zelo dobra in da me je ljubila nad vse!

Najda. Ljubila vas je, kako ste bili srečni! Jaz nisem nikdar uživala te sreče. Kolikokrat sem pač hrepenela po tolažilni materini besedi, ki bi me pokrepila v težkih urah; toda ni je bilo, ni je bilo!

Marjeta. Ne misli vedno na to. Odrastla si že otroškim letom in pri materi bi tudi ne ostala vedno.

Najda. Zdaj šele vem, kaj pomeni beseda mati! Dokler sem bila še otrok, nisem še prav razumela te besede. Blagor otrokom, katerim še živé starši. Ne bodo se izgubili v življenju. (Se nasloni v Marjetino naročje.)

Marjeta (si otare solzo). Najda, pogum, pogum! Pokaži, da znaš prenašati, kar ti je naloženo.

Najda. Vse bi pozabila, vse prenesla — samo enkrat bi rada videla svojo mater. Morda bom kmalu umrla, ne da bi vedela, kdo je moja mati, kdo moj oče! (Zdrkne na kolena pred Marjeto.) Mati — vi veste, vi vse veste; povejte mi, prosim vas!

Marjeta. Bodi pametna! Vstani vendar!

Najda. Ne, ne vstanem prej, dokler mi vsega ne poveste. Ne bojte se, pripravljena sem na vse! Ničesar več ni na svetu, da bi me iznenadilo. Povejte mi, prosim vas, povejte.

Marjeta. Dolgo je že od tedaj, menda 18 let. Spomin me zapušča; ne spominjam se več mnogo. Leta bežijo in z njimi tudi spomini.

Najda. Slišala sem že marsikaj, ali jaz ne verjamem. Iz vaših ust bi rada slišala, potem bi verjela, če je tudi vse res, kar se govori. Vi ne veste, kako me boli, ko vidim, kako stikajo ljudje glave skupaj, kjerkoli me le zagledajo. In kako si šepetajo na ušesa, ter pomežikujejo z očmi. Skoro si ne upam na vas. — O Bog, zakaj si me tako zavrzel! (Skrije glavo na Marjetina kolena in zaihti.)

Marjeta (jo boža po laseh. Mehko.) Utolaži se in poslušaj. Povem ti vse, kar vem. Tvoja mati je bila pošteno in pridno dekle. Služila je pri Ribnikarju za prvo deklo in imeli so jo prav radi. Pehač, ki že takrat ni imel kaj prida glasu, je hodil za njo; ljudje so tako uganili, da ga tvoja mati ni ravno nerada videla. To pa je bilo zanjo usodno. Ko so ljudje videli, da ni vse tako, kot bi moralo biti, so obirali in opravljali nesrečno dekle toliko časa, da ji ni bilo več obstanka pri Ribnikarju. Šla je v bližnjo vas, kjer je par tednov preživela v največji bedi. Tam si tudi ti zagledala luč sveta. Ko še nisi bila stara štiri dni, sem te dobila neko jutro na pragu naše hiše, pri Rovanu. Mati pa je izginila.

Najda (kakor v sanjah). Pozneje niste več slišali o njej? Ali še živi? Poiščem jo, če bi bila nevemkje!

Marjeta. Ne najdeš je več na tem svetu. Potegnili so jo mrtvo iz vode.

Najda. Mrtva! Oj nesrečna moja mamica! Zakaj si me zapustila?!

Marjeta. Umrta je, žrtev trpljenja, v blaznosti. Odpusti ji. Tudi Bog ji je gotovo odpustil, saj On ljubi nesrečne in preganjane. Odpusti ji torej tudi ti. Njen spomin naj ti bo svet.

Najda. Odpuščeno ji je že zdavnaj. (Vstane.) Zdaj mi je tako lahko. Čutim, nobene želje nimam več.

5. prizor.

Rovan (pride čez mostiček). Dober večer!

Marjeta. Bog daj! Od kod prihajaš?

Rovan (v zadregi). Pri kresu sem malo postal, no pa nas priletnih ne veseli več. Mladina, da, ta vam raja in uka. No, potem sem si mislil — pa stopim mimo vas. Jerica mi je namreč pravila, da ste me že doma iskali. Radi koč, ne?

Marjeta. Da, streha mi že vodo pušča.

Rovan. No, sem si mislil — povem vam — jutri pride krovec Peter in popravi, kar je potreba,

sem mu že naročil. Čakaj, kaj sem hotel tudi še reči? (V zadregi brska s palico po tleh. Najda hoče oditi v koč. Najdi.) Hotel sem reči, delo mi zastaja. Poslov nimam.

Marjeta. Zakaj si tako vihrav? Drugikrat pa malo premisli!

Rovan. Kaj bi se obotavljal — povem kar odkrito. (Najdi.) Težko mi je, Najda, storil sem ti krivico. Pozabi in pridi nazaj.

Marjeta. Prav je, prav, da si prišel. Krivica se mora poravnati. Ti pa, Najda, ne bodi svoje-glava in pojdi nazaj.

Najda (stopi k Rovanu in mu poda roko.) Kako ste dobri! Da, vrnem se. Srce me vleče nazaj v hišo, kjer sem preživela najlepša, otroška leta. Pridem, gotovo pridem!

Rovan (ji položi roko na ramo.) Tako je prav! Imel sem te vedno rad — za svojo sem te imel. In če si boš kdaj ženina izbrala, te tudi ne bom pustil prazne od hiše. Le pridna ostani! (Marjeti.) Vam pa, mati — hvala, ker ste jo sprejeli v varstvo. Bal sem se, da se ji kaj pripeti.

Marjeta. Prav je tako, Matija — dobro srce imaš. Samo bolj s premislekom delaj!

Rovan. Saj veste — hudoben jezik in pa čast hiše sta me premotila. (Obrnjen k Najdi.) Prideš lahko, kadar hočeš — ali pa če greš takoj z menoj.

Marjeta. Nocoj naj bo še pri meni, dolgčas mi bo po njej. Jutri zjutraj zarana pride.

Rovan. Tudi prav. Jaz grem. Lahko noč! (Odide za koč.)

Marjeta. } Lahko noč!
Najda. }

(Žarjenje od kresa sem vedno bolj blede.)

6. prizor.

Marjeta. Dober sin, moj Matija! Veselje mi dela. Priden in varčen je tudi in dobrega srca. Kajne, Najda?

Najda. Plemenitega srca kakor vi! Kam naj bi se jaz sirota djala, da mi niste vi iz usmiljenja odprli vrat svoje koč. Kako sem vam hvaležna!

Marjeta. Kaj tisto, saj si naša! Glej, izprevidel je, da ti je delal krivico, in prišel je, prav nalašč je prišel jo popraviti. (Poizkuša vstati.) Pomagaj mi vstati. (Najda ji pomaga.) Vedno sem rekla: Moji otroci morajo biti predvsem dobrega srca; kajti to je veliko vredno, v sreči in tudi v nadlogah. Matija je tak — Bog me je uslišal. Pojdiva v koč. (Počasi gresta.) Večjega veselja pač ne moreš imeti na koncu svojega življenja, kakor da vidiš svoje otroke dobro vzgojene. (Odideta v koč. — Žarjenje popolnoma izgine. Zopet je poltemno.)

7. prizor.

Burnik (za odrom; poje). Holararija-holararom... (Pride čez mostiček. Je nekoliko vinjen. Ima star, raztrgan koš in svetilko, v kateri gorí sveča.) To meni nič mar, meni prav vseeno. Nocoj je sicer kresni večer, pa kaj je meni mar? Nič in še enkrat nič! Zame so vsi dnovi enaki. Razločujejo se samo v temle: Če gre dež, sem moker, če pa solnce sije, sem pa suh, največkrat zunaj in znotraj. Nocoj sem sit in suh, družega mi tudi ne manjka. Tudi berači živijo, ker namreč morajo živeti. Kaj naj grem živ v grob? Čemu! (Postavi koš na tla.) Res nimam drugega premoženja kakor tale koš in pa tole svetilko. Ta pa še pravzaprav moja ni. Bokalček mi jo je dal, zato, je rekel, da ne boš v potok zabredel. Kaj misli, da sem taka šema, da bi šel to umazano vodo pit! O ne, Luka že ne! (Gleda krog sebe.) Pozno je že, vsi so šli že k počitku. Kam naj grem nocoj spat? (Misli.) Če bi kam na svisli lezel, bi rekli: tat je. Kar tule si posteljem. (Gre v ozadje in izprazni koš. Iz njega vzame zveženj stare obleke in raztrgano ogrinjalo.) Mraz ni in komarji so šli že tudi spat. (Povezne koš na svetilko tako, da se vidi svetloba goreče sveče skozi luknje proti ospredju.) Človek mora biti z vsem zadovoljen! (Leže za koš. Pod glavo si dene zveženj ter se ogrne s plahto.) Včasih, ko sem bil še gruntar, so vsi rekli: Burnik je kavelj! Zdaj sem tudi kavelj, samo, da nihče več ne vleče zanj. Cel svet je sama sleparija — goljufija... (Gode še nekaj.)

8. prizor.

Klepec (za odrom. Pritajeno). Počasi, le počasi. Če naju sliši vrag, upihne plamenček in vse je proč.

Pehač. Ali ti kaj vidiš? (Prilezeta previdno izza drevja na levi spredaj.)

Klepec. Ničesar še nisem ugledal. Veš, zaklad tudi ni v vsakem jarku.

Pehač. Kaj meniš, ne bova morda zastonj iskala?

Klepec. Upam, da ne. (Zagleda luč pod Burnikovim košom.) Kaj je pa tamle? Zaklad, pravi zaklad gorí.

Pehač. Tiho, tiho...

Burnik (dvigne glavo izza koša). Kaj je, kaj hočeta? (Se zasmije.)

Klepec. Hudič, jej, hudič! Beživa! (Zbeži čez mostiček.)

9. prizor.

Burnik (vstane). Kakšen hudič. Jaz že ne! Jaz sem, Luka, za Burnika se pa pišem. Kdo si pa ti?

Pehač. Kaaj — ti si?

Burnik. Oha, Pehač! Lej ga; glej ga no! No, si se premislil? Mi daš domačijo nazaj? Ti cigan — lopov! Čakaj, te bo že pravica za vrat zgrabila in še prav kmalu!

Pehač. Ravno prav te dobim! Čakaj, ne bo ti treba pravice iskati, dam ti jo jaz. (Pograbi na tleh kamen, plane na Burnika ter ga podere k tlom.)

Burnik (se brani). Oho — tolovaj — ropar — pusti me...

Pehač (ga davi in tolče). Jaz ti pomagam, čakaj!

Burnik (grgraje). Pusti me — razbojnik — mo-ri-lec... (Utihne.)

Pehač (vstane in ga gleda). Imaš dovolj? Imaš zdaj pravico? (Vrže kamen proč.)

Burnik (se nekoliko dvigne). M-o-r-i-l... (Omahne.)

Pehač (prestrašen). Bog, vendar ni mrtev! (Ga trese.) Luka — Luka — čuješ! Kaj sem storil!? Morilec? — Nisem mislil — kaj me je zmotilo? (Ga zopet strese.) Luka — Luka! — Ne gane se — (Obupano.) Mrtev je! — Morilec! (Se prime za glavo in teka semintja.) Kaj sem storil! Morilec — morilec!

10. prizor.

Najda (pride z lučjo na prag). Kaj se godi?

Pehač (prestrašen obstane). Najda — ti tukaj?

Najda. Kdo je?

Pehač. Jaz.

Najda (prestrašena). Vi?

Pehač. Da, jaz — Pehač. Glej — ga — tukaj leži — mrtev je. Jaz ga nisem mislil — ali vendar — mrtev je — in jaz sem morilec — jaz — tvoj oče! (Se prime za glavo in zbeži čez mostiček.) Kolni me, o, le kolni me!

Najda (se zgrudi na kolena). Moj Bog! (Zastor pade.)

Četrto dejanje.

Pozorišče isto kakor v prvem dejanju — Zjutraj po kresu. — Poltema.

1. prizor.

Pehač (pride hitro z desne zadaj. Preplašeno.) Pre-ganja me! (Se ozira nazaj.) Bežal sem, kar so me nesle noge — toda bil mi je vedno za petami. (Stopi v ozadje in gleda proti desni.) Zopet je tukaj! (Plašno se oziraje odhiti v Šimčevo hišo.)

Štefan (pride za Pehačem). Stric je bil. Kaj je tako bežal pred menoj? Očividno ga je bilo strah. (Se zasmije.) Kaj, ko bi mu jaz napravil še kaj strahu? Ne bilo bi napačno! Praznoveren je dovolj? (Se smeje.) Čakaj, jaz ti napravim malo strahu! (Smeje se si potegne klobuk na obraz in se tesneje zavije v suknjič.) Tako. Zdaj grem trkat na okno pa ga pošteno prestrašim. (Gre za hišo. Sliši se trkanje. Zamolklo.) Pehač — Pehač — Pehač — pripravi se, jaz pridem noter! (Pride izza ogla in pazi.) To je plašno gledal. Morda prikolovrati vun. Aha, je že tukaj! (Se umakne za hišo.)

Pehač (pride prestrašen iz hiše, brez klobuka, v roki ima vrečico z denarjem.) Strahovi! Trikrat me je klical.

(Se trese.) Luka, pusti me — saj te nisem hotel! — Da bi bil vsaj že skoro dan — tako dolga in strašna je nocojšna noč. — Ne vem, kaj naj storim? — V glavi mi vse vre — zblaznim! — Že vidim vislice — ubijalec sem, morilec — ne — rajši se sam obesim! (Vrečica mu pade na tla, iz nje se vsujejo tolarji.) Ta je kriv! Ta prokleti denar — to proketo zlato! Njega sem bolj ljubil nego svojega bližnjega — bolj kot lastno dete! (Se bolestno zasmije.) Da, obesim se — druge rešitve ni več. — Ujamejo me in me tirajo na vislice — ne, ne dobite me živega! — Denar — denar zagrebem. Da vsaj še kdo drugi ne pade radi njega. — (Pobira denar nazaj v vrečico.) Zagrebem ga — ne boste ga dobili! ... (Čez nekaj časa zamišljen:) Zatajil sem lastno dete — njeno mater pehnil v pogubo. Denarja, ki leži tu po tleh, se držijo neštete solze! To hišo sem si po krivici prisvojil! Nešteto kletev in gorja sem že povzročil tu na svetu! (Prestane. Loti se ga obup.) Odpira se že žrelo, da me pogrezne! — Popravi krivico! Popravi krivico, mi pravi vest. Popravi krivice! Krivice — kletve — solze — povzročil ... Žrelo odprto — (Zakriči.) Pogrezne me! (Plašno gleda.) Popravim — samo — pusti me! (Zdi se mu, da gleda strahove.)

Štefan. (Pride izza hiše, golorok.) Kaj vendar počenjate? Kaj tako kričite? Zbudili ste me. (Zdeha)

Pehač (ga prime za roko in se plašno ozira). Prav, da si prišel — strah me je — ostani tukaj. Vse polno strahov je — jih nisi videl?

Štefan. Strahove? Morda — kdor ima slabo vest. Jaz nisem videl nikogar.

Pehač. Tu so, tu — plazijo se okrog hiše — mimo drevja Brani me!

Štefan. Ne bilo bi nikakšne škode — naj vas le živega odnesó! (Hoče iti.)

Pehač. Štefan, ostani — imam ti nekaj povedati! (Štefan obstane. Pehač stopi bliže k njemu.) Štefan, ta hiša je tvoja — ogoljufati sem te hotel zanjo. Burnika in druge sem tudi ogoljufal — po krivici sem jih pripravil ob grunte. — In še nekaj — vsa dolžna pisma in kar je drugih papirjev, so notri v skrinji — sežgi jih! — Denar — tu ga imaš. (Kaže na tla.) Popravi moje krivice, kolikor je mogoče. — Kar ostane — je Najdino — ona je moja hči. Želim vama srečo — jaz sem izgubljen.

Štefan. Kaj vam je? Kaj nameravate?

Pehač. Grem — grem proč od tod. Kam — sam ne znam. Iskali me bodo — na vislice bi me radi vlekli — ne, ne te sramote!

Štefan. Blede se vam! Utrujeni ste tudi — k počitku pojdite! (Ga prime pod pazduho.)

Pehač. Pusti me. Nič se mi še ne blede — zdaj še ne! Štefan, pojdi po Najdo — reci ji, naj pride sem — k meni, k svojemu očetu.

Štefan. Najda je v Marjetini koči.

Pehač. Vem — zato stopi ponjo. (Sede na kamen)

Štefan. Saj bo kmalu dan; morda pride sama.

Pehač. Jaz ne čakam dne. Z dnem me popeljejo na vislice. Zato pojdi in jo pripelji sem.

Štefan. Ali — vi ste blazni! Moj Bog, ako sem jaz kriv!

Pehač. Nič nisi ti kriv. Sam sem si postavil vislice — sam sem si kriv, sam!

Štefan. Ne razumem! Kaj hočete Najdi?

Pehač. Govoriti moram z njo. Pojdi — govoril bi rad še pred solničnim vzhodom.

Štefan. Ne morem vas pustiti samega. Tako čudni ste — blazni!

Pehač. Nič blazen! Tako jasno mi je vse — vidim, kaj me čaka — zagrešil sem mnogo in tudi ne zaslužim družega. Pojdi po Najdo, prosil bi jo rad odpuščanja. — Popraviti hočem, kar je mogoče.

Štefan (si oblači suknjič) Grem torej. Pojdite v hišo in lezite!

Pehač. Počakam vaju tukaj — kmalu pridita. (Štefan odide na desno.)

2. prizor.

Pehač (sam, sedi s povešeno glavo na kamnu. Ko čuti, da je Štefan odšel, vstane.) Je šel? (Gleda za njim ter si potegne z roko preko čela.) Govoriti moram z njo? — Kaj? Nič — dovolj že ve! Le pripelji jo — naj pride pogledat svojega ničvrednega očeta — videla ga bo tam, kamor je zaslužil. (Stopi proti durim, a obstane.) Izgubljen sem — rešitve ni. (Se bolestno zasmije in stopi v hišo. Dan se dela. Sliši se kikirikanje petelinov. Pehač se takoj vrne iz hiše, v roki ima vrv.) Sredi vasi se obesim — naj le pljujejo na moje truplo! (Gleda okrog sebe, potem stopi pod oreh ob vodnjaku, se še enkrat ogleda ter stopi na klop.) To bo veselje, ko me najdejo!

3. prizor.

Štefan (v ozadju Najdi:) Prav, da sem te dobil že na poti! (Zagleda Pehača.) Kaj vendar delate! (Ga izkuša potegniti raz klop.)

Pehač (se prime veje). Pustita me! Prekmalu sta prišla. (Štefan ga pusti.)

Najda (spusti culico, ki jo je imela v roki, na tla. Prestrašena.) Oče-oče-oče! (Se ga oklene za noge.)

Pehač. Ha-ha-ha-oče? Nisem vreden tega imena. Pustite me — beži proč od mene! Umazana boš od svojega očeta! Pusti ga, da pogine v obcestnem jarku — v blatu, v katerem je živel vse življenje!

Najda. Nikdar vas nisem sovražila! (Odstopi.) Odpuščam vam vse.

Pehač (stopi raz klop). Ne hlini se, proklinjaš me, dobro vem!

Najda. Oče! Ni prišla še žalbeseda čez moja usta. — Zakaj ste to naredili — zakaj mora tako biti!?

Pehač. Prepozno — vse prepozno! Bil sem v oblasti tega . . . (Kaže denar na tleh.) Zato, zato, zato! (Se bolestno smeje in sede na klop.)

Štefan (ju gleda). Najda, kaj se je vendar zgodilo?

Pehač. Morilec — ubijalec sem! Čaka me sramota — vislice! Zato me pustita, da se končam sam!

Najda (mu dene roko na ramo). Oče — saj Luka ni mrtev . . .

Pehač (vstane. Iznenaden). Kaj praviš? Ni mrtev? Ali je resnica! —

Najda. Da, še živi. Spravili smo ga k zavesti, vendar slab je.

Pehač. Samo da živi! Da bi le ne umrl! (Jo poljubi na čelo.) Ah, Najda, dete moje! Vse popravim vse povrnem!

Najda (se ga oklene okrog vratu). Oče, moj oče!

Pehač. Dete, moje dete! (Se razjoka.)

Štefan. Zdaj ju šele razumem!

4. prizor.

Rovan (za odrom.) Najprvo opravi živino, potem skuha zajutrk!

Jerica. Bom! Za Najdo tudi?

Rovan. Tudi. Mislim, da pride tačas! (Stopi izza hiše.) No, saj je že tukaj!

Pehač (Rovanu). Rovani — Najda ostane zdaj pri meni.

Rovan (začuden). Kako to? Odkdaj sta se pa pobotala?

Pehač. Saj veš, moj otrok je. Popraviti moram — stari greh.

Rovan (vzradoščen). Prav, Pehač, prav! Jaz ti ne ugovarjam. Dolžnost tvoja je, le popravi, kar si zagrešil. Prav zelo me veseli.

Pehač (mu molí roko). Rovani — osramotil si me, ne upam se ti zahvaliti.

Rovan (mu ginjen poda roko). Kaj hvala!

Pehač (solznih oči). Odpusti! —

5. prizor.

Klepec (v ozadju Kajžarju). Kaj? Hudič je bil, če jaz pravim, da je bil! Saj sem ga vendar videl na svoje oči!

Kajžar (postoji). Beži, beži! Kako naj bi pa Burnik potem tja prišel!

Klepec. Kako naj bi prišel? — Lahko — pozneje! Kaj ne bi prišel! (Pehaču.) Pehač, ti reci, če ni bil res sam hudič?! Kaj? Le povej mu, no!

Jerica (pride s posodo na vodnjak. Jo že stopi k njej. Govorita.)

Pehač. Da, bil je hudič — in tisti sem bil jaz. (Kajžarju.) Kajžar, ali si videl Burnika? Je zelo ranjen — kaj misliš, bo morda umrl?

Kajžar. E, ni sile. Stara korenina ne pozebe!

Pehač. Da bi le ne umrl! Vse popravim!

Kajžar. Ne bo umrl, ne, le brez skrbi bodi!

Klepec. Kako praviš, Pehač? Da si bil ti tisti hudič? Kaj misliš mene? Druge le vleci, mene pa ne boš? Jaz sem ga pa sam videl, na te-le oči! (Kaže na oči.)

Pehač. Burnika si videl, da, in seveda takoj stekel. Tak junak!

Klepec. Da tisto ni bil sam vrag? Ne, to mi pa ne gre v glavo! Mene že ne boste! Hudič je bil — nihče me ne prepriča! Ga ni takega! (Užaljen odhiti na desno.)

6. prizor.

Pehač (Štefanu). Še nekaj! — Vidva z Najdo se ljubita. — Vzemita se!

Najda. Ali — oče, saj sva si v sorodu!

Pehač. Bratranca, da — pa bomo že naredili, da bo prav. Saj ni velik zadržek.

7. prizor.

Lipe (opravljen, kakor v prejšnjem dejanju. Namenjen je na planine. Postoji v ozadju).

Štefan (prime Najdo za roki). Torej, Najda, reci, da boš moja!

Lipe (poluglasno). Kaaj? (Stopi bliže.)

Najda. Ne morem — saj veš — srp . . .

Štefan. Saj ni bil srp! Prstan je bil, črka Š! To pomeni Štefan vzame tebe, ti pa njega! (Zavriska in jo objame.)

Lipe (v ospredju). Kaj slišim — kaj vidim? — V svate pridem — prav gotovo pridem! Bog vama daj srečo! Pa zdaj tudi ne grem na planine, ne! (Vrže palico in klobuk ob tla.) K vama pridem za hlapca služiti, da mi le jesti dasta!

Štefan. Prav, Lipe, ti ostaneš pri naši hiši!

Lipe (zavriska). Ali slišiš, Najda? Pri tebi ostanem! Ju-ju-hu-hu-hu!

Kajžar (stopi k Rovanu). Sosed — Rovani!

Rovan. Kaj bo?

Kajžar. Ne zameri, ker se že takole o ženitvi govori — pa ne bodi hud — če bi jaz povprašal

pri tebi. Glej — (kaže na Jožeta in Jerico, ki stojita pri vodnjaku) moj Jože je že goden za ženitev — in tvoja Jerica tudi — kaj praviš?

Rovan. Nič ne rečem, Kajžar, ali, zdaj še ne. Pozneje!

Kajžar. Saj jaz tudi tako mislim! Drugo leto enkrat! Roko sem!

Rovan. Velja! (Mu strese roko. — Zažari se — solnce vzhaja.)

Pehač. Kako sem srečen! Zdaj šele vem, kaj sem našel v tebi! (Prime Najdo za roki.) Vse življenje sem iskal in kopicil zaklade — toda šele zdaj, ko sem našel tebe — zdaj šele sem našel pravi zaklad! (Poljubi Najdo na čelo. Lipe vihti klobuk in vriska.)

Maloruske narodne pesmi in kolomejke.

Študija. — Spisal Bajda Kazak.

(Dalje in konec.)

Iz bogate zbirke kolomejk Vladimirja Gnjatjuka izberemo nekaj najznačilnejših in jih razvrstimo po zmislu. Dve lepi erotiški pesmi najdemo eno v IV. poglavju (Godbe, plesi, spevi), drugo pa v V. poglavju (Noša, nakit).

Naš kodravi godec gosli svoje uglašuje,
oj kako se nam mladičem dušica raduje.
Oj uglaš, oj uglaš, a kadar zagode,
ako bil bi hlod zagreben, vendar plesal bode.

Oj ti godec, godec ljubi, kak umeš igrati,
oj za gosli le je tebe porodila mati.
Pa naj gosli bi igrale, a cimballi bili,
vendar tužnega srca bi ne razveselili.

Pridi, pridi, moj preljubi, pozno pod večerom
in prinesi pod obleko drobceno svirelo.
Oj kak žalno to svirelo moje srce gine!
Kdor ne zna ljubezni, nima srčne bolečine.

Oj dež ide, rosa pada dol na belo brezo,
a jaz svojemu ljubimcu belo srajco vežem.
Oj jo vežem in jo vežem, fino jo izšijem,
a jo svojemu ljubimcu do poroke skrijem.

Malo le imaš koravdic, malo, ljubka, malo,
vendar se na kratkem vratu ti lepo podajo.

Oj Ivane, moj Ivanček, jaz pa tvoja duška,
kot rudeči trak okoli tvojega klobučka.

Oj Anica belolica, čakaj do sobote,
jaz nakupim ti koravdic in čevljuje žolte;
jaz nakupim ti koravdic za dva, za dva leva,
da bi te ljudje spoznali, da si Vaziljeva.

Kazaško ljubezen opeva sledeča:

Suhi dobec, suhi dobec, s tebe nič ne bode,
ali z mene, lepe breze, pa kočijca bode.
Oj pobarvana kočijca in pa vran konjiček,
oj ko sede, pa odpelje mladi se kazaček.

Cestica se je prašila po zelenem gaju,
prašil jo je moj kazaček s svojim konjem vranim.

Oj na hruški beli cvet, ali že odpada,
ljubil je kazak devojko, a jo že ostavlja.

Oj naj le, naj le ostavi, kakor sam želi si,
srečna bodi ona steza, koder iti misli.

Polovica cveta cvete, polovica vene,
hodil je kazak k devojki, zdaj se še ozre ne.

Se naslonil dob na dob je, javor na kalino,
ti si misliš, moj kazaček, da za tabo ginem.

Solnce greje, veter veje, vrhe pripoguje,
moj kazak se ne oženi, mene pričakuje.

Oj ni v mlinu na kamenu kokelj ozelénel,
stari se kazak še danes ni oženil.

Poleg mlina deteljica rdeče je zacvela,
a devojka za kazakom je zahrepenela.

Med bolj resignirane erotiške pesmi spadata med drugimi tudi sledeči kolomejki:

K u m i.

Ker se nisva poročila, pa se pokumiva,
srcu žal nikdar ne bodi, da sva se ljubila.

P o b r a t i m s t v o.

Oj pozna se ji, pobratim, ktera je delavna:
v licu shujšana je, medla, tenka in postavna,
v lici shujšana je; kateri delo ni po godi,
na lahnó se opasuje in počasi hodi.

Oj tovariš moj, pobratim, beda je nad mano,
ker devojka moja noče govoriti z mano.

Oj, pobratim, kupi, kupi žganja ji s korenjem,
pa ti bode govorila kot voda s kamenjem.

Ljubi deve, pobratime, ljubi eno leto,
in spoznal mi boš, pobratim, kako to je kletó.

Včeraj bila je nedelja, danes je pondeljek,
žito mati je vsejala, vzkalil zimzelen je.
Žito mati je vsejala, a rodil le grah je:
kdor najboljši je tovariš, ta največji vrag je.

Lepoto kolomejke opisuje sledeča:

S p e v i.

Stoji vrba sredi sela, vetrec v nji se mudi,
kadar si Rusin zapoje, se Poljak mu čudi.

Oj zakaj se razkričale so po blatu žabe?
— Ker ne pojejo dekleta, a le stare babe.

Kadarkoli preudarjam, kaj mi je početi,
in kadar mi je plakati, brzo jamem peti.

Čudijo ljudje se meni, kedar si prepevam,
a jaz sebi s pesmicami žalosti razvevam.
Ko bi sebi s pesmicami tuge ne morila,
oj tedaj bi jaz mladenka v svetu več ne žila.

Oj nihče tako ne poje, kot majhna dekleta,
kadar ženejo k vodici belčkana jagnjeta.

Oj tako si mislim, kadar plovem po Dunaju,
ni dobiti lepših pesmic, kot so v našem kraju.

Oj devojčica, devojka, pevaj meni pesmi,
ker ti poješ silno krasno, kakor slavček v lesi.

Oj preljubi moji spevi, kam vas bodem djala?
V čistem polju vas bom zbrala, v gorah razsejala.

A kam bodem vas, popevke, kam vas bodem djala?
Zbrala bodem vas v predpasnik, v polju razsejala,
a kadar moj mili pride, njivico oral bo,
pa le-te popevke moje v polju vse pobral bo.

Mamka me je omožila in mi naročila:
Da bi, hčerka, naših spevov nikdar ne zabila.
A ko prišla sem do tašče — na pragu obstala,
že več nisem jaz popevke niti ene znala.

Kadar bodeš ti, devojka, sive voli gnala,
glas izpusti po dobravi, da te mi spoznamo;
glas izpusti po dobravi, po rumenem pesku,
ker te ni po čem spoznati, kakor le po glasku.

Oj kadar si jaz zapojem šetajoč čez polje,
tja po njivici glas pojde, kjer moj ljubi orje.

Oj ti glas moj nežni, tenki, oj ti glasek, glasek,
izpustim te po Dunaju, kot čez rame lase.

Ko bi se, tovarišica, na en glas združili,
to s popevkami bi ljubčka svojega pokrili.
Oj pokrili, oj pokrili od nog pa do glave,
da bi mesta ne pustili, le obrvi črne.

Oj zapoj mi, sivi ptiček, oj zapoj mi, sivi,
oj zapoj mi na le-ta glas, kot je pel moj mili.
Oj zapoj mi, sivi ptiček, oj zapoj, labudek,
oj zapoj mi na le-ta glas, kot v nedeljo ljubček.

Ruska naša kolomejka, dasi je le kratka,
vendar mila je in verna, vendar mi je sladka.
Ako jamem kolomejke naše peti, peti,
vzžalostiš se in zaplačeš, misli se budé ti.

Oj drobcena kolomejka, drobcena in kratka,
ena mila, druga ljuba, tretja mi je sladka.

Pesmi o novačenju in o vojaški službi so po
mislih in koloritu slovenskim zelo podobne. Vla-
dimir Gnjatjuk jih je zbral v VI. poglavju (Vojska).
Novincu se toži po materi, ljubici in domovini. Nekaj
zgodov:

Pred naborom.

Ko začujem kolomejko, začujem, začujem,
radi te-le kolomejke doma ne nočujem.
Toda ko bi, pane brate, jaz doma nočeval,
davno bi že v Stanislavi čevljuje obuval.
Čevljuje obuval, v suknjo se oblačil novo,
a v nedeljo do puludno namarširal dobro.

Oj prosite, deve, Boga, jaz bom tudi prosil,
da bi jaz, mladenič, nikdar sabljice ne nosil.

Mislila si, stara mati, me ne boš zgubila,
prišla urica bo taka, solze boš točila.
Prišla urica bo taka, dan tak prišel bode,
boš ozirala se, mati, kje je dete tvoje.

Novinci.

Oj orlič, sokolič polje so pokrili,
snovidovske so novince vojski prideli.
Oj orlič, sokolič, pod goro zletite,
snovidovski vi mladenči — k domu se vrnite.
Oj mi bi že dol zleteli, megla napotuje,
oj mi bi se že vrnili, cesar zabranjuje.

Javorova je piščalka v dvoje se razklala,
ljubka moja ti presladka, zdaj ostani zdrava.
Miljenka, ostani zdrava, ostani, ostani,
mene mladega pa nikdar in nikjer ne zabi.

Kupi drobno si piščalko, bratec ti moj rodni,
da igral si boš, ko bodeš po Dunaju hodil;
da igral si bodeš, kadar boš na konja sedel,
da ti žal ne bode, kadar ne boš mamke videl.

Oj vzgojila dobra mati je cesarju sinka,
a je samcata ostala, kot na polju bilka.

Razno orožje.

Oj je breza zašumela, dob se je pomlajal,
v Stanislavi godba svira, ljubec je odhajal.
A kadar je že odhajal, nizko se sklonil je,
na cesarskem se konjiču s solzami umil je.

Že so okna pobelega in že beli dan je,
a že čuje se ulanskih sabljic brenketanje.

Jaz sem mislil, ljuba mati, da mi bo kositi,
a mi mlademu so dali karabin nositi.
O da ti-le karabini v ognju bi zgoreli,
da le mladega bi mene pleče ne bolelo.

Bogata in zelo mnogovrstna je zbirka pesmi
kolomejk iz rodbinskega življenja (VIII. poglavje).
Ena izmed najljubkejših iz te vrste je sledeča:

Edinci.

Moj ljubljenec nima sestre, sinček je edinček,
njega lica so cvetoča, kakor mak rudeča.

A jaz sem pri svoji mami edina edinka,
nisem po vodó hodila, ker je v vrtu bila;
nisem po vodó hodila, a le z vrčem včas, a
še takrat je dejala: detece, počasi!

Štirje voli kot sokoli — tam z rogmi so se česali,
omoži me mati, da ne bi me ljudje obrekovali.

Tam na gori voli v jarmi, a konjiči v sedlu,
oj ne jemlji si jedinke, če bi bila v srebru.
Mamica edinko svojo kot ogenj neguje,
za kraljico si edinko svojo le vzgojuje.

Bedo narodovo pa vidimo najbolj plastično sli-
kano v kolomejkah, ki so zbrane v Gnjatjukovi
zbirki v IX. poglavju: Družabno življenje. Ta od-
delek je najbolj raznovrsten. Izberimo najbolj ka-
rakteristiške:

Potovanje.

Oj pojdemo, pani bratje, pojdemo, pojdemo,
tam, kjer je široka cesta, tam se razidemo.

Ko je bila vesna krasna, nisem vesnovala,
veseli me potovanje, bom odpotovala.

Na tej strani ogenj gori, na drugi je dimno,
a jaz grem iz tega sela, nekomu bo divno.
Na tej strani ogenj gori, na drugi je žar, žar,
a jaz grem iz tega sela, nekomu bo žal, žal.

Oj Kanada, oj Kanada, polja imaš mnogo,
iz Galicije zvabila kmetov si premnogo.

Oj odšel je moj ljubljeneec tja do Amerike,
pa mi čevljuje prinese iz nove fabrike.

Oj Gospod ti milostljivi, kaj sem jaz storila,
da sem svojega ljubljence čez morje pustila!

Blagor in beda.

Oj sem spod visoke gore vetrček poveva,
sreče nisem še zaznala, leto že mineva.

Oj dekle nesrečno moje, oj dekle ti moje,
taka beda nate pada, kakor mrak na polje.

Mraz pritiska, veter vije, da kloné drevesa,
kmet sedi mi na pripečku in ostri ušesa.
Okna s snegom so zastlana, da se kar šibijo,
poleg njega so otroci in z zobmi zvonijo.
Oče pa jih teši: Tiho, pride nam podpora,
čim opazi se potreba, krajnega odbora.
A v tem brzo sel pridirja, oj pomoč obila:
en petak za celo selo in soli dva kila!

Zločinci.

Oj pojdemo, pane brate, pojdemo, pojdemo,
na širokem ravnem polju, tam se razidemo.
Na širokem ravnem polju je zelišče gosto,
naj se šlahtha nič ne meša med ljudstvo preprosto.

Čemu tebi, pane brate, torbo je nositi?
Lepše zate, pane brate, je ljudi moriti.
Ali znaš, pane brate, kaj bomo izbrali?
Pasje Ljahe pomorimo, bomo panovali.
Ali vidiš, pane brate, za lesom gomila?
Enkrat umrem, enkrat mati mene je rodila.
Ali bodem ropar, ropar, ali hajdamak bom,
ali pa še pri cesarju najstarši vojak bom.

Ako bi ta dob razvil se in brezice bele,
oj bi šel med hajdamake za štiri nedelje.
Ako bi ta dob razvil se, zelena jelica,
mnoga pusta bi ostala židovska kramnica.
Oj ti dobec moj zeleni, skoz okno te gledam,
oj devojka moja mlada, v ječi zdaj presedam.
Oj na gori njiva, njiva, konca ne ugledam,
vmirili so se sovragi, ker v ječi presedam.

Pijančevanje.

Oj ti žganjice presneto, zate dajem zlato,
a ti mladega me fanta mečeš samo v blato.

Ko napijem se, tovariš, te-le čemeruhe,
so oči mi kakor sklede, židje kakor muhe.

Žganje sva, tovariš, pila, lulo sva kurila,
ni resnice lepa ljubka nama govorila.

Oj napijva se, tovariš, napijva, napijva,
a kdor nama bo na poti, tega pa nabijva!

Oj ne, nisem jaz pijan, žganje je pijano,
vedi, dekle, me domov, dekle ljubovano.

Oj napijem se žganja, na tla me podira,
dobro, da pri tem le vendar nos me še podpira.

Niste čuli, dobri ljudje, pripovedovanja,
da tu poje se in raja, a ne pije žganja?

Oj dva brata, oj dva brata, to sta popivala,
prišli židi, vzeli vole, s čim bova orala?
Zdrav sem, brate, zdrav si, brate, obadva sva zdrava,
sva zapila sive voli, zapijva še krave.

Selo, ki je sila bedno, hipoma spozna se,
hiše v njem so kot svinjaki, krčme kot palače.

Oj vi tata, oj vi mama, oj ne pijta žganja,
ker sem videl, kak je skočil satan vun iz žganja

Oj ne pijte mi žganjice, ona je vesela,
ker že židje so za žganje pokupili sela.

Sem v nedeljo bila p'jana, sem v pondeljek spala,
v torek štirideset snopov žita sem našela,
v sredo sem ga posušila, v četrtek zmlatila,
v petek pa sem ga prodala, v soboto zapila.

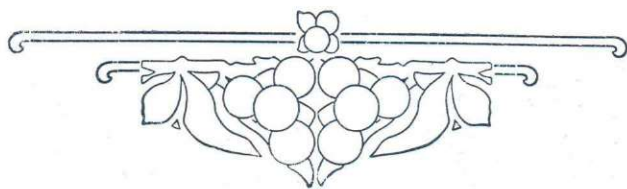
Hej kukala kukavica v zelenem zaboji,
oj prenehali mi, ljubca, dragi so napoji,
oj prenehali napoji in objemi vroči,
a me niso zapustili vzdih srca žgoči.

Izmed teh kolomejk je ena celo abstinentovska:

Oj na ribniku pri brezi riba je igrala,
deve so perilo prale, riba jim dejala:
Ali vidite, dekleta, kak veselo rajam,
dasi ni mi krčma znana, vanjo ne zahajam!

Pa je naša mala srenja tako le sklenila,
da nobena več nevestka žganja ne bo pila.

Tako je v kolomejkah, od katerih smo tu pri-
občili le neznaten del, zapisana v preprostih, zdaj
radostnih zdaj otožnih, zdaj šegavih, zdaj resnih
besedah, zgodovina in življenje naroda, ki je na-
šemu po sili čuvstev, melanholiškem razpoloženju in
pesniškem daru zelo podoben.

Književnost.

Knjige „Slovenske Matice“ za l. 1906.

Martin Kačur. Življenjepis idealista. Spisal Ivan Cankar. Knezova knjižnica, XIII. zvezek. Izdala Slovenska Matica 1906. Str. 127. — Ko je Cankar obhajal lansko leto svoj jubilej, nam je povedal zgodovino svojega razvoja. Toda o razvoju v pravem zmislu pri njem niti govoriti ne moremo. Njegov slog se je res obrusil v desetih letih do čudovite finese, njegova umetniška kompozicija je od dne do dne duhovitejša, toda Cankar je vendar ostal od „Erotike“ do „Martina Kačurja“ kot filozof in umetnik vedno isti. Kakor je bila njegova prva lirika mehka in sentimentalna, tako so tudi njegovi sedanji junaki le postave v mesečini, ki bi jih človek zastonj iskal po širnem svetu ob pol-danskem solncu; in nihilist, ki je nekdanj bruhal v „Knjigi za lehkomiselne ljudi“ neukročeno sovraštvo do morale in do vsega obstoječega reda, se je le toliko izpremenil, da je postal iz revolucionarca ciničen skeptik. To je Cankarjev literarni značaj in zato smo vedeli, da se ne bo dobro godilo ubogemu idealistu Martinu Kačurju in njegovemu življenjepisu. In Cankar res svojega idealista muči in ubija toliko časa, dokler ga ne ubije. Ko še nihče ne misli o napredku in prosveti, takrat ustanavlja Martin Kačur izobraževalno društvo, kar se mu seveda ne posreči, ker je idealist. Zaradi tega ga predstavijo drugam, kjer zopet izkuša ustanavljati, toda ničesar ne ustanovi, ker se prej oženi in z ženitvijo je končan idealizem. „Pest blata je padla v njegovo srce in blato se je razlivalo zmerom više in je zalilo srce do vrha . . . Od tistega trenutka ni hrepenel več v višavo, ne v daljavo.“ In ko so ga po desetih letih zopet predstavili, se je zgodilo čudo: „ljudje, ki so ga kamenjali nekoč, so stali zdaj kraj gozda, v gorkejšem solncu, ob močvirju, na trdnejši zemlji, nad zaseko, više v klancu, in so kazali nanj: Glejte ga, ki nima ljubezni v srcu!“ (Str. 122.) To je življenjepis idealista. Njegova tragiška krivda je, da ni pomnil takoj od začetka resnice, ki jo uči življenjepis: „O, zdaj ne bom pel credo, kadar je gloria! Ljudi je treba najprej spoznati, čas, okoliščine . . . in potem previdno, po prstih . . . Če se ravna po drugih, drži lahko roke križem in čas dela zanj . . .“ Ko je tako prišel idealist do spoznanja, mu ne preostaja ničesar drugega, kot da se napije žganja in ubije čelo ob kantonskem kamnu.

Cankar ni romancier in zato se mu ne poda daljša povest. On ne pozna niti zapletkov, niti razvoja — vsako poglavje, skoro vsaka stran je epizoda zase, ker pisatelj dobro ve, da je v tem njegova moč. Kakor razbije zunanje dejanje v množico drobcev, tako slika tudi dušo le v hipih. On prezira psihološki razvoj svojega idealista v velikih potezah, zato pa analizira njegovo duševno razpoloženje v posameznih trenutkih do najtanjših podrobnosti. Vsled tega nam značaj Martina Kačurja ni jasen in gloriola njegovega idealizma je precej medla. V njem je samo „veliko hrepenenje, da koristi drugim, da jim daruje to malo, kar ima.“ Kaj hoče in zakaj hoče, Martin Kačur ne ve. On dela za

napredek. Za kakšen napredek? Za napredek „sploh“. Martin Kačur ne ve. In ko se Martin Kačur oženi, mine nanagloma ves njegov idealizem. Tako je Cankar sam ironiziral tragiko njegovega življenja, mi pa bi se morali potem le bati, da nas pisatelj uči morale in pravega idealizma.

Vsa moč Cankarjeva tiči v njegovem sarkazmu. Tu je nedosežen in v Martinu Kačurju se je povzpел do viška duhovite ironije. Vso bogato dedščino sentimentalnosti je zapustil svojim junakom, sam si je pa zapisal samo kot v hiši, iz katerega na vse zabavlja. Tu je nemogoča vsaka polemika z njim. S čudovito spretnostjo se izpremene pred njegovimi očali vse resne, velike osebe v smešne pritlikavce in iz vsakega človeka gleda laž in koristolovstvo. Ta destruktivna sila Cankarjeva je tako velika, da se čitatelj sam težko ubrani moreče življenske resignacije, ki je narekovala pisatelju to strupeno ironijo. — Škoda je, da ima „Martin Kačur“ popolnoma lokalni, kranjski značaj in da Cankar opisuje efemerne pojave, ker so nekatera poglavja lepa in zaslužijo, da prežive desetletje.

Fr. Terseglav.

L. N. Tolstoj: **Moč teme.** Prevela iz ruščine Minka Govékarjeva. Prevodi iz svetovne književnosti III. Izdala Matica Slovenska. 1907. Str. 118. — Matica je jako dobro izbrala, ko se je odločila, da izda v prevodu to dramo Tolstega. V sedanjih časih popolne dekadence življenja in umetnosti je „Moč teme“ nekaj lepega. Medtem ko srečavaš sedaj na cesti in v literaturi le ljudi, ki se jim pretaka po žilah mesto vroče krvi netečna slaščica, ti pripelje Tolstoj na oder četo oseb, ki jim prekipevajo v srcu silne strasti, a tudi velike npravne moči. Nikita, ki ga žene moč teme iz pregrehe v pregreho, zna tudi poklekniti bos pred ljudmi, klanjati se jim do tal in klicati: „Odpusti mi, soseska pravoslavna!“ — Osebe v tej drami Tolstega frapirajo z nezakrito nagoto svojega dejanja. Prerok z jasne poljane noče vplivati z mehкими čuvstvi in lepimi besedami, on se prostovoljno odreka svojih pesniških moči, ki včasih v romanih tako živo opisujejo lepoto dobrega življenja, da bi človek samo roke iztegnil in jo prijel — namesto tega naj govore goli fakti. In ti tudi govore. Od prizora do prizora nam odkriva Tolstoj najtemnejše strani človeške duše, kaže vso njeno skvarjenost, njeno gorje in nesrečo. In ko prikipi disharmonija do vrhunca, tedaj napiše Tolstoj nepričakovan finale: Nikita kleči bos in se izpoveduje. — Ta moč dejanja je velikanska; še večja pa se zdi nam, ki živimo v dobi, ko izumirajo zadnji pripovedovavci in se poraja dan na dan neštevilno ponesrečenih psihologov.

Tolstoj zastopa v estetiki najradikalnejši ekstrem. Lepo mu je le tisto, kar izboljša in dviga človeštvo, in s tega estetskega stališča sodi in piše. Kakor je rodilo geslo *l'art pour l'art*, dosledno izpeljano do zadnjih posledic, glasovito šolo brutalnega naturalizma, ki je bil smrt lepe umetnosti, tako bi utegnili zapeljati prenostransko poudarjanje etičkih dolžnosti umetnost v

nelepo moraliziranje. Toda, dasi je morala te drame Tolstega očitna in dasi umetnik tendence prav nič ne zakriva, ga je vendar njegova genialna nadarjenost obvarovala pretiravanja. To je svoboda velikih duhov, ki ne pazijo na zakone, ampak si jih postavljajo sami. — Samostojnost Tolstega se kaže tudi v razvoju drame. Zdi se, kakor bi bil umetnik nalašč prezrl vsa pravila ter delal po lastnih postavah, ki jih narekuje le velika želja po dobroti in čisti resnici. Koliko moč pa ima tako samoraslo delo umetnika-genija, ve samo tisti, kdor je videl „Moč teme“ v dobrem gledališču.

Prevod g. Minke Govékarjeve je boljši, kot njen uvod. A. S.

Spomini. — Spisal dr. Jos. Vošnjak. — Izdala Slovenska Matica. Drugi zvezek od l. 1868 — 1873. V Ljubljani. Tiskal Dragotin Hribar. — Memoire pisati ni lahka naloga. Kdor jej hoče biti kos, treba, da je proučil do dna dobo onega časa, ki ga opisuje, ter da je dobro proučil samega sebe z vsemi svojimi vrli-nami in slabostmi. Komur nedostaje teh dveh sil, pisal bo lahko tudi spomine, pri katerih si pa ne bo stekel pri svojih rojakihi nobenega posebnega spomina. — Ako bi presojali po označenem merilu dr. Vošnjakove spomine, ne bi našli v njih, česar bi pričakovali. Spomini, ki nam jih dr. Vošnjak opisuje, pa nimajo namena, podati čitatelju na podlagi kritiško zbranega gradiva točno sodbo o pomenu opisane dobe in o njegovem osebnem delovanju, marveč nudijo le mnogo bolj ali manj važnega gradiva poznejšemu pisatelju o kulturnih razmerah označene dobe. Sans rime et raison nam pisatelj meče na papir najraznejše dogodke, kakor mu pridejo na misel in kakor o njih poročajo časniki tistih let. Splošno se pisatelj drži kronološkega reda po posameznih letih, mnogokrat pa se oddalji od tega reda. Zato nam o kakem predmetu razpravlja na petero ali še več raznih mestih, tako da si človek ne more napraviti jasnega pojma ter mora s trudom po knjigi brez potrebe raztreseno gradivo šele zbrati, ako hoče o vsej stvari biti dobro poučen.

V tem oddelku nam pisatelj opisuje dobo slovenskih taborov, dobo, ko se je zbudil naš narod iz politiške in narodne letargije, a opisuje nam to dobo idealnega navdušenja jako prozaično. Značilna je ta doba tudi zato, ker so se voditelji narodovi začeli deliti v dva tabora, kar se je kazalo pri Slov. Matici in v tem, da se je poleg „Novic“ ustanovil še „Slovenski Narod“ kot politiški list. Dasi je bil dr. Vošnjak vedno na mladoslovenski strani, mora se mu priznati, da se v svojih spominih trudi te kočljive, bolj osebne razmere opisovati splošno še precej objektivno, vendar ga je tuintam strankarska vis inertiae tudi zavedla s tega pota. Tako napako najdemo na straneh 267 in 268, kjer pripoveduje o dogodkih l. 1873. in omeni, da je škof Vidmar resigniral na ljubljansko škofijsko stolico, ter dostavi: „Upali smo, da se bo imenoval za škofa stolni prošt dr. J. Pogačar, ki se je pa nekaterim duhovskim krogom zdel sumljiv kot jožefinec. Prihodnje leto je bil imenovan kanonik Gogala, ki pa ni zasedel škofovskega sedeža, ker je poprej umrl. In potem šele je bil dr. Pogačar na vrsti.“ — Dr. Gogala je bil onega leta profesor veronauka na ljubljanski gimnaziji in je bil šele po dr. Pogačarjevi smrti, torej deset let pozneje, imenovan ljubljanskim škofom. Takih gorostasnih pomot sicer v knjigi ni mnogo, vendar pa žal že nekatere

zadoščajo, da vzbujajo v čitatelju dvome o verodostojnosti knjige. —

Sicer nam pa dr. Vošnjakova knjiga podaja marsikatero črtice, važne za opisano dobo, ki bi se bile sicer gotovo pozabile. Znanci iz polpreteklega časa nastopajo v spominih, med temi tudi bolj znani pisatelji, za katerih podrobni životopis se tudi v teh spominih najde kaka zanimiva drobtina. — Želeti bi pa bilo vsekako, da bi prihodnji zvezki teh spominov, ako jih dr. Vošnjak še kaj napiše, bili napisani ali vsaj urejeni bolj kritiško in bolj pregledno, kakor to zasluzi velezanimiva doba, katero je preživel pisatelj.

A. Kalan.

Zabavna knjižnica. Izdala Slovenska Matica. XVIII. zvezek. Uredil Josip Kostanjevec. Ljubljana. 1906. Str. 172. — V tej zbirki ima Kostanjevec dve noveli: „Povest o literatu“ in „Obsojena“. Povest o literatu je taka, kot so po večini vse naše novejšje povesti. Junak je nesrečen literat s „čistimi mislimi in lepo dušo“, ki ga svet ravno zato ne mara. Kot literat je že spočet v materinem telesu in zato se mora „vse izvršiti tako, kakor je zapisano“. Zapisano mu je, da bo nesrečen v ljubezni, nesrečen v službi, nesrečen kot literat, nesrečen v smrti. To je eden najmlajših sinov tiste nepojmljive literarne družine, ki se redi in živi dolgo življenje v naših novejših povestih, novelah in noveletah. Okoli nesrečnega literata Ivana Leskovca se vrsté potem druge osebe, ki prihajajo in se srečujejo „nenadoma in čez dolgo“ ter odhajajo „naglo in nemudoma“. To so osebe, katerih glavni znak je, da nimajo nobene lastne osebnosti, ker so le slabe kopije tistih literarnih tipov, ki jih je vpeljal pri nas Cankar. Njih ne karakterizirajo niti živa dejanja, niti lastne misli, niti resnična čuvstva. Namesto vsega tega ti literarni junaki govoré, veliko pripovedujejo v lepih, navadno tujih besedah, ki hočejo biti včasih tudi sarkastične. Takrat zavihti Kostanjevec bič po „priznanih“ literatih, kar je pa malo originalno in nekoliko dolgočasno, ker so drugi že krepkeje bičali „priznane“ in rodoljube. — Da imajo glavne vloge v naših sedanjih povestih same literarne osebnosti, je znamenje nazadovanja, umetniške paralize. Nismo še imeli velike umetnosti, ki obsega vse življenje, makrokosmos in mikrokosmos, ki je vzrastla iz življenja in je nastala zanj. Take umetnosti še nismo imeli, to je grenko; a bolj žalostno je, da se nam niti ne obeta, da se ji niti oddaleč ne skušamo bližati, ker imamo premalo smisla za resno estetsko izobrazbo in za resno umetniško delo. Lepe besede ne nadomeščujejo poezije in nebroj stereotipnih primer, ki moré s svojo enoličnostjo in nenaravnostjo, je že zelo dolgočasen. — Mi bi le iz vsega srca želeli, da se nikjer več ne srečamo niti z Ivanom Leskovcem, niti z njegovo usodo.

„Obsojena“ ima nekoliko preveč obrabljen sujet. Oče ponaredi menico, zalo prisili hčer v zakon in ona je nesrečna. Ta povest je znana od drugod, znana pa tudi iz Kostanjevca samega. Tudi ne obdeluje večnih problemov človeške duše, ki so jih obdelovali Goethe ali Ibsen ali Tolstoj in ki so v svoji davni starosti vedno novi in lepi; Kostanjevec se zadovolji rajši s tem, da pove primerno dolgo povest, čeprav precej staro in nekoliko dolgočasno.

Milan Pugelj: „Anina prva ljubezen“ in „Diletant“. Novela mora biti kratka in zanimiva;

zato je treba zanjo velike umetniške moči. Presenetiti nas mora razvoj dejanja, iznenaditi konec in vsak stavek posebej. V Pušljah novelah pa je premalo dejanja, preveč neresničnih besed in konec je medel in neverjeten. Pisatelj je mlad, zdaj se mu razvija sila. Zato naj se veliko uči pri klasiških novelistih in se moško otrese gostobesedne moderne manire.

Ivan Cankar je izpopolnil „Življenje in smrt Petra Novljana“ ter „Poslednje dneve Štefana Poljanca“ z letošnjo „Smrtjo in pogrebom Jakoba Nesreče“. Jakob Nesreča je stari Cankarjev junak, ki hodi pod raznimi imeni kakor večni Jud po vseh njegovih daljših povestih. To je zavrženec, ki mu je zapisano prokletstvo na čelu od njegovega rojstva in ki mu je to prokletstvo blagoslov, ker je on radi njega izmed vseh pravičnih ljudi najmanj pravičen. Cankar neprestano dokazuje to tezo, tako da bi bila njegova povest stara in dolgočasna, ko bi je ne znal odevati v vedno nove forme. Tako je tudi v „Smrti in pogrebu Jakoba Nesreče“ izpolnil razdaljo med „nekrščanskim“ rojstvom in „nekrščansko“ smrtjo junakovo z obilico duhovito izbranih in duhovito obdelanih tipov zavržencev, ki jih veže v življenju in celo po smrti neka mistiška vez sorodstva in ljubezni ter bratstvo v bridkosti. In ta vez je močna, ker je velika njihova bridkost, ki so jo okusili v življenju. „Življenje“ je Cankarju brutalno in umazano, zato ga prezira; toda vsled tega preziranja trpi njegova povest, ki se izgubi v megli in nejasnosti, kjer nima nobena oseba določnih obrisov in se meša resnično življenje s sanjami.

C. Golar je spisal daljšo povest „Tesar Aleš“ v tonu povesti za ljudstvo. Navadno, malce naivno pripovedovanje nesrečne ljubezenske zgodbe z žalostnim koncem.

N.

Zbornik. Na svetlo daje Slovenska Matica. VIII. zvezek. Uredil L. Pintar. Ljubljana 1906. — V Zborniku so zastopani: dr. Fran Ilešič, L. Pintar, dr. Ivan Žmavc, Avgust Žigon, J. K. Podgorjanski, Andrej Fekonja, dr. Janko Šlebingar in P. pl. Radics. Oceno objavimo prihodnjič.

Hrvatska knjižnica. Izdaja Matica Slovenska. I. zvezek. Uredil dr. Fran Ilešič. Ljubljana 1906. Str. 104. — Dr. Ilešič je razdelil letošnjo hrvaško knjigo naše Matice v dva dela: v ilirsko in v novo dobo. Pravzaprav je pa cela tvarina izbrana pod vtiskom ilirizma, v zavesti, da je treba iskati skupnih vezi s Hrvati. Zato obsega prvi del življenjepise ilirskih prvoboriteljev z njihovimi dolgimi pesmimi, ki kažejo več rodoljubja nego umetnosti. In drugi del — nova doba — nam kaže sedanji čas in sedanjo umetnost, v kolikor črpa svojo moč in svojo poezijo iz ilirizma, iz časov rodoljubne romantike, ali v kolikor slika teritorij ilirske ideje. — Pozdravili smo že v svojem listu zbližanje Hrvatske

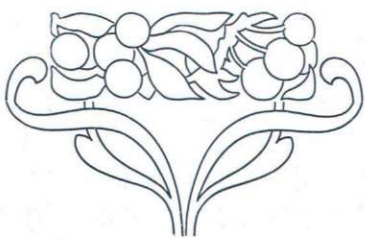
in Slovenske Matice in zato nam je tudi tendenca te Ilešičeve zbirke simpatična. Tako se bližamo realiziranju teženj naše politike, ki stremi za političnim zedinjenjem slovenskih in hrvaških dežel, pripravljamo pa tudi skupni temelj, na katerem se trdneje dvigne naša intelektualna kultura.

Vendar pa se zdi, da bi se mogel najti drugi in boljši način, da dosežemo ta smoter. Prof. Ilešič se je lotil svojega dela kot literaren historik in samo kot literaren historik. Zato se mu je zdela tolike važnosti ilirska doba in zato je dal velikemu delu svoje knjige zgolj informativen značaj. Res je sicer, da je podlaga za razumevanje slovensko-hrvaške vzajemnosti razumevanje ilirske dobe in njenih teženj, res je pa tudi, da so se Matičini bravci dosedaj že lahko informirali o njej tudi brez Hrvatske knjižnice. Zato smo pričakovali, da nam poda Hrvatska knjižnica dozorele sadove hrvaške umetnosti, ki bi nam ne bila niti po vsebini. niti po jeziku bolj tuja nego so spisi v tej knjigi — a tega ni storila.

Prvi del knjige naredi s svojimi opombami („Čitaj dvakrat, prvič posebno radi jezika, drugič radi vsebine!“) popolnoma vtis hrvaške čitanke. — Dobro pa so v drugem delu nekatere črtice Šandora Gjalskega. Obdelal je romantični čas Ilircev s takim gorkim čuvstvom, da vname srca tudi v naši dobi. Pri nas je novejša literarna smer diskreditirala vse rodoljubje dodobra. Iz preperelih ilirskih trobojnic pa veje tisti omamljivi čar mladosti in velikega, nezapravljenega življenja, ki se nam majhnim ljudem toži po njem vse do groba. To je idealizem mladine, ki vidi vse cilje v bližnji bodočnosti, ki je pa nam tako grozno tuj, ker nam je vse premoženje skepsa in ironija. — „Uspomene na Sloveniju“, ki jih je napisal za Hrvatsko knjižnico Stjepan Radić, odbijajo po svoji neumetniški tendencioznosti. Radić je prepotoval slovenske dežele kot dijak in proslavlja Slovence v teh svojih popotnih spominih kot vzor Hrvatom. Hrvati bodo morda brali spis z zanimanjem, nam pa se je težko ubraniti dobrohotnega nasmeha. Tako idealizirane slike slovenskega kmeta in slovenskega dekleta še nismo videli, kot nam jo je narisal Radić; če bi se pa kdaj zgodilo, da bi se prepričali o objektivnosti tega spisa, bi morali samo zahvaljevati Boga, ki nam je dal ta narod, in Radića, ki nam ga je odkril. Sicer pa bi Radić dobil sedaj mnogo hvaležnejše tvarine, ako hoče že učiti Hrvate s slovenskim vzgledom. — Istro zastopa v tej knjigi Vladimir Nazor z odlomkom iz zgodovinskega romana „U pazinskem kaštelu“ in Rikard Katilinić-Jeretov z lepo črtico „Pod sviećom“, Slavonijo pa Rudolfo Magjer z novelico „Strn“.

Pri učenju hrvaščine bo ta prvi zvezek Hrvatske knjižnice dobro služil, ker je prof. Ilešič poskrbel za obširno in natančno besedno razlago. Od drugega pa pričakujemo še veliko več.

Franc Bregar.

To in ono.

Naše slike. Demonstrantke za žensko volivno pravico pred angleškim parlamentom. Zadnji čas so na Angleškem ženske, ki se zavzemajo za žensko volivno pravico — pravijo jim sufragettes — vprizorile več velikih demonstracij pred parlamentom, da izsilijo postavbo — bill — ki bi ženskam podelila aktivno in pasivno pravico za vse zakonodajne in administrativne zastope. Hotele so vdreti v parlament, vpile, razbijale ter se pretepavale s policisti. Ti so morali ženske ukrotiti s silo. Mnogo žensk so zaprli ter jih potem obsodili na zapor. — Na strani 122. in na strani 124. našega lista se je zgodila pomota. Na strani 122. se mora naslov pod sliko glasiti: Napolj: Kapuanska vrata, na strani 124. pa; Napolj: Predmestje del Pallo-netto v sv. Luciji.

Slovensko gledišče.

5. februarja smo pozdravili na našem odru domačina umetnika Ign. Borštnika. Nastopil je kot gost v igrokazu „Kupčija je kupčija“ (francoski spisal Octave Mirbeau). V igri se govori veliko, a dosti ne pove, toda glavna vloga Izidorja Lechata v rokah umetnika par excellence kot je g. Borštnik, je kakor nalašč za igralca, da pokaže vse svoje sile. — Kar manjka igri, je dodal Borštnik; videli smo ga kot dovršenega tirana, ki mu je vse le dobiček in kupčija. Vtis njegove umetnosti je nepozabljiv. Velik uspeh je v tej igri dosegla tudi gospa Taborska.

Dva dni kesneje — bilo je 9. februarja — se je pojavil na slovenski pozornici „Maček Spaček“. Spisal E. Rosenow, preložil Fr. Kobal. Komedijska je satira na nemške, saške razmere, a za nas ni primerna. Ponovila se je na pustni torek ter bila tudi ta dan sprejeta s primerno rezervo. Dne 15. febr. se je vprizorila prvič na slovenskem odru opera Viljema Kienzla, „Evangeljnik“. Uspeh je bil lep. Glasba je moderna, v duhu Wagnerjevem, a vendar nima veledramatičnih, pač pa mnogo lirčnih piec, zlasti v 1. sliki II. dejanja. Komponist slika v orkestru v živih barvah čustva, ki razdvajajo dušo. Mehka in topla instrumentacija spremlja spev Matije in Marte v prekrasnem duetu: „V objemu se drživa“ v I. dejanju. Nad vse mičen je otroški zbor z Evangeljnikom, ki poje: „Blagor jim, ki radi pravice trpe krivico“. Gospoda pl. Rezunov (tenor) in Ouřednik (bariton) imata veliko zasluge za uspeh opere, katerima se je izborna pridružil vrli basist, g. Betetto. — 17. februarja se je ponovila komedija „Maček Spaček“, upamo, da zadnjič. Ta dan zvečer se je pela četrtič melodijozna Donizettijeva opera „Lucia di Lammermoor“. — 19. februarja se je vprizorila Henri Bernsteinova drama „La rafale“. Drami manjka predvsem vodilne sile, originalne ideje. Ljubezen, ki se poraja vsled nesrečnega zakona, in zakonolomstvo sta podlaga tej drami, kakor neštevilnim drugim. Konec je zelo navaden: ljubimec, ki je poneveril tuj denar, se ustrelil v zaklenjeni sobi, medtem ko njegova omožena ljubica trka na vrata in mu prinaša denarno pomoč, dobljeno kdove na kak način. Izborna je igrala svojo vlogo gospa Taborska. Vobče pa je bil uspeh minimalen. Občinstvo je pokazalo s svojo odsotnostjo, da ta drama ni v stanu navduševati. — V četrtek, 21. februarja in v soboto, 23. februarja, se je ponovila Kienzlova opera „Evangeljnik“, in sicer tretjič, za častni večer baritonista g. Ouřednika. Imenovani gospod je steber slovenske opere, vobče priljubljen kot pevec izrednega glasu in vrl igralec. Baritonista,

kot je on, ne bomo kmalu dobili. Na njegov častni večer ga je odlikovalo občinstvo z burnim aplavzom in dvema lavorjevima vencema z dodanimi darili. — Bernsteinova drama „V stiski“ se ponavlja v torek, 26. februarja.

V celoti je bila februarska sezona slabša kot prejšnje, nekoliko v nesoglasju z vprizoritvami v prejšnjih mesecih.

R.

Dve pesmi iz l. 1818.

Med raznimi popirji v zapuščini pokojnega kapiteljskega dekana gosp. Andreja Zamejca je našel gosp. kanonik dekan Anton Fettich-Frankheim naslednji dve zanimivi pesmi:

Slovenzi.

Od adrijaškiga mórja bregà do smérsliga morja
Je fhirokòt, dolgoft pa od meje némfške deshéle
Tje do kamzhaškhe semlé, domovanja pogumnih Slovenzov.
Kjè se dobi kaki rod de bi bol po fhirokim prebival?
Tukaj od nekidaj she ftanováli fo pèrvi Slovenzi,
Radi per míru fo bili, pa malo shelni vojíkovanja,
Obdelovánje semlé je bilo njih sámó veselje
S'ternjam sarafteni gojsd fo v lepo poljé prenarjali,
S' platnam medizo foljò, pa shitam berhkó kupzhováli
Pašli shivino ferzhno; krepoft pa sveftobo ljubili.
Ptujze s' perjasnofti ref, fo radi pod ftreho jemali
Radi veselí fo bili; gofpoftki pa vedno podloftni.
Bolfhiga kaj fhe shelišt per kakimu rodu dobiti?
She vuzhenofiti sámó pogreftale fo se nad njimi,
Pak s' kerftanftvam vrèft fo tudi leté perhitele.
Kakor temota nozhi na semli sjutraj pre-ide,
Jutrine sor sablihti, pa fvitlo fonze perftija
Lih tako ljubo je bilo Slovenzam priftivfti kerftanftvo.
Pervi Slovence ta vuk fo nemzi pa lahi vuzhili,
Toraj¹⁾ ne vumijo vse, kir ptuji fo njim ti jesiki.
Vajvodi trije tedaj fo se berft pomenili flovenftki,
V Konftantinopel na naglim poftlati do presfhkiga Zarja.
Mu fporozhé: kerftanftka poftala je nafha deshéla,
Pa vuzhenikov bi radi, raslagati nam fvette bukve,
Greftkiga ino latinftkiga mi Slovenzi ne snamo
Vuma tedaj pa mozhi ne raslozhimo fvetiga píftma.
Mihael Greftki zar savftlihfavfti te-le besede,
S' modrimi berft govori, kar profijo knesi flovenftki.
Ti pa mu odgovore: nar bolfti bi bila dva brata
Konftantin ino Metodi obà berhkà modrijana.
Zar tedaj poftle po nju, pa hmalo se dafta fproftiti.
Grefta Slovence vuzhit, raslagati boshjo besedo
S' greftkimi zherkami fta flovenski jesik píftala
Njekaj pa novih sneshla sa glaft Slovenzam edine.²⁾
Tak-le sazhetik je bil vuzhenofiti vmetelnih Slovenzov!

Stàro in novo leto.

(personifizirt.)

Novo leto.

Kaj takò fi gofpodaril
Sami fneg mi zapuftišt?
Dobro vse fi she sapravil
Pa mi naftopit velišt.

¹⁾ = toda; ²⁾ = posebne, lastne.

Kje so roshize zvetezhe
Kje poletje mudi se?
Kje so jabolka ruderzhe
Pa jesen'ko sadje vŕe?

Staro leto.

Kar ſim najdil to ſim puſtil
Kaj pa bol'higa zhe'h dobiť
Dobro vŕe ki b' ti ſapuſtil
B' blo lohka goſpodarit'

Kdor zhe s' hvalo prav shiveti
Se neſmé mu bol'hi dat'
Hozhe'h kar je dobro iméti
More'h préď hudò preſtat'.

Pesmama je podpisan datum 16. januarja 1818. in ime pesnikovo — Kek Jožef, bogoslovec II. leta. O tem Keku piše Marn v 24. letniku „Jezičnika“ na str. 26 in sl. Rojen je bil v Zatični na Dolenjskem 29. jan. 1796; v mašnika posvečen l. 1819., je bil kaplan, nunski katehet, škofijski notar in častni kanonik v Ljubljani. Umrli je 6. jan. 1855. Spisal je „Mali Be-

DEMONSTRANTKE ZA ŽENSKO VOLIVNO PRAVICO
PRED ANGLEŠKIM PARLAMENTOM

sednjak slovenskiga in nemškiga jezika“ in še par drugih knjig. (cf. Marn, l. c) — Pesmama, ki smo ju tu priobčili, je popolnoma jasno vtisnjen pečat Vodnikove dobe. Jezik jima je začuda čist in nekateri heksametri v „Slovenzih“ niso baš napadni.

Dr. Mih. Opeka.

Nabirajte narodne pesmi! Obeta se nam nekaj zelo imenitnega na polju narodne pesmi, Naučno ministrstvo name-rava zbrati in objaviti vse narodne pesmi vseh avstrijskih narodov, da se pozabljivosti otmo ti dragoceni biseri. Izdaja bo obsegala besede in melodije na notah. V svrhu nabiranja narodnih pesmi je ministrstvo postavilo za vsako narodnost posebne nabirateljske ali delovne odbore, ki naj vodijo nabiranje. Za slovenske narodne pesmi je slovenski delovni odbor, kateremu načeluje vseučiliški profesor dr. Karel Štrekelj, zvršil vsa pripravljalna dela in razpošilja pravkar po

vseh slovenskih krajih „poprašalne pole“ in „osnovna načela“, hoteč predvsem zaslediti vire, kje je dobiti še narodnih pesmi, in pridobiti čim največ posameznih nabiralcev in zapisovalcev. „Poprašalne pole“ in „osnovna načela“ so se v 15.000 izvodih deloma že razposlala, deloma se še razpošiljajo. Ali pravega uspeha je pričakovati samo, ako se vprašalne pole res tudi izpolnijo in izpolnjene odboru vrnejo. Zato se slovenski delovni odbor obrača javnim potom do vseh, katerim so se vprašalne pole poslale ali se jim še pošljejo, z nujno prošnjo, naj jih v interesu dobre stvari čim prej izpolnijo in izpolnjene odboru vrnejo. Kdor sam ne more ali ne utegne pole izpolniti, naj jo odda komu drugemu, ki bi bil za to pri volji. Kdor ne more na kako vprašanje odgovoriti, naj pusti prazen prostor. Posebno važna so ona vprašanja, ki hočejo izvedeti imena in naslove onih oseb, ki znajo peti mnogo narodnih pesmi, in pa onih oseb, ki so sposobne zapisati pete melodije prav v notah. Kadar izvemo imena vseh teh oseb, tedaj se bomo še posebej obrnili do njih. Zapisovalce narodnih pesmi v notah opozarjamo že sedaj, da se melodije ne smejo po svoje harmonizirati, ampak da jih je zapisati natanko tako, kakor se pojo, in to ali enoglasno ali dvoglasno ali večglasno. Če zapisovalec o kaki pesmi ve, da se poje večglasno, a mu je znan samo napev, naj zapiše samo napev z dotično pripombo. Sploh pa priporočamo vsem, da marljivo čitajo „osnovna načela“, kjer je vse razloženo, kar treba vedeti. Zapisovalcem narodnih pesmi v notah bomo poslali posebnega notnega papirja, da bode oblika povsem enaka. Za njih trud se bodo primerno nagradili. Samo po sebi je umljivo, da nam gre predvsem za take pesmi, ki še niso objavljene. Že objavljene pesmi je zapisovati le tedaj, če je melodija bistveno drugačna ali če ima kake še nepoznane posebnosti. Besedilo se ne sme nič spreminjati ali oplešavati. Napiše naj se v tistem narečju, v katerem se pesem poje. Komu je vrniti izpolnjene popraševalne pole, odnosno v tekstu in melodiji zapisane pesmi? Koncem vsake popraševalne pole je opomnja, ki to natanko razloži. Pošiljajo naj se onemu gospodu odborniku, ki je postavljen za dotično ozemlje, ali na naslov: Odbor za nabiranje slovenskih narodnih pesmi v Ljubljani („Glasbena Matica“). Vsi prijatelji prelepe slovenske narodne pesmi se končno prosijo, naj blagohotno pospešujejo to vелеvažno delo. Ko bomo zbrali vse pesmi iz vseh krajev, tedaj bo to neprecenljiv zaklad, s kakršnim se ne bo mogla ponašati vsaka narodnost. Storil se bo s tem vелеvažen korak v napredku narodne prosvete. V to svrhu pa kličemo zopet in zopet: Nabirajte narodne pesmi! — Odbor za nabiranje slovenskih narodnih pesmi.

Karel Hynek Mácha. 5. novembra so se češki literarni krogi spominjali sedemdesetletnice po smrti češkega pesnika Karola H. Máche, nesrečnega sovrstnika Kollárjevega. — K. H. Mácha se je porodil 15. novembra 1810 v Ujezdu pri Pragi in je vzrastle v revščini in pomanjkanju. Študiral je na nemški gimnaziji v Litomeřicah, šele češka knjiga ga je narodno prebudila. Goethe in Schiller sta imela nanj velik vpliv. Na praški univerzi, kjer je študiral pravo, je proučeval tudi poljsko pesništvo. Po dovršenih študijah je vstopil v državno službo. Ko se je pri nekem požaru prehladil, je umrl 5. novembra 1836. v Litomeřicah. Mácha je bil zelo nadarjen pesnik; izpočetka je posnemal slavnega romanopisca Walterja Scotta, kateremu je bil Mácha po slogu zelo podoben, kar izpričujejo njegove povesti „Křivoklát“, „Cikáni“ in „Márinka“. A kmalu je zapustil izvrstnega škotskega barda in se je oklenil poezije Byro-

nove in Mickiewiczzeve. Posnemajoč ta dva pesnika je spisal Mácha mnogo drobnih in večjih pesmi. Njegovo najbolje delo je velika lirično-epična pesem „Máj“. Mogočna sila Máchovih pesmi in njihova krasna oblika ni našla pri takratni kritiki priznanja; malone vsi kritiki so prezirali mladega pesnika. Šele v najnovejšem času se je priznala velika umetniška vrednost Máchovega „Mája“ tako, da žari sedaj na nebu češkega pesništva kot solnce, v katerega sijaju se izgublja celo lesk Kollárja in Čelakovskega.

Uredništvo lista na vasi. Tako se glasi najnovejše književno poročilo iz poljskega kraljestva. List (štirinajstdnevnik) se zove „Siewba“ in je glasilo poljskega ljudstva ter je od ljudstva urejevan. Izhaja v Tluszczu. Urednik lista je „chlop“, sotrudniki so „chlopi“. S tremi besedami — piše uredništvo lista v prvi številki — se da izraziti program „Siewbe“ in njenega bodočega delovanja: po prosveti, blagostanju in edinstvi — do moči ljudstva, naroda, domovine. Glavni urednik lista je Jan Kielak, tridesetletni kmet v Chrząszu. Sotrudnikov je 19; sami poljski kmetje iz okolice. Članke pošilja tudi o. Andrej Wysloneh, duhovnik iz kapucinskega reda in sotrudnik „Dziennika Powszechnego“, gosp. I. Adamowicz, ki oskrbuje korekturo in tisk lista v Varšavi. „Siewbo“ upravlja redakcijski odbor, ki sestoji iz samih kmetov, ki se shajajo vsako drugo nedeljo v Tluszczu ter se posvetujejo o vsaki stvari, o vsakem članku, ki se ima v listu tiskati. Gradiva imajo dovolj, člankov jim nikoli ne primanjkuje. Nekateri kmetje hodijo k tem posvetovanjem po šest ur daleč. List je imel biti najprej le okrajni list, ali sedaj se je sklenilo izdajati ga za vse poljsko ljudstvo v poljskem kraljestvu. Letna naročnina znaša 1 rb. 70 kop s poštno pošiljatvijo. *Fr. Št.*

Włodzimierz Spasowicz. 26. oktobra je v Varšavi umrl W. Spasowicz, poljski pisatelj, odlični odvetnik in učenj pravnik. Spasowicz je bil Slovanofil z dušo in telesom, velik prijatelj Rusije, hkrati pa tudi navdušen Poljak. Spasowicz je umrl 77 let star, in do zadnjega je bil njegov duh svež; njegovi zadnji članki dokazujejo zanimanje za najnovejše pojave na poljskem družabnem in političnem polju. Porodil se je l. 1829. v minski guberniji; po končanih pravnih študijah v Peterburgu je predaval na tamošnji univerzi kazensko pravo do l. 1862. Istega leta se je z drugimi profesorji odpovedal tej službi vsled konfliktov med dijaki in vlado. Posvetil se je odvetništvu in v kratkem je zaslovel kot najboljši odvetnik nad Nevo. Pri odvetništvu ni zanemarjal znanstvenega in publicistiškega dela. Pisal je v poljskem in ruskem jeziku. L. 1859. je bil urednik poljskega lista „Słowo“ in pozneje je s Kostomarovom urejeval največji ruski mesečnik „Věstnik Evropy“. L. 1865. je s Pypinom izdal delo „Zgodovina slovanskih književnosti“. Od l. 1876.—1901. je izdajal in zalagal največji poljski mesečnik v Varšavi „Ateneum“, v katerem je objavil mnogo književnih študij. L. 1892. je začel v Peterburgu izdajati svoje zbrane spise, ki obsegajo osem zvezkov. S svojo politično delavnostjo — piše „Tyg. illustrowany“ — ni zelo koristil poljski domovini, ker ni zastopal misli poljskega naroda, ali kar je storil, storil je z dobrim namenom. Ni se obotavljal žrtvovati kaj v prid domovini, za znanstvo je celó zelo veliko storil. V oporoki je daroval krakovski znanstveni akademiji 100.000 rubljev. Kot odvetnik je nastopal v političnih pravicah ter je vedno moški in brezobzirno branil žrtve nasilja ruske vlade.

Petr Vasiljevič Kirějevskij. Ruski listi so se začetkom novembra spominjali petdesetletnice po smrti Petra Vas. Kirějevskega (1808—1856), ki je znan kot nabiratelj ruskih narodnih pesmi. Zaradi te ljubezni do narodnega pesništva in ruskih starin imenuje A. S. Homjakov Kirějevskega „velikim pečalnikom za ruskujo zemljo“. P. V. Kirějevskij je proučeval rusko zgodovino in starinoslovje; v svojem članku o stari ruski zgodovini v „Moskvičanu“ (1845) utemeljuje naziranje, da se je ruska država ustanovila tedaj, ko so poklicali v deželo Varjage; ta nazor je bolj pojasnil Konst. Aksakov. Svoje zbirke narodnih pesmi je izdajal od l. 1831., popolno izdajo je priredilo šele v letih 1860—1874 „Moskovsko občestvo ljubitelej rossijski slovesnosti“.

Prof. I. V. Pomjalovskij. Začetkom oktobra je po dolgi in težki bolezni umrl zaslužni profesor peterburškega vseučilišča, Ivan Vasiljevič Pomjalovskij. Rajni je bil znamenit filolog in arheolog in se je zlasti pečal z rimsko epigrafiko. Porodil se je l. 1845. v Peterburgu in je študiral na tamošnji gimnaziji pod vodstvom V. H. Lemoniusa, Kedrova in Stojunina, ki so bili izborni poznavatelji klasicizma. Da bi izpopolnil svoje študije, so ga poslali na tuje univerze. Na Laškem je nabral veliko epigrafiškega gradiva, ki ga je izdal pod naslovom: „Epigrafičeskie etjudy.“ Na podlagi tega spisa je bil imenovan za profesorja peterburške univerze, na kateri je deloval 35 let. Razun spisov o epigrafiji je izdal tudi veliko znanstvenih del o ruski in grški hagijografiji. Njegovi spisi so bili znani in ocenjeni ne le v ruski domovini, ampak tudi izven ruskih mej. Pomjalovskij je bil častni član mnogih univerz in učenih društev, celó v Ameriki.

Vladimir Vasiljevič Stasov. Koncem oktobra je v Peterburgu umrl slavnj umetniški kritik, arheolog in pisatelj Vl. Vas. Stasov, 82 let star. Svoje prvo delo je objavil l. 1847. v listu „Otečestveniji Zapiski.“ Od tega časa pa je pisal za razne ruske liste. Največji njegov spis je: „Slavjanskij i vostočnyj ornament“, ki je izšel l. 1880—1881 (tudi v francoskem jeziku). Stasov je najbolj zaslovel zaradi svojih kritičnih razprav o ruskih umetnikih, Rěpinu, Vereščagu, Antokoljskem in dr., ter o ruskih glasbenikih: Glinki, Dargomižskem, Musorgskem, Borodinu, Ščrovu. V književnosti in umetnosti je bil vsikdar pospeševatelj novih struj. Čeprav se njegovi spisi niso vedno odlikovali po natančnosti in finem okusu, vendar so dosegli svoj namen: obrnili so pozornost občinstva na nov umetniški pojav. Zbrani spisi Stasova so izšli l. 1894. v treh velikih zvezkih, zadnje dni pa je izšlo v 4. zvezku vse, kar je Stasov napisal od l. 1894. naprej.

Aleksandr Nikolajevič Veselovskij. Nedavno je umrl na raku znani ruski učenjak A. N. Veselovskij, profesor peterburškega vseučilišča, akademik, književni zgodovinar in izvrstni poznavalec zahodnega in orientalskega ljudskega pesništva. Četudi ni bil filolog po poklicu, se je naučil vseh glavnih modernih jezikov in jezikov srednjega veka, tako da je mogel po zgodovinsko-analitični metodi primerjati slovanska izročila, šege, navade in legende z bizantinskimi, celó tudi z indijskimi. Njegovo duševno obzorje je bilo ogromno. A. N. Veselovskij se je porodil l. 1838. v Moskvi, kjer je tudi dovršil študije na gimnaziji in univerzi. Potoval je po Španskem, potem je študiral v Berlinu, obiskal Prago, Srbijo in Italijo. Na Laškem je bil tri leta in je bil tudi dobro znan v italijanskih učenih krogih kot poznavalec srednjeveške italijanske književnosti. L. 1870. je bil imenovan za docenta in dve leti pozneje za rednega profesorja zgodovine novih književnosti. Spisi Veselovskega (150 del) tvorijo celo knjižnico, ki bodo služili za vire poznim rodovom. Za svoje študije je rajnik nakopičil toliko gradiva, da tega ni mogel noben zahodno-evropski učenjak. Ko je na primer proučeval francosko narodno pesem, je Vese-

lovskij proučil ves evropski epos, celó bizantinski in arabski. Rusko občinstvo Veselovskega ni poznalo; vzrok tega je umrl sam. Delal je samo za znanstvo, pisal samo za ozki krog učenjakov. Njegov pogreb — kakor poročajo S. Pet. Věd. — je bil skromen, kakor da bi ne bil umrl ruski akademik, ampak navaden peterburški meščan.

Akademik A. N. Novoskoljcev, slavní ruski slikar, je obhajal pred kratkem petindvajsetletnico svoje umetniške delavnosti. Svojo karijero je Novoskoljcev začel z velikim uspehom. Že kot dijak je narisal podobo „Babuška i vnučka“, po kateri je že takrat zaslovel pri moskovskem občinstvu. Iz slikarske akademije je prišel kot dovršen umetnik. V Parizu so bili njegovi damski portreti sprejeti z velikim navdušenjem. Iz Pariza je odšel v Benetke. Iz Benetk se je zopet vrnil v Pariz, kjer je naslikal znamenito podobo „Poslě maskarada.“ Najboljše njegovo delo je „Poslědnija minuty mitropolita Filippa.“ Kmalu potem je bil poklican v Peterburg za profesorja slikarske akademije. Izmed njegovih del imenujemo še: Lětopisec. — Na ispovědi. — Světlana.“ V zadnjih petnajstih letih slika Novoskoljcev samo cerkvene podobe, s katerimi je obogatil peterburške in moskovske cerkve.

Fedir Gerasimovič Miščenko. 10. listopada je v Kijevu umrl profesor na univerzi in eden izmed merodajnih predstavitev stare kijevske ukrajinske družbe, F. G. Miščenko. Miščenko se je porodil l. 1848. v Priluki (v Poltavščini) od revnih staršev. Študiral je v Kijevu na zgodovinsko-filološkem oddelku tamošnje univerze. Dve leti je izpopolnjeval svoje študije na Nemškem, Francoskem in Laškem. Ko je l. 1881. postal profesor na kijevski univerzi, je začel tudi delovati na socialnem in političnem polju. V znanstvenih in političnih listih je objavljajl članke, v katerih je dokazoval škodljivost sodobnih ruskih političnih razmer za državo in prebivalstvo. Radi teh člankov je moral, kakor drugi profesorji na kijevski univerzi, zapustiti svojo profesorsko službo. Od l. 1884. do l. 1889. si je moral služiti kruh z književnim delovanjem, objavljajoč svoje znanstvene razprave v naprednih periodičnih publikacijah. Zavoljo izvanrednih zaslug za znanstvo je bil Miščenko po 5 letih zopet za profesorja, pa ne več na Ukrajini, ampak v Kazani. Tu je umrl deloval tako marljivo, da mu je preveliko duševno delo izpodkopalo zdravje. L. 1902. ga je zadela kap; ko je okreval, se je lotil zopet dela. 10. novembra ga je dohitela smrt.

Maloruski tisk na Ruskem. Ko je lani ruska vlada oprostila maloruski tisk okov, ki so ga vezali od l. 1876., se je začelo na Ukrajini veselo in živahno književno gibanje. Vsako večje malorusko središče je hotelo imeti svoje glasilo. V Odesi se je začela izdajati „Narodna Sprava“ in „Visti“, v Katerinoslavi „Zaporižje“ in „Dobra Porada“, v Mohilevu „Svitova zirnica“, v Harkovu „Slobožanščina“ in „Porada“, v Kijevu „Borotba“, „Šeršenj“, in „Ukrajinske Bžiljnistvo“, v Hotimu „Hata“, v Moskvi „Zorja“. Kjer niso niso mogli ustanoviti svojih ukrajinskih listov, kakor n. pr. v Hadjači, Umani in Katerinodaru, so ustanovili ukrajinske priloge in oddelke v moskovskih listih. V Peterburgu se je nameravala s pomočjo izvrstnih znanstvenih in publicistiških moči ustanoviti „ukrajinska tribuna“ za celo Rusijo — „Ukrajinskij Věstnik“. Zdelo se je, da bode ukrajinski tisk v Rusiji kmalu na vrhuncu. Toda listi so se ustanovili, izšlo je nekaj števil in potem so nehali izhajati. Vzrok temu je bila nespretnost uredništva in izdajateljstva. Sedaj izhajajo v ruski Ukrajini samo štiri maloruska glasila: tednik „Rada“, in mesečnik „Nova hromada“ v Kijevu, tednik „Ridnij kraj“ v Poltavi in „Svitova Zirnica“ v Mohilevu.

Fr. Št.

Giosuè Carducci. V Bologni je umrl italijanski pesnik Giosuè Carducci. Bil je pravi pesnik osvobodjene Italije, po mišljenju pogan, po političnem prepričanju republikanec, po obliki nedosežni klasik. Vpliv njegove poezije je bil velikansk. Bil je sin zdravnika, rojen 27. julija l. 1835. v Val di Castello. Prve svoje pesmi je objavil pod psevdonimom Enotrio Romano. L. 1857. je izdal svoje „Rime“, prihodnjega leta pa je jel izdajati list „Il Poliziano“. Po antičnih rimah in ritmu se posebno odlikujejo „Odi barbare“. Piemontski naučni minister Terenzio Mamiani mu je podelil l. 1859. literarno stolicu na univerzi v Bologni (professore di eloquencia), na kateri je deloval skoro do svoje smrti. Krasno je tu predaval o Danteju, Petrarci in Bocacciju. Njegova znana „Himna Satanu“, (L' Inno a Satana) kjer poveljuje nasproti krščanstvu in cerkvi duhá zanikovanja in upora, je izšla v demokraškem bolonjskem „Popolo“. Kar sta bila Mazzini in Garibaldi za zedinjeno Italijo v političnem oziru, to je bil v literarnem Carducci. Najbolj je zaslovel po svojih „Odi barbare“, kjer je italijansko moderno misel spretno vlil v staro klasiško obliko. Posebno lepi so bili verzi „per Garibaldi morto“, v čast umrlemu Garibaldiju. Parlament je Carducciju nakazal letno pokojnino 12.000 lir. Posebno bogata je bila knjižnica Carduccijska, katero je kupila kraljica Margherita za 40.000 lir in jo podarila bolonjskemu mestu. Letos je bilo Carducci podeljeno Noblovo darilo. Carducci je bil član framasonske lože. Njegovi zadnji verzi so bili sledeči:

„Là, dove il mirto e un miglior sol corona
Anacreonte e Alceo, là giú vo' gir!
Con i santi là giú di Maratona
Nel' esil casa d' Hade io vo' dormir!“

(Tam, kjer mirta in lepše solnce obseva Anakreona in Alceja, tja bom odšel in s svetniki maratonskimi grem počivat v Hadov dom prognanstva.)

Dvestoletnico rojstva Carla Goldonija so te dni slovesno praznovali v Benetkah. Carlo Goldoni se je rodil 25. februarja l. 1707. v Benetkah. L. 1731. je na padovanskem vseučilišču postal doktor prava. Stalno se ni nikjer naselil; zdaj je bil v kaki pisarni, zdaj je romal s kako igralsko družbo kot igravec od kraja do kraja. Konečno je vendar celih 14 let obstal v Benetkah, kjer se začel njegovo pravo literarno delovanje. V tistem času je bila v Italiji v navadi takozvana commedia dell' arte. To so bili igrokazi, ki so se navadno tragično začeli in komično končali; njihova posebnost pa je bila ta, da pisatelj ni spisal za igralce cele vloge, ampak jo je le skiciral. Igralci so posameznosti svoje vloge sami improvizirali ter si naredili gotovo masko. V takih komedijah so nastopali vedno Pantalone, Arlechino, Dottore in Brighella, ter zbijali svoje, večjidel sirove, improvizirane šale. Proti temu se je Goldoni začel bojevati. Jel je pisati drame, komedije, tragedije, igrokaze, ki so bili docela izdelani in kjer igralci niso mogli improvizirati. Stalno vrednost imajo njegove ljudske igre, ki so se Italijanom neznansko priljubile; njegovo „Locandiero“ še sedaj radi uprizarjajo. Literarni nasprotnik Goldonijev je bil Carlo Gozzi, ki je pisal fantastične, na lahno skicirane pravljice drame. Goldoni je svoja stara leta mirno preživel na Francoskem na dvoru Ludovika XV. Umrl je 7. februarja 1793. Goldoni je italijanski Molière ter si je za italijansko komedijo s svojim literarnoreformatorskim delom pridobil veliko zaslug.

F. T.

Drobne vesti.

V Varšavi se je nedavno ustanovilo „Towarzystwo miłośników historii.“ Namen društva je podpirati razvoj poljskega zgodovinskega znanstva. Da ta namen doseže, bo društvo izdajalo znanstveni list „Przegląd Historyczny“, razpisavalo nagrade za zgodovinske spise, ustanavljalo zgodovinske knjižnice ter prirejalo javna zgodovinska predavanja. — V Kreuzburku v Pruski Šleziji je umrl patriarh čebelarstva dr. Jan Dzierzon v 95. letu svoje starosti. Študiral je v Vratislavi bogoslovje, l. 1835. pa je postal župnik v Karls-

marktu v Zgornji Šleziji. Tu je ustanovil svoj pozneje po celem svetu znani čebelnjak. Dzierzon je odkril partenogenezo pri bučelah in je vpeljal rejo laških bučel. L. 1869. je šel v zaslužen pokoj. Spisal je tudi mnogo spisov o čebeloreji.

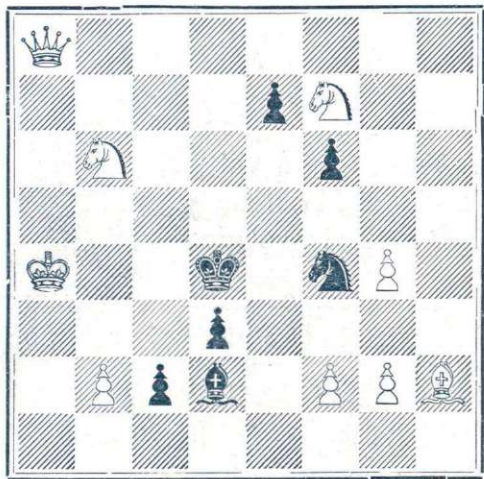
Kamjenjec in Hotin. V ta spis se nam je vrinila pomota. Pod naslovom v današnji številki, str. 111, naj se čita (Dalje) namesto (Dalje in Konec); na strani 117. pa naj se za člankom dostavi (Konec), ker se spis konča šele v prihodnji številki. V tem zmislu je tudi v „Vsebini“ na platnicah popraviti (Dalje in Konec) v (Dalje). — Ured.

Šah.

Prireja A. Uršič.

Naloga 273.

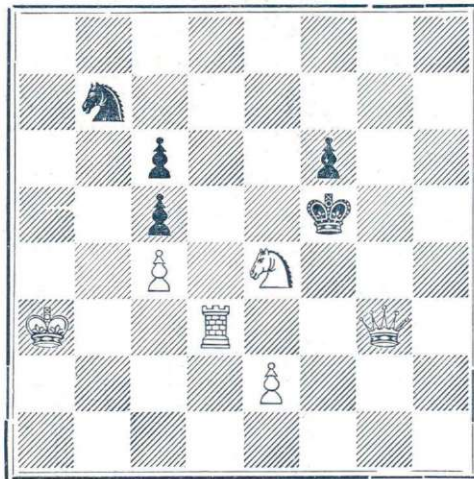
Viktor Holst.
(Original.)

Mat v tretji potezi.

Naloga 274.

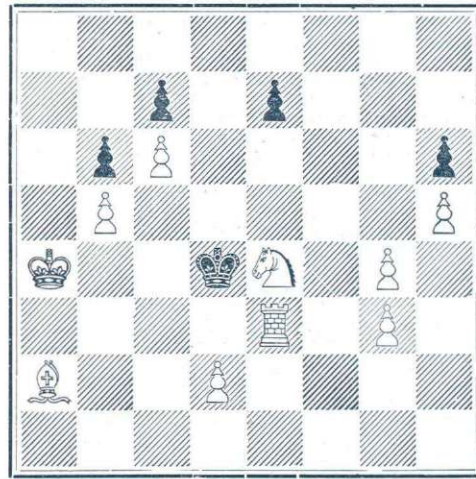
Fr. Dedrle.
(Original.)

Mat v tretji potezi.

Naloga 275.

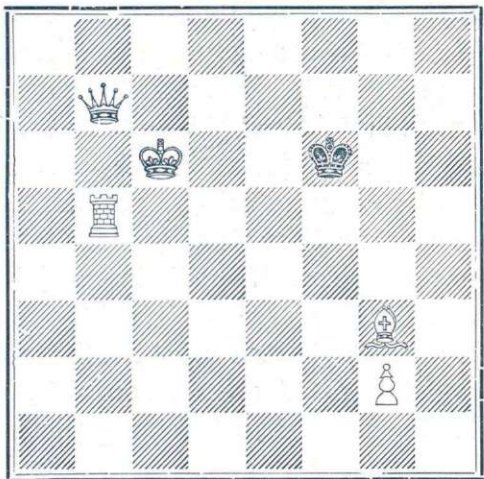
A. Uršič.
(Original.)

Mat v tretji potezi.

Naloga 276.

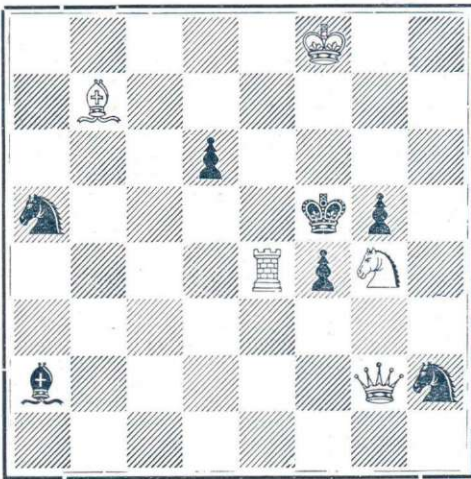
P. I. Čumpe.
(Original.)

Mat v tretji potezi.

Naloga 277.

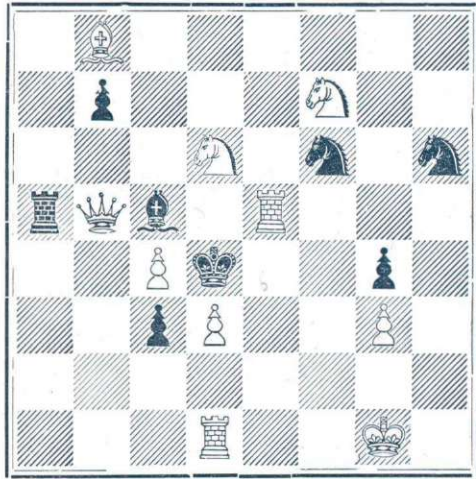
V. Košek.
(Šach. Listy.)

Mat v drugi potezi.

Naloga 278.

† A. F. Mackenzie.
(M. W. Times.)

Mat v drugi potezi.

Poprava. V nal. 271 je na f3 črni stolp.

Rešitev nalog v jan. šte. prinesemo prihodnjič.